

AKADÉMIAI DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Kincses Áron

**Magyar–magyar nemzetközi vándorlás
a Kárpát-medencében, különös tekintettel
az elmúlt évtizedre**

Budapest

2022

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés.....	4
1.1	A vizsgálat szempontjai	4
1.2	A téma kutatásának társadalomföldrajzi előzményei.....	6
1.3	Az adatok forrása, az elemzés keretei	9
1.4	Célkitűzések.....	14
1.5	A kutatás szerkezete.....	16
2.	Nemzetközi migráció a világban és a vándorlások országok közötti földrajzi hálózatai, 2017	18
2.1	Nemzetközi kitekintés, főbb migrációs elméletek	18
2.2	A nemzetközi vándorlás országok közötti kapcsolatai	23
2.3	Vándorlási területi hálózatok	29
3.	A külföldi kötődésű népesség Magyarországon	34
3.1	Létszám és állampolgárság	34
3.2	Demográfiai, iskolázottsági és munkaerőpiaci jellemzők.....	41
3.3	A Magyarországon élő külföldi kötődésű népesség területi jellegzetességei	47
3.4	Külföldi kötődésű népesség területi koncentrációja Magyarországon.....	52
3.4.1	Abszolút koncentrációk	52
3.4.2	Relatív koncentrációk.....	57
3.5	A külföldi kötődésű és a lakónépesség magyarországi területi elhelyezkedésének különbségei	60
3.6	A külföldi kötődésű népességcsoportok területi elhelyezkedésének vizsgálata	66
4.	A Magyarországon élő, külföldi kötődésű népesség Kárpát-medencei migrációs forrásterületei.	75
4.1	A migrációs forrásterületek meghatározása	75
4.2	A Magyarországra vándorlások romániai forrástérségei	75
4.3	A Magyarországra vándorlások ukrain forrástérségei	78
4.4	A Magyarországra vándorlások szerbiai forrástérségei	82
4.5	A Magyarországra vándorlások szlovákiai forrástérségei	84
4.6	A Magyarországra vándorlások osztrák, horvát és szlovén forrástérségei	86

5.	A Magyarországon élő, Kárpát-medencei forrásterületekről származó lakosság száma és jellemzői a születési régiók szerint.....	88
5.1	A külföldi kötődésű népesség száma születési régiók szerint.....	88
5.2	A külföldi kötődésű népesség demográfiai, munkaerőpiaci jellemzőinek kapcsolata a születési térségekkel.....	90
5.3	A külföldi kötődésű népesség etnikai jellemzőinek kapcsolata a születési térségekkel	98
5.4	A magyar–magyar nemzetközi vándorlás hatása a Kárpát-medence magyar népességére.	103
6.	Nemzetközi vándorlási hálózatok a Kárpát-medencében, 2011, 2017	114
6.1	Forrás- és célterületek kapcsolatai	114
6.2	A Kárpát-medencéből Magyarországra vándorlások területi hálózatai	117
7.	Befejezés, összegzés, következtetések	124
8.	Irodalomjegyzék	127
9.	Ábrajegyzék.....	137
10.	Táblajegyzék.....	139

1. Bevezetés

1.1 A vizsgálat szempontjai

Disszertációm alapvető célja a szomszédos országokból Magyarországra történő vándorlások forrás- és a célterületek szerinti, társadalomföldrajzi szempontú feltérképezése, valamint e mozgások etnikai térszerkezetre gyakorolt hatásának vizsgálata.

A nemzetközi vándorlás irányainak, volumenének, szerkezetének vizsgálata némileg hasonló funkciót tölt be tanulmányomban, mint annak a fizikai kísérletnek a kiértékelése, amikor egy mágnes köré vasreszeléket szórunk. Nem pusztán a vasreszelék elhelyezkedésének mintázatára vagyunk kíváncsiak, hanem arról a láthatatlan mágneses mezőről is megkísérelnénk információkat gyűjteni, melyek a vasreszelékek elrendeződését okozzák. Ehhez hasonlóan a nemzetközi vándorlás tanulmányozása sem pusztán önmagáért való. Vizsgálatom mélyebb célja az objektív és a szubjektív társadalmi, gazdasági és demográfiai erőterek feltárása, melyek a vándorlási alakzatok kialakulásáért felelősek, illetve formálják azokat. Így disszertációmban nem pusztán a Kárpát-medencei magyar–magyar migráció leírására vállalkozom, hanem e jelenség mélyebb összefüggéseit is igyekszem vizsgálni. Ehhez a rendelkezésre álló statisztikai adatok újfajta felhasználására, új szemléletre és paradigmaváltásra volt szükség.

Az olyan komplex rendszerek, mint a vándorlás is, nem ismerhetők meg pusztán az alkotóelemeik alapján. Az eredmények eléréséhez nemcsak részhalmazokat, számsorokat, hanem a teljes struktúrát is szükséges vizsgálnunk.

A nemzetközi vándorlás kérdéskörének tudományos elemzése számos tudományterület feladatai közé tartozik. Így a jogtudományi (Groenendijk K., 2014; Gellérné Lukács É., Szigeti B., 2005), a közgazdaságtani (Krugman P, Venables A. J., 1996; Hatton T., Williamson J., 2005), a történelemtudományi (Fenske H., 1980; Kitanics M., 2014), a gazdaságtudományi (Borjas G., 1994; Hárs Á., Simon D., 2015), a szociológiai (Andorka R., 2006; Kasinitz P., 2012), a pszichológiai (Fawcett J., 1985; Hautzinger Z. et al., 2015) és a politikatudományi (Freeman G., Kessler A., 2008; Tóth J., 1997) területeket is érinti.

Munkámban főként a földrajzi, a statisztikai és a demográfiai megközelítést helyezem előtérbe, melyre a hazai és a nemzetközi szakirodalomban is számos példa van (Dumont J., Lemaitre G., 2005; Rogers A, 2015; Salt J., 2001; Dövényi Z., 2011; Tóth Pál P. 2005 stb.).

Ezen belül is elsődleges a konkrét, kvantitatív szempontú vetületek kiemelése. Együttes vizsgálatuk alapvető indoka, hogy a nemzetközi migráció mint országhatárokon átívelő népességmozgás, a termékenység és a halálozás (Cseh-Szombathy L. et al., 1984; Demény P., 1996; Vukovich G., 1983) mellett a népességváltozások harmadik fő tényezője. Nemzetközi vándorlás révén módosítható ugyanis leggyorsabban egy-egy ország népessége (Papademetriou D.G., 2006).

Az értekezésben a Magyarországon élő, külföldi kötődésű népesség létszámát, társadalmi-demográfiai, gazdasági tulajdonságait mutatom be, s ezzel párhuzamosan az elérhető legfrissebb adatok alapján feltárom a migrációs forrásterületeket és a vándorlások népesedési hatásait a Kárpát-medencei magyarság körében.

A Kárpát-medence országaiból Magyarországra irányuló vándorlásokat integráltan, a cél- és forrásterületek összekapcsolásával, a regionális etnikai térszerkezetre gyakorolt hatásával együtt a hozzáférhető szakirodalom eddig részletesen még nem vizsgálta. Ez alapvetően arra vezethető vissza, hogy az elvándorlási térségek többnyire bonyolultan azonosíthatóak be, ami megnehezíti a Kárpát-medencére kiterjedő részletes, komplex kutatásokat. A hivatalos statisztikai adatok felhasználásával és az adat-összekapcsolásokkal ugyanakkor eddig is lett volna mód e hiátus megszüntetésére, de ez a lehetőség mind ez idáig kiaknázatlan maradt. A disszertációban alkalmazott módszer lehetőséget ad a vándorlási jelenségek átfogóbb vizsgálatára, tekintettel arra is, hogy a magyar népesség társadalmi-demográfiai folyamatait nem érdemes csak a jelenlegi országhatárokon belül elemezni. A nemzetközi vándorlás klasszikus tanulmányozásán túllépve nem pusztán általános leírást adok a migrációról, és nem csak a magyar célterületek szerint vizsgálom a vándorlást. A forrásterületek beazonosításával kötöm össze a forrás- és a befogadó térségeket, továbbá hálózatként tekintek a jelenségre, annak topológiáját, társadalmi, gazdasági hatásait társadalomföldrajzi szempontból mutatom be, a rendelkezésre álló legfrissebb adatokat felhasználásával.

Végezetül lényegesnek tartom annak tisztázását is, hogy kutatásom során mivel nem foglalkoztam, azaz mely kérdések nem tartoznak kutatási céljaim közé. A disszertáció több olyan kardinális kérdést – asszimiláció, identitásváltás, a külhoni magyarság etnikai összetétele – is érint, melyeket csak az elemzési kontextus szempontjából vetek fel, és nem szándékom részletes, mélységi elemzésük. Az értekezésemnek ugyancsak nem része a migrációs elméletek hosszas ismertetése, a migráció kiváltó okainak, trendjeinek, hatásainak teljes, globális vizsgálata, az illegális migráció tanulmányozása, vagy a 2015. évi európai migrációs válság bemutatása. A migrációs elméleteket csak röviden tekintem át, annak

érdekében, hogy a disszertációm témáját el tudjam helyezni a különböző irányzatok között. Nem célja az értekezésnek a Magyarországról történő elvándorlások, továbbá más európai országban vagy a világ más térségeiben élő magyar nemzetiségűek vizsgálata sem. A legális migrációval foglalkozom, ezen belül is a hét szomszédos ország és Magyarország közötti vándormozgalom kapcsolatával, annak hatásaival. A jelenlegi helyzetet térképezem fel, és a történeti idősoros adatok vizsgálata kívül esik értekezésem keretein.

1.2 A téma kutatásának társadalomföldrajzi előzményei

Értekezésemben a jelenlegi magyar határokon túli, egykori magyar területek (történelmi Magyarország) és az anyaország közötti mozgásokat, azok népesedési hatásait, hálózati összekötöttségét vizsgálom a legutóbbi európai népszámlálások, illetve a magyar mikrocenzus adatai alapján, társadalomföldrajzi szempontból.

Ahogy korábban én is rámutattam (Kincses Á., 2019a), a termékenység és a halandóság meghatározó funkciója (Cseh-Szombathy L. et al., 1984) mellett a vándormozgalom keretében végbemenő folyamatok is jelentős szerepet játszanak a magyarság népeségszerkezetének alakulásában, fejlődésében. Az 1800-as évek második felétől 1918-ig tartó időszakban a vándormozgalmaknak a magyar népességfejlődésben betöltött szerepével részletesen foglalkozott Thirring Gusztáv (1904), Beluszky Pál (2005), Dövényi Zoltán (2012) és Faragó Tamás (2017). Az általuk megfogalmazott alapállításokból kiindulva kezdtem el a vándorlás Kárpát-medencei népesedési hatásaival foglalkozni.

Vizsgálataimban a harmadik demográfiai katasztrófát¹ fordulópontnak tekintem a Kárpát-medencei magyarság népességfejlődésében. 1918-at követően az ország kétharmad részének elcsatolásával ugyanis lényegében megszűnt az addig működő (belföldi és külföldi) mozgás, amely során a nem magyar vagy kevert nemzetiségűek a többségében magyarok által lakott területekre vándorolva, az ott élőkhöz asszimilálódva a magyarok számát növelték (Tóth Pál P., 2010, 2018.). Már önmagában ez a változás is indokolja, hogy száz év elteltével megvizsgáljuk a vándorlások Kárpát-medencei magyar népességfejlődésben játszott szerepének változását.

A történelmi Magyarország területén élő lakosság létszámára és nemzetiségi hovatartozására vonatkozó elemzések a trianoni békediktátum (1920) utáni időszakban már

---

¹ Az első demográfiai katasztrófát a tatárjárás, a másodikat a török hódoltság, a harmadikat a nagy háború és a trianoni békeszerződés, a negyediket pedig a második világháború okozta. Az 1956-os forradalom után szintén jelentős népességvesztés történt, de ez nem mérhető a felsorolt négy demográfiai katasztróféhoz.

csak az utódállamok különböző időpontokban, eltérő elvek szerint végrehajtott népszámlálási adatsorai alapján lehetségesek.

Az utódállamok az elmúlt száz évben a trianoni békeszerződésben nekik ítélt területeken aktív szerepet játszottak a népesség etnikai szerkezetének konkrét és statisztikai jellegű megváltoztatásában. Nem is titkolt céljuk az volt, hogy a megkapott területeken minél inkább csökkentsék a magyar nemzetiségűek arányát. Ennek egyik szegmensét a betelepítési politikák alkották. A két világháború közötti időszakban ezt főleg a földreform (mely legalább annyira szolgált nemzeti, mint szociális célokat) végrehajtásával tudták elérni. Az 1970-es, 1980-as évektől pedig a gazdasági átalakulás, az ipartelepítés, valamint a lakásépítési programok tették lehetővé a nagyarányú betelepítéseket a főként magyarok lakta területekre. Másik szegmensét pedig a magyar elit ellehetetlenítése, a magyar jellegű kulturális és oktatási intézmények elsorvasztása, a tisztviselői kar leváltása jelentette.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az adott területek, közigazgatási egységek etnikai összetételének megváltoztatását elősegítő törekvések nem elhanyagolható eleme adminisztratív, statisztikai jellegű volt. A népszámlálások során a magyar nemzetiséghez tartozók arányának mesterségesen minél kisebb szintre szorítása volt a szándékuk, hiszen a békeszerződésben meghatározott nyelvi jogokat azokon a közigazgatási területeken kellett volna biztosítani, amelyeken a nemzeti kisebbségek elérik vagy meghaladják a lakosság 20%-át (Hoóz I., 1996). Így azzal a paradox helyzettel szembesülhetünk, hogy a Kárpát-medencei külhoni² magyarság létszámára, etnikai, demográfiai összetételére az első világháború előtti időkből rendelkezünk a legmegbízhatóbb adatokkal.

A történelmi Magyarország területén élő lakosság számára és nemzetiségi struktúrájára vonatkozó adatok előállításával az első világháború után Hollós István (1932) próbálkozott először, aki a régi magyar államterület népességének 1910 és 1930 közötti változását elemezte. A következő korszak elismert hazai statisztikusai közül többen (Földes Béla, Kovács Alajos, Elekes Dezső stb.) követték példáját, és kritikailag elemezték ezeknek a censusoknak az eredményeit. Ezen időszakkal foglalkozó társadalomföldrajzi kutatások közül megközelítésüket, szemléletmódjukat tekintve kiemelendőnek tartom Dövényi Zoltán (2012),

---

² A disszertációban a külhoni magyarság fogalmát szűken értelmezem. A külhoni magyarságon a Magyarország határain kívül, a Kárpát-medence országában élő magyarságot értem, noha természetes módon ennél sokkal több országban élnek magyarok.

Kocsis Károly (2002, 2003³, 2015), Hajdú Zoltán (2020), valamint Kovacsics József (1963) munkáit.

Európában a második világháború utáni években tartottak újabb, minden országot felölelő népszámlálást (Magyarországon 1941-ben is volt census), azonban a Kárpát-medencére kiterjedő társadalmi folyamatok publikálására csak a rendszerváltás után nyílt lehetőség. A kivételt szinte egyedül Bulla Béla és Mendöl Tibor (1947) „A Kárpát-medence földrajza” címmel megjelent könyve jelentette. A rendszerváltás utáni időszakban az adatsorok továbbvezetésével kapcsolatos legfontosabb tanulmányoknak Klinger András (1994), Hoóz István (1996), Kocsis Károly (1989), Kapitány Balázs (2015) és Tóth Pál Péter (2018) munkáit tekintem.

1990-től a Magyarországot érintő migráció földrajzi, közgazdaságtani, szociológiai és demográfiai szempontú kutatásában a legtöbb szerző a bevándorlás (Gödri I., 2011; Tóth Pál P., 2005; Illés S., 2008 stb.), illetve az innen elvándorlás (Blaskó Zs., Gödri I., 2016; Siskáné et al., 2017; Egedy T., 2017) hatásaival foglalkozik. Részletes tudományos munkák ismertetik Erdély, Kárpátalja, Vajdaság, Szlovákia társadalmi viszonyait és az ott élő magyar kisebbség helyzetét (Varga E. Á., 1992; Veres V., 2002, 2015; Benedek J., 2020; Fedinec Cs., 2015; Kapitány B., 2015; Gyémánt R., Szondi I, 2005; Gyurgyík L. et al., 2010; Karácsonyi D., Kincses Á., 2010; Karácsonyi D., 2018; Kiss T., Barna G., 2012; Kovály K. et al., 2017; Molnár J, Molnár D., 2005; Spéder Zs., 2009; Tátrai P., 2003; Tóth Pál P., 1999; Gábrity Molnár I., 2006, Kovács Z., 2013), valamint újra megjelennek a Kárpát-medence társadalomföldrajzával, etnikai térfolyamataival (Kocsis K., 1989; Kocsis K. et al., 2006; Kocsis K. 2021; Tóth Pál P., 2018) kapcsolatos kutatások is.

A vándorlási folyamatok hatásainak vizsgálata az elvándorlási térségekre azonban csak szórványosan, egy-egy ország és Magyarország viszonylatában jelenik meg (Tátrai P. et al., 2018; Karácsonyi D., Kincses Á., 2010). Az eddigi eredmények ugyanakkor szilárd alapot és tudományos környezetet teremtettek a Kárpát-medencei vándorlások XXI. századra vonatkozó, társadalomföldrajzi szempontú, komplex vizsgálatához.

---

³ A Kárpát-medencében a honfoglalás óta a magyar etnikai térszerkezet átalakulása alapvetően négy fő korszakra osztható. A következő tipizálás a fő tendenciákat jelöli. Az elsőt (X–XV. század közötti időszak) nagyrészt a nem lakott területek benépesítése és a már ott lakók rovására történt magyar expanzió; a másodikat (XVI–XVIII. század) a török hódoltság, a felszabadító harcok és az azokat követő betelepítési folyamatok eredményeként jelentős magyar etnikai visszaszorulás és azzal párhuzamos nemzetiségi térnyerés jellemezte. A harmadikban (a XIX. századtól a XX. század elejéig) a túlnyomórészt önkéntes magyarosodás eredményeként a középkori magyar etnikai terület regenerálását segítő, magyar etnikai terjeszkedés, valamint nemzetiségi térvesztés bontakozott ki és gyorsult fel, melyet csak a trianoni békeszerződés tudott feltartóztatni. A máig tartó negyedik időszakban a trianoni ország területén belül fokozódó magyar etnikai előretörés, a trianoni határokon túl a szlovák, a ruszin, a román, a szerb, a horvát, a szlovén előrenyomulással szembeni általános magyar etnikai-területi visszaszorulás volt megfigyelhető (Kocsis K., 2002, 2003, 2015).

Munkám megközelítésében azt vallom, hogy a magyarországi és a szomszédos országokban élő magyar nyelvközösséghez tartozók létszámának, korstruktúrájának alakulása (Dövényi Z., Tóth Pál P., 2008) csak látszólag független egymástól. Közöttük a mai napig erős hasonlóságok, kölcsön- és egymásra hatások mutathatók ki, melyben a vándorlásnak meghatározó szerepe van.

1.3 Az adatok forrása, az elemzés keretei

A XXI. században új jelenségek – egyebek között a globalizáció, digitalizáció, globális demográfiai trendek – vesznek körül bennünket, melyek egyre összetettebbé válnak. Megismerésük egyrészt olyan új, hatékony eszközöket és módszereket igényel, melyek segítségével képesek vagyunk a lehető legegyszerűbben megragadni az összetett valóságot, másrészt századunk sok lehetőséget is kínál: például a komplex jelenségekkel párhuzamosan új típusú adatforrások is megjelennek.

Napjainkban számos adatforrás létezik: mintavételes statisztikai adat, censusadat (klasszikus típusúak), adminisztratív adat, magántulajdonban lévő adat (például mobiltelefon-cellainformációk), big data, smart data, machine data, vagy például a digitális orvosi eszközök szolgáltatott adatok (új adatforrások). A hagyományos adatforrások az időszerűség, a relevancia és az adatszolgáltatói terhek alapján részben már kezdik elérni a korlátaikat. Az újak gyakran nem tudományos, statisztikai célból keletkeztek, ezért minőségük néha elmarad a hagyományos forrásoké mögött, és használatuk – az ilyen adatforrások változékonysága, esetleges megszűnése miatt – hosszú távon jelentős külső kitettséget is okozhat. Ilyen eset például, ha egy klasszikus adatfelvételt új adatforrás miatt, majd ez utóbbit jogszabály- vagy technológiai váltás miatt szüntetnének meg, akkor nem maradnának az adott jelenséget relevánsan mérő jelzőszámok, illetve az idősorokban törések keletkeznének.

Így a XXI. század társadalmi, gazdasági jelenségeinek tudományos alapú megismerése már önmagában az alkalmazott adatforrások megválasztásában is számos kihívást, de egyben lehetőséget is tartogat. Ezért a kutatások megkezdése előtt a releváns adatok feltérképezésére és egyfajta adatstratégia kialakítására van szükség. Meg kell bizonyosodni a felhasználandó adatok relevanciájáról, minőségéről, ugyanakkor kontroll alatt kell tartani a felmerülő kockázatokat, ezzel párhuzamosan minden témához megtalálva a célszerű, optimális adatforrásokat. A migrációban részt vevő népességre vonatkozóan alapvetően az adminisztratív és a cenzusszerű adatok szolgálnak releváns, elérhető információkkal.

A külföldiekről többfajta adminisztratív nyilvántartás létezik Magyarországon. Ezek olyan adatállományok vagy regiszterek, melyeket annak érdekében hozott létre a jogalkotó, vagy egy közigazgatási szervezet (adóügy, társadalombiztosítás stb.), hogy a jogszabályokban meghatározott igazgatási feladatok végrehajtását szabályozza, vagy támogassa (Gárdos É. et al., 2008). Ezekben az esetekben nem a kutatási igények határozzák meg elsődlegesen a koncepciót és a tartalmat, a célsokaság egységeit, az adatok vonatkozási idejét és a definíciókat. További nehézséget jelent, hogy a jogszabályok változásával a nyilvántartás tartalma, szerkezete módosulhat. Mindez azt jelenti, hogy az esetek egy részében bonyolult ezekből az adatrendszerekből közvetlenül kinyerni a kutatás igényeinek megfelelő információkat, bár az adatok minden időszakban rendszerszerűen, megbízhatóan, hivatalos okmányokkal alátámasztottan állnak rendelkezésre.

A Belügyminisztérium (BM) adminisztratív migrációs adatbázisában azok a külföldi állampolgárok szerepelnek, akik az adott év január 1-jei nyilvántartási állapot szerint legalább tizenkét hónapra szóló tartózkodásra jogosító engedéllyel rendelkeznek (a hontalanokkal, menekültekkel és oltalmazottakkal együtt), míg a külföldön születettek azok a külföldi, valamint magyar állampolgárok, akiknek születéskori lakóhelye a mai Magyarország területén kívül található.

A cenzusszerű adatok előnye az adminisztratív nyilvántartásokkal szemben az, hogy mindenkit az életvitelszerű lakóhelyének településéhez lehet kötni, a kérdőívben kért összes változójával együtt. Ennek következtében Magyarország összes lakosának életkörülményei, gazdasági, képzettségi, szociális háttere tudományos, statisztikai célra területi bontásokban is megismerhető. Az összeírást az egész országban egyidejűleg, azonos tartalommal és egységes módszertani alapon végzik.

Azokról készül adatfelvétel, akik magyar állampolgárok és az ország területén életvitelszerűen élnek, vagy ha külföldön vannak, akkor csak átmenetileg (tizenkét hónapnál rövidebb ideig) tartózkodnak ott; illetve azokat a külföldi állampolgárokat és hontalan személyeket is összeírják, akik az ország területén meghatározott ideje tartózkodnak. A külföldi állampolgárok közül nem veszik számba a diplomáciai testületek tagjait és családtagjaikat; az országgyűlés vagy a kormány határozata alapján hazánkban állomásozó külföldi fegyveres erők tagjait; illetve a turizmus (pihenés, kirándulás, vadászat stb.), látogatás, gyógykezelés, üzleti tárgyalás stb. céljából hazánkban tartózkodó személyeket. Ugyanakkor a népszámlálási információk nem állnak rendelkezésre olyan gyakorisággal, mint az adminisztratív nyilvántartásokban.

A kutatásban a téma szempontjából releváns magyar adminisztratív adatbázisok (Személyiadat- és lakcímnnyilvántartás, a Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal⁴ (BMH) külföldiekre vonatkozó nyilvántartásai⁵), valamint a népszámlálás és mikrocenzus 2011. évi és 2017. évi állományi adatait használtam⁶. Azért választottam ezt az időintervallumot, mert 2011-ben volt Európa legtöbb országában legutóbb népszámlálás, így innen származnak (sajnos) a legfrissebb, részletes adatok a szomszédos országok magyar nemzetiségű népességéről. 2016 végén volt Magyarországon a legutóbbi mikrocenzus (ilyen nincs a szomszédos országokban), így a megfelelően részletes, legújabb magyar adatok forrása ez a felmérés. Ezért 2017-tel bezárólag ismertetem az információkat⁷. Az elemzések alapjául szolgáló adatok nem voltak közvetlenül elérhetők, külön besorolásokra volt szükségem a területi hatások vizsgálatához.

A Kárpát-medencét érintő vándorlási folyamatok mélyebb megértését a nemzetközi vándorlások Kárpát-medencei forrástelepüléseinek, térségeinek feltérképezése teszi lehetővé. A magyar adminisztratív adatállományok ugyan szabadszavas mezőként tartalmazzák a Magyarországra vándorlók születési településeit⁸, de jelenleg csak az országok szerinti osztályozásai automatizáltak, a külföldi települések listája számos kihívást tartogatott: gépelési hibák, elírások, különböző nyelveken megadott városnevek nehezítették az előrehaladást. Egy-egy nagyobb város igen sokféleképpen szerepel az adatbázisban⁹, illetve sok esetben olyan településrészeket rögzítettek, melyek csak régebben voltak önállóak¹⁰.

⁴ 2019. július 1-jétől Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság (azonban az itt tárgyalt adatok még a BMH-tól származnak).

⁵ A Személyiadat- és lakcímnnyilvántartás tartalmazza a magyarok, a hontalanok, a menekültek és az oltalmazottak, míg a BMH a többi külföldi állampolgár adatát.

⁶ Ez az a két utolsó év, amikor Magyarországon népszámlálás, illetve mikrocenzus (2016. október 1-ei eszmei időpont) volt, ezekre az évekre lehetséges (2011, 2017. január 1-jei adminisztratív állományokkal) a különböző típusú adatok összekapcsolása.

⁷ A 2021. évi népszámlálásokat a koronavírus-járvány miatt a legtöbb országban 2022-re ütemezték át. Így az ezekből származó nemzetközi adatsorok 2023 előtt nem lesznek elérhetők.

⁸ Az elvándorlás települése jobban illeszkedne az elemzési szempontokhoz, de az erre vonatkozó információk nem részei az adminisztratív adatforrásnak. Az elvándorlási települések helyett ezért a születési településekkel dolgoztam.

⁹ Sepsiszentgyörgy (186 féleképpen): Covasna Mun. Sfintugheorghe; Covasna Sfantu Gheorghe; Fintugheorghe; Mun Sfantu Gheorghe; Sepsiszentgyörgy Kovászna M; Sfantu Gheorghe Covasna; Sfintul-Gheorghe; Sepsiszentgyörgy Sf Gheorg; Sf Gheorghe Sepsiszentgyörg; Covasna Mun. Sfintugheorghe; Sfantu Gheorghe Covasna; Sántul Gheorghe; Szotyor (közigazgatásilag Sepsiszentgyörgyhöz tartozik) stb.

Marosvásárhely (176 különböző alakban); Tirgu Mures; Maros vásárhely; t mures; targu mures; tg. Targumures; Székelyvásárhely; Románia, Tirgu Mures; Székelykakasd (közigazgatásilag Marosvásárhelyhez tartozik) stb.

¹⁰ Csak néhány példa:

- Székelyhidegkút (románul Vidacutu Român, németül Kaltenbrunnen) hajdani falu a mai Romániában, Hargita megyében. Magyarhidegkút és Oláhhidegkút 1926-os egyesítéséből keletkezett. A falu északi része Magyar-, nyugati része Oláhhidegkút. Jelenleg Hidegkút településrésze. – Hidegkút (románul Vidăcut) ma falu Romániában, Hargita megyében. Közigazgatásilag Székelyandrásfalvához tartozik.

Az elemzéshez mindkét (adminisztratív, census) típusú adatforrást együttesen alkalmaztam, mert mindegyik tartalmaz olyan információkat, melyek a másiktól hiányoznak. A censusokban vannak iskolai végzettségre, gazdasági aktivitásra, háztartásszerkezetre vonatkozó adatok, melyek nem részei a BM nyilvántartásának, viszont az adminisztratív adatbázis tartalmazza a születési településeket. A két adatforrás összekapcsolásához többlépcsős kulcsrendszert alkalmaztam a nem, a születési év, hónap, a magyarországi lakóhely településének neve, a közterület neve és a házszám információk felhasználásával. Ahol szükséges volt, aránybecslést használtam.¹¹

2011-re vonatkozóan a népszámláláshoz kapcsoltam hozzá az adminisztratív adatokat (népszámlálások vonatkozási évében ez a forrása a hivatalos statisztikai adatoknak), míg 2017-re a BM nyilvántartáshoz illesztettem a mikrocensus információit (népszámláláson kívüli években az adminisztratív állományok adják a hivatalos statisztikát). Ezért a 2017. évi megoszlások kismértékben eltérhetnek a mikrocensus eredményeitől. Így mindkét vizsgált évre egy-egy összekapcsolt állomány állt rendelkezésre. Ezekből származnak a disszertációban felhasznált adatok. Az eljárás előnye, hogy az adatbázisokban lévő egyes változók megoszlásai külön-külön megegyeznek az eredeti állományukban lévőkkel.

A nemzetközi vándorlás meghatározására és kategorizálására nincs világ- vagy európai viszonylatban egységesen elfogadott álláspont (KSH, 2018a), azonban a legszélesebb körben használt definíciók általában a térbeli és az időbeli változásokat veszik alapul (Nemes Nagy J, 1998). Ezek alapján a nemzetközi vándorlás mindig országhatár átlépésével jár, amely során az egyén hosszabb távra változtatja meg életvitelszerű lakóhelyét (UN, 1998). Munkámban kiindulásként fontosnak tartom annak rögzítését, hogy általánosságban kit is tekintek nemzetközi vándornak, a nemzetközi vándorlásban részt vevőnek.

A nemzetközi vándorok vizsgálata gyakran az adott országban legálisan élő külföldi állampolgárokra korlátozódik. Ugyanakkor a vándorlásban érintett csoport ennél sokkal tágabb, struktúrája pedig árnyaltabb. A vándorlás hatásainak és mértékének vizsgálata során nem feledkezhetünk meg a honosításokról, a külföldön született, de már az adott országban

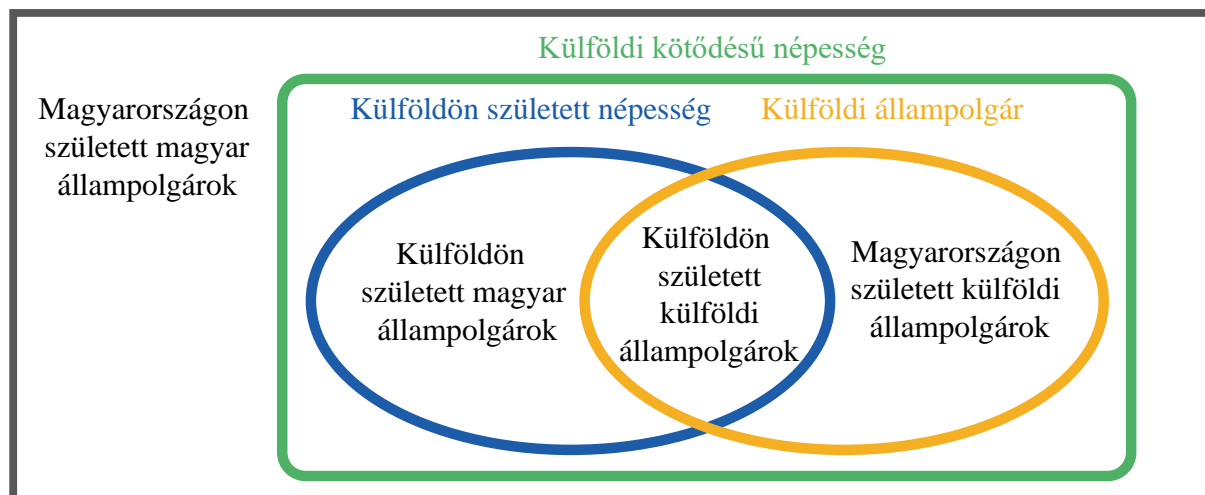
-
- Horthyvára: Máriamajor (szerbül Степановићево/Stepanovićevo, 1941–1944 között Horthyvára, 1941-ben rövid ideig Bácsbadikfalva nevet viselte), ma Újvidék községhez tartozó falu Szerbiában, a Vajdaságban, a Dél-bácskai körzetben.
  - Kadicsfalva – (Cadiseni) ma Székelyudvarhely városrésze (a krónikák szerint 1566-ban a Kadichfalva nevet viselte).
  - Csekelaka (románul: Cecălaca) falu Romániában, Maros megyében. Közigazgatásilag ma Cintos községhez tartozik.

¹¹ Aránybecsléseket csak a mikrocensus esetén és csak azokban az esetekben kellett alkalmazni, amikor a két eredeti adatállomány különböző változóinak keresztábrázatait vizsgáltam. Ez az iskolai végzettség, a gazdasági aktivitás, az anyanyelv és a gyermeket nevelő háztartások születési régiók szerinti elemzésénél fordult elő.

élő, állampolgárságot szerzett lakosságról sem. Létszámuk jelentősen meghaladhatja a külföldi állampolgárokét. A nemzetközi vándorlás vizsgálata csak ezzel a megkötéssel tud kvázi zárt rendszert alkotni. E nélkül a folyamatosan változó számsorok (állampolgárság megszerzésével kikerül a vándor a külföldi állampolgárok megfigyelési köréből és „hazai” lakossá válik) mögött rendezettség, folyamatokat nehezen lehet találni. Ezért az elemzés tág halmazon értelmezi a nemzetközi vándorlásban érintetteket – a külföldi kötődésű népeiséget –, és a külföldön született, honosított állampolgárokkal együtt vizsgálja a vándorlás hatásait. Így az általam használt definíció szerint egy tetszőleges országban élő külföldi kötődésű népeiségen azokat a személyeket értem, akik (az adott ország szempontjából) külföldi állampolgárok vagy külföldön születtek. E meghatározás magában foglalja a külföldön született külföldi állampolgárokat, a külföldön született, de már az adott ország állampolgárságát viselő lakosait, valamint az adott országban született külföldi állampolgárokat, amennyiben a megnevezett csoportok életvitelszerűen az adott országban laknak. Ezzel a definícióval ekvivalens eredményre jutunk, ha külföldi állampolgárokra és a külföldön született, de már az adott ország állampolgárságát viselőkre bontjuk a külföldi kötődésű népeiséget. Ez utóbbi definíció előnye, hogy két diszjunkt halmazra oszthatjuk a vizsgált célsokaságot.

A kutatásban így Magyarország vonatkozásában a külföldi kötődésű népeiségen a Magyarországon született külföldi állampolgárokat, a külföldön született külföldi állampolgárokat, valamint a külföldön született magyar állampolgárokat értem (1. ábra). A definíció, a lehatárolás lényeges szerepére számszerűen a 3.1 alfejezetben térek ki.

1. ábra: Magyarország lakónépeiségeinek csoportosítása a nemzetközi migrációs szerepek szerint, a külföldi kötődésű népeiség lehatárolása

1.4 Célkitűzések

A vándormozgalom keretében végbemenő folyamatok, mint általában, úgy a Kárpát-medencei magyarság népességfejlődésében is jelentős szerepet játszanak. A migráció ugyanis – még ha kellő figyelmet nem is szentelünk napjainkban e jelenségnek – a termékenység és a halálozás mellett a népességváltozások harmadik fő tényezője. Ezért is lényeges pontos mérése, hatásainak társadalomföldrajzi megismerése.

A 2008. évi gazdasági világválságról sokkal többet lehetett olvasni a hazai sajtóban és a tudományos cikkek között, mint arról a demográfiai válságról, mely Magyarországon jelenleg is érezteti hatását. Ennek egyik oka, hogy az emberek anyagi helyzetére, életkörülményére rövidebb távon sokkal erőteljesebb következményei vannak a gazdasági kérdéseknek, mint a népességszám változásának. A másik ok, hogy amíg a gazdasági válságok többnyire általánosak, nagyobb térségekre terjednek ki, addig a népesség fogyása mindenekelőtt inkább országos, regionális, lokális problémákat jelent (Dányi D., 2000).

További lényeges indok, hogy a demográfiai válságok sokkal hosszabb időhorizonton éreztetik hatásukat, mint a gazdaságiak. Hiszen a globalizáció révén a gazdaságok közötti kapcsolatok erősek, a beszállítói láncokon, a gazdasági egymásra utaltságon keresztül szinte azonnal jelentkeznek a negatív vagy pozitív hatások, míg az egyes országok társadalmi jelenségei, termékenységi, halálozási mintázatai között egyrészt gyengébb kapcsolat van, másrészt azok csak lassabban képesek változni. Talán ez az oka, hogy sokat foglalkozunk a 2008. évi gazdasági világválsággal, de lényegesen kevesebbet az 1981-ben kezdődött demográfiai válsággal, noha Magyarországon immár négy évtizede folyamatosan csökken a lakónépesség száma.

E jelenség következménye, hogy a Kárpát-medencében még ma is tetten érhetőek Trianon társadalmi, demográfiai következményei. A nemzetközi vándorlás és Trianon öröksége közötti kapcsolat mind a közbeszédben, mind a tudományos diskurzusban hosszú ideje jelen van. A témakört, mint azt több munkámban is jeleztem (Kincses Á., 2012, 2015, 2019a), korántsem egyszerű vizsgálni. Kutatási kérdéseim a következők:

1. Száz évvel Trianon után mennyire vált Magyarország a globális nemzetközi vándorlási folyamatok részesévé? Más térhasználat jellemzi-e a külföldről érkezőket, mint a Magyarországon születetteket?

Az általános összefüggések után a Kárpát-medencei migrációs forrásterületek beazonosítása, összetettebb elemzése, valamint a forrás- és a célterületek közötti kapcsolatok feltárása volt a célom. Itt a következő kutatási kérdésekre keresem a választ:

2. A szomszédos országokból pontosan honnan és milyen összetételben érkeznek a nemzetközi vándorok? Mely területek között alakultak ki jelentősebb vándorlások?

Ezek után a nemzetközi vándorlás térbeli viszonyait a legfontosabb társadalmi-gazdasági változók segítségével vizsgálom, valamint azoknak a Kárpát-medencei etnikai térszerkezetre gyakorolt hatását kísérlem meg számszerűsíteni. Kutatási kérdéseim a következők:

3. Hogyan változtatják meg a Magyarországra történő vándorlások a Kárpát-medencei magyarság területi eloszlását? Milyen hatása van a vándorlók etnikai összetételének alakulására az egyszerűsített honosítási eljárás 2011. évi bevezetésének?

A Kárpát-medencei forrás- és célterületek elemzése után nyílik lehetőség a migrációs települési hálózatok vizsgálatára, valamint az eredmények összevetésére a globális migrációs hálózatokkal. Választ kerestem a következőkre:

4. A migrációs földrajzi hálózatok mennyire hasonlóak vagy különbözőek a Kárpát-medencében és a világban? Milyen topológia jellemzi ezeket a hálózatokat? Milyen következtetéseket lehet levonni a hálózatok tulajdonságaiból a vándorlásokra?

Végül, az eddigi eredmények alapján, kísérletet teszek a magyarországi és a Kárpát-medencei magyarság vándorlási és demográfiai folyamatai közötti néhány fontosabb összefüggés bemutatására. Legfontosabb kérdéseim:

5. A magyar–magyar vándorlásoknak milyen hatásuk van a Kárpát-medencei magyarság létszámára? Az 1981 óta tartó demográfiai válságból milyen kivezető út mutatható fel a magyarországi és a külföldi magyarság számára?

1.5 A kutatás szerkezete

Ahogy az előzőekben kifejtettem, a vándorláshoz hasonló komplex rendszerek nem ismerhetők meg pusztán a rendszer alkotóelemeiből. Az eredmények eléréséhez az összetevők megismerése után a teljes rendszer vizsgálata is szükséges. Ezt az elvet követi a kutatás szerkezetének felépítése is. Az általános, globális migrációs környezet, a magyarországi helyzet, a Kárpát-medencei forrásterületek országonkénti, majd együttes vizsgálata, a vándorlások Kárpát-medencei hatásainak elemzése után összekapcsolom a forrás- és célterületeket, majd portfólió szintű következtetéseket vonok le a szomszédos országokból Magyarország irányába történő vándorlások népesedési, valamint etnikai térszerkezetre gyakorolt hatásairól.

Elemzésem szempontjait, előzményeit, az adatok forrását, a kutatás célkitűzéseit és az elemzés kereteit az 1. fejezetben ismertetem. A részletes kifejtés oka az, hogy a hazai és a nemzetközi szakirodalomban sok megközelítés ismert a migrációval kapcsolatban. Új definíciót vezetek be a külföldi kötődésű népesség meghatározásával, mellyel követni lehet az állampolgárság-váltásokat. Az itt ismertetett célkitűzésekre a 7. fejezetben részletesen válaszolok.

A 2. fejezetben röviden ismertetem a főbb migrációs elméleteket, valamint a világ migrációs földrajzi hálózatát. Ugyanis a Kárpát-medencei vándorlási forrás- és magyar célterületek integrált vizsgálata előtt rövid kitérőt szükséges tenni a globális folyamatok, viszonyok megismerésére. Ebben a fejezetben a Föld országainak migrációs kapcsolataival, a közöttük fennálló kapcsolatrendszerrel foglalkozom. Ezek a teljesen új, saját eredmények segítik azt, hogy a későbbiekben össze tudjam hasonlítani a világban tapasztalt jelenségeket a Kárpát-medenceiekkel, a globális trendeket a lokális jelenségekkel.

A 3. fejezetben a Magyarországon élő külföldi kötődésű népességre vonatkozó eredményeim ismertetem. Többféle módszertan alkalmazásával a területi, a demográfiai, az iskolai végzettségek szerinti és a munkaerőpiaci jellemzőik legfontosabb elemeit vizsgálom, valamint a külföldi kötődésű és a lakónépesség területi elhelyezkedésének különbségeit, okait tárom fel.

A 4. fejezetben saját módszer alkalmazásával a Magyarországra irányuló, Kárpát-medencei nemzetközi vándorlások forrástérségeire világítok rá. A jelenséget a szomszédos országok tekintetében külön-külön számszerűsítem, röviden ismertetem az ott élő kisebbségek helyzetét, létszámát, az érintett vándorlási jellemzőket és trendeket, azonosítva azokat a forrástérségeket és településeket, ahonnan a legtöbb esetben érkeznek Magyarországra. Ezek az

adatok mind ez idáig nem voltak elérhetőek, így újdonságnak számítanak. Az eredményekhez adminisztratív és censusadatok adatbázisszintű integrációjára volt szükség.

Ez teszi lehetővé, hogy az 5. fejezetben integráltan elemezzem a szomszédos országok forrásterületeiről elvándoroltak társadalmi-demográfiai jellemzőit, a vándorló népesség esetleges identitásváltását Magyarországon (az egyszerűsített honosítási eljárással összefüggésben), és becslést tudjak adni arról, hogy a legutóbbi népszámlálás óta eltelt időszakban mennyiben változhatott a külföldi magyarság létszáma, illetve a Kárpát-medencei magyarság területi eloszlása az elvándorlások következtében. E kérdések megválaszolása eddig nem volt lehetséges.

A kutatás legösszetettebb elemző részében (6. fejezet) a szomszédos országokból Magyarországra érkező vándorok területi mintázatait, forrás- és célterületek szerinti összekötöttségeit tárom fel demográfiai háttérváltozók segítségével, és az eredményeket a globális migrációs hálózatok topológiájához hasonlítom.

Az elemzést a kutatás összefoglalója (7. fejezet) zárja. Ebben a fejezetben következtetéseket vonok le a Kárpát-medencei magyar–magyar határokon átlépő vándorlások jellegzetességeiről, és megválaszolom a 1. fejezetben feltett kérdéseket.

2. Nemzetközi migráció a világban és a vándorlások országok közötti földrajzi hálózatai, 2017

Ebben a fejezetben a főbb migrációs elméletek rövid ismertetése után a Föld országainak migrációs kapcsolatait mutatom be. Ez segíti elő, hogy a későbbiekben össze lehessen hasonlítani a világban tapasztalt jelenségeket a Kárpát-medenceiekkel, a globális trendeket a lokális jelenségekkel. A fejezet elemzésének alapjául szolgáló adatok az ENSZ migrációs adatbázisából¹² (UN, 2017) származnak. A vizsgálat területi szintje az ország; az elemzést a külföldön született népesség származási országok szerinti 2017. évi állományi adatai alapján végeztem el¹³.

2.1 Nemzetközi kitekintés, főbb migrációs elméletek

A következőkben felvázolom a főbb migrációs elméleteket (makroökonómiai, mikroökonómiai irányzatok, vonzás-taszítás elmélet, behaviorista megközelítések, migráció új közgazdaságtana, valamint a hálózatelméleti irányzat). Nem célom a minden szegmensre kiterő, részletes bemutatás (világrendszer-elmélet, intézményelmélet, valamint a duális munkaerőpiacok elmélete nem része az áttekintésnek), vagy az olyan speciálisabb területek, mint a katasztrófák (Karácsonyi D. et al., 2021), háborús események (Zolberg A., 1989) indukálta vándorlások ismertetése. Azonban fontosnak tartom elhelyezni vizsgálataimat a főbb irányzatok között. Az itt bemutatott leírások, csoportosítások Golovics József (2019), *a nemzetközi migráció mozgatórugói: elmélet és empiria, áttekintés* című tanulmányára támaszkodnak.

A migráció maga interdiszciplináris jelenség, amely főként a földrajz, a demográfia, a statisztika, a jogtudomány, a közgazdaságtan, a történelem, a munkatudomány, a pszichológia, a szociológia és a politikatudomány területét érinti. Ebből következően az értelmezése, meghatározása, eszközrendszere is az eltérő elméleti keretek (Hárs Á., 1992) között különféle vetületeket emel ki (Massey D. S. et al., 1993).

---

¹² <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates17.asp>

¹³ A vizsgálataimban a hálózatokkal kapcsolatos számításhoz a Harvard, MA: Analytic Technologies, UCINET NetDraw szoftverét használtam (Borgatti S. et al., 2002).

A nemzetközi migráció neoklasszikus *makroökonómiai elmélete* egyensúlyi rendszerként tekint a vándorlásra (Golovics J., 2019). Eszerint a migráció mértékét és irányát a tőke és a munkaerő keresleti, illetve kínálati viszonyai határozzák meg. A migrációt kiváltó fő okok a fejlettség, a tőkefelhalmozás, a bérek és a népesség területi különbségei. A világban a fejlődés térbeli differenciálódása következtében a különböző országok és társadalmak demográfiai helyzete eltérő, a demográfiai átmenetek (Andorka R., 2006; Galor O., 2012) más-más fázisában vannak. A demográfiai folyamatok időbeli eltérésének következménye, hogy egyrészt napjainkban sok fejlett országban a születésszámok csökkennek, a várható élettartamok tovább növekednek (Józan P., 2009), a népesség elöregedése gyorsul. Eközben a fejlődő országok népessége dinamikusan növekszik. Így a fejlődőkéhez képest a fejlett társadalmak népességének aránya folyamatosan csökken (Demény P., 1996). Mivel az egyik oldalon népességhiány, a másikon pedig jelentős -többlet keletkezik, a relatív többletből potenciálisan nemzetközi vándorok lesznek¹⁴.

A jövő egyik kulcskérdése: miként viszonyul a termelés globális üzleti szempontja a mobil munkaerő egyéni migrációs döntéséhez, és mindez milyen nemzeti, nemzetközi bevándorlási, illetve fenntarthatósági stratégia keretében valósul meg.

Ezt a jelenséget némileg árnyalja, hogy a multinacionális vállalatok termelésük egy részét kitelepítették az alacsonyabb bérszínvonalú országokba, míg a stratégiai fejlesztést szolgáló tevékenységeket az anyaországokban tartották. A termelés ezzel a kedvezőbb szállítási költségek és a fogyasztói piacok irányába mozdult el (Krugman P., 1996), hiszen a multinacionális vállalatok hamar felismerték: a munkaerő mobilitása sokkal kevésbé irányítható, mint a tőke vagy a javak mozgása (Krugman P., Venables A. J., 1996; Venables A. J., 1998; Kofman E., Youngs G., 2003).

Az ismertetett elmélet szerint a migráció, valamint az ezzel ellentétes tőkeexport idővel megteremti az egyensúlyt a termelési tényezők között. Ugyanakkor nincsenek empirikus bizonyítékok az egyensúly kialakulására, vagy a bérek kiegyenlítődére. Inkább azt lehet megállapítani, hogy a munkaerő és a tőke mobilitása nélkül még nagyobbak lennének területi egyenlőtlenségek.

A *vonzás-taszítás (push-pull) elmélet* magáról a migrációs folyamatról részletesebb leírást ad a makroökonómiai megközelítésnél, továbbá feloldja az előzőleg tárgyalt megközelítésben említett, a bérek kiegyenlítődéjét előrejelző egyensúlyi állapot felé haladás

---

¹⁴ A nemzetközi vándorra válásnak, a bevándorlók beilleszkedésének objektív és szubjektív dimenziói vannak, úgymint a gazdasági, társadalmi, pszichológiai és identifikációs integráció, az elégedettség és az integrációs tudat (Gödri I., Tóth Pál P., 2005).

dilemmáját (Zimmermann K. F., 1994). Az elmélet elsősorban az áramlások irányának és mértékének magyarázatára fókuszál, de már megjelenik benne a migrációs döntést meghozó egyén is, akinek a döntését itt még csak a külső, makroszintű tényezők befolyásolják (Golovics J., 2019).

A *vonzás-taszítás elmélet* szerint míg a migrációs forrásországban meglévő negatív, taszító tényezők növelhetik az elvándorlás valószínűségét, addig a célország pozitív tényezői vonzzák a vándorlásokon gondolkodókat. A célterület vonzó tényezői lehetnek a magasabb bérszínvonal, foglalkoztatottság, a jóléti juttatások, míg taszító tényezői a demokrácia hiánya, az éghajlattal kapcsolatos szempontok, a munkanélküliség, vagy a szociális juttatások alacsony szintje (Ravenstein, 1885; Lee E. S., 1966, Hautzinger Z., et al., 2015).

A globalizáció során az országok közötti jövedelmi különbségek gyorsuló ütemben növekszenek (Tóth G., Nagy Z., 2016), a fejlődés egyenetlen (Kofman E., Youngs G., 2003). Az egyre nagyobb életminőségbeli eltérések a fejlődő és fejlett országok között ösztönzik a humán mozgások terjedését.

Az elmélet kritikája, hogy az elemzés mikro- és makroszintjei nem különülnek el megfelelő módon, illetve a vonzás-taszítás megközelítés valójában csak csoportosítja a migrációt befolyásoló tényezőket, ok-okozati összefüggést nem mutat ki közöttük (Hagen-Zanker J., 2008, Haug S., 2008, Golovics J., 2019).

A *mikroökonómiai humántőke-elmélet* (Sjaastad L. A., 1962; DaVanzo J., 1981) középpontjában az ember és a migrációs döntését befolyásoló tényezők állnak. Az elmélet – analóg módon a humántőke-elmélettel (Schultz T. W., 1983), ahol az egyén az oktatásba fektet be a munkaerőpiaci megtérülés reményében – beruházásként tekint a kivándorlásra. Akkor választja a kivándorlást valaki, ha az nettó hasznosságnövekedéssel jár számára az életpályája hátralevő részében; azaz, a munkajövedelemnek, a munkavállalás, a létfenntartás költségeinek, a fogyasztási lehetőségeknek, a közszolgáltatások színvonalának, az adók mértékének és egyéb tényezőknek (DaVanzo J., 1981) a régi és a potenciális új lakóhely közötti különbségei egy küszöbérték felett vannak.

A döntést e küszöbérték mellett a kivándorlás pénzbeli és nem pénzbeli költségei is befolyásolják. Ide sorolhatjuk az utazási költségeket¹⁵, a vándorlás során kiesett jövedelmeket, az új lakóhely létesítésének költségét, a családdal, barátokkal, ismerősökkel való kapcsolattartás nehézségeit, vagy az új környezethez való alkalmazkodást, nyelvtudás

---

¹⁵ A globalizáció korszakában a vándorok pénzügyi lehetőségei folyamatosan javulnak, a közlekedési technológia robbanásszerű fejlődésével (Varga L. et al., 2016) a periférikus országokban élők egyre növekvő része képes bekapcsolódni a globális migrációs folyamatokba (Hatton T., Williamson J., 2005).

nehézségeit is (Bauer T., Zimmermann K. F., 1995; DaVanzo J., 1981; Massey D. S. et al., 1993).

A migráció mikroökonómiai megközelítése nem az átlagokra fókuszál. Az egyének számára elérhető bérek vagy munkalehetőségek ugyanis különbözőek: a saját humán tőkéjük sajátosságaitól, a nemzetközi vándorok egyéni képességeitől (Borjas G. J., 1996) függenek. Ez a megközelítés egyben azt is lehetővé teszi, hogy a mozgások irányán és méretén túl a vándorlók szelekcióját is értelmezni tudja (Golovics J., 2019).

Az elmélet kritikái, leginkább a modell racionalitás feltételezésére, valamint annak egyszerűsítő természetére utalnak (Melegh A. et al., 2018). Ezeket próbálják kiküszöbölni az alapmodell módosított, továbbfejlesztett változatai. Egyik részük egy adott részterületre fókuszál, kiemelve annak specifikus vonásait, mint a vendégmunkát, az ideiglenes migrációt (Djajic S., Milbourne R., 1988; Golovics J., 2019). A másik részük az alapmodell egyszerűsítő feltevéseinek megváltoztatásával kíván javítani az elmélet magyarázó erején. Ez utóbbi esetén az egyén információhoz való hozzáférése, az információs aszimmetriák szerepe válik meghatározóvá a migrációs döntésekben (Poot J., 1996). A vándorlók ugyanis sok esetben nem tudják objektíven felmérni az elvándorlás költségeit és hasznait. Így az informáltság, a kockázathoz való hozzáállás kulcsfontosságú tényezővé válik a vándorlók szelekciója szempontjából (DaVanzo J., 1981).

A migrációs elméletekben a *behaviorista* alapokon fejlődő viselkedési közgazdaságtan eredményei is megjelennek. Ebben az esetben a migrációs döntés a potenciális vándorok korlátozott informáltsága mellett a megelégedésre törekvés (*satisficing*) koncepciójával párosul (Speare Jr. A., 1974).

Czaika (2015) a kilátáselmélet segítségével magyarázza a potenciális elvándorlók döntését, akik a várható abszolút hasznossági szintek helyett a jövőre vonatkozó kilátásaikban bekövetkező változások alapján hozzák meg döntéseiket, figyelembe véve a status quo torzítást és a birtoklási hatást is. Ez utóbbiak magyarázzák, miért maradnak helyben olyanok, akiknek a migráció egyébként racionális alternatíva lehetne.

A hiányos informáltságra alapozó másik viselkedés-gazdaságtani megközelítés a csordamagatartás koncepciója (Banerjee A. V., 1992; Epstein G. S., 2008). Ezzel magyarázható, hogy a potenciális kivándorlók milyen döntések alapján alakítják migrációs terveiket. A csordamagatartás elmélete szerint mások viselkedése erősen befolyásolja az egyén elvándorlási szándékát, a potenciális vándorok pedig aszerint választanak célterületet, hogy a környezetükben élők előttük hova vándoroltak nagy létszámban. Ezek a

megközelítések ugyan reális leírását adják a migrációs döntés egyes részeinek, de a modellek végkövetkeztetései nem térnek el jelentősen a korábbi elméletekétől (Golovics J., 2019).

A *migráció új közgazdaságtana* szerint az emberek nem kizárólag saját szempontjaikat veszik figyelembe a migrációs döntések meghozatalában, fontos befolyásoló tényező az őket körülvevő családi, társadalmi közeg. Ezért az elmélet megfigyelési, elemzési egységnek már nem az egyént tekinti, hanem a családot (Stark T., 2001; Stark O., Taylor E. J., 1989, 1991). E szerint a család az emberi erőforrásait úgy osztja szét a munkaerőpiacok között, hogy azzal családi szinten optimalizálja a várható közös jövedelmet, kihasználva a hazai és külföldi nemzetgazdaságok különbözőségeit, minimalizálva a vándorlásból származó kockázatokat (Golovics J., 2019).

A viselkedés-gazdaságtan (Kahneman D. et al., 1991) alapján a család nem pusztán saját jövedelmi vagy vagyoni helyzete, hanem a társadalmi ranglétrán elfoglalt relatív pozíciója alapján hozza meg a kivándorlási döntéseket (Stark O., Taylor E. J., 1989, 1991). Így a migrációs folyamatnak nem szükséges előfeltétele a nemzetközi bérkülönbségek megléte.

Míg a fejlődő és a fejlett országok viszonylatában valóban reális magyarázó ereje van a hipotézisnek, addig a családi szintű kockázatminimalizálás mint migrációs ok a fejlett országokból kiinduló vándorlásokra már kevésbé működőképes. Egyrészt a nyugati társadalmak esetén a döntéshozatali szint sokszor nem a család, másrészt a fejlett országok jóléti ellátásai, társadalombiztosítási berendezkedése a vándorlások nélkül is betölti a kockázatminimalizálási funkciót (Massey D. S. et al., 1993).

A migrációs *hálózatelmélet* alapgondolata, hogy a személyes kapcsolatoknak és az ebből felépülő kapcsolati hálónak fontos szerepe van a vándorlási folyamatokban (Haug S., 2008, Sik E., 2012, Hárs Á., 1992). A migrációs hálózatok elmélete szerint (Sandu D., 2000; Kiss T., 2007) a beilleszkedés az új környezetbe ott valósul meg sikeresebben, ahol azt korábbi családi, ismeretségi kapcsolatok, látogatások, vagy előzetes turisztikai élmények segítik (Michalkó G. et al., 2003). A potenciális vándorlók, vándorlási csoportok nagyobb valószínűséggel választanak olyan célpontokat, ahonnan több, megbízható információval rendelkeznek (Gurak D., Caces F., 1992; Massey D. S., 1990). Ezek a kapcsolatok csökkentik a migrációs költségeket, a vándorlással járó kockázatokat, és növelik a munkába állás valószínűségét (Carrington W. J. et al., 1996; Poot J., 1996). A hálózat így az új környezetbe való beilleszkedésben is segítséget tud nyújtani (Sik E., 2018).

A kivándorlás „kitaposott útja” a már elvándoroltakkal való kapcsolattartás, ami jelentős hatással lehet a későbbi migrációs döntésekre is. Az irányzat központi fogalma a

kumulatív okság (cumulative causation) kifejezés, amely a hálózatoknak a migrációt erősítő és fenntartó jellegére utal. Így az elmélet magyarázatot ad arra is, hogy miért növekedhetnek az áramlások még elhanyagolható, vagy éppen csökkenő nemzetközi bérkülönbségek mellett is. Az elmélet a migráció kiváltó okait nem, csak későbbi mértékének és irányának alakulását képes magyarázni (Massey D. S. et al., 1993).

Az ismertett főbb migrációs elméletek megközelítései különbözők, de észrevehetően kapcsolódnak egymáshoz, egymásra épülnek, kiegészítik egymást. Ezek a rendszerek funkciójukból eredően általánosak, így a vándorlások alapvető jellemzőinek leírására alkalmasak, azonban az egyedi vizsgálatok különböző speciális jellegzetességeinek felismerésében a társadalom- és a gazdaságtudományok különböző területeinek eredményeivel közösen nyújthatnak csak lehetőséget (Golovics J., 2019).

A röviden ismertett elméleteket disszertációmban mint koordinátarendszert használom, amelyben a saját megközelítésemet el tudom helyezni. Dolgozatomban az elméletek többsége megjelenik, de a hálózatelméleti irányultság a domináns, társadalomföldrajzi nézőpontra keresztül egységes, kompakt rendszert alkot a vizsgált jelenségekre. A hálózatelméleti megközelítés esetén inkább a földrajzi, mint a szociológiai szemléletet helyezem előtérbe.

2.2 A nemzetközi vándorlás országok közötti kapcsolatai

Az 1880-as népszámlálás alkalmával Magyarországon az emberek háromnegyedét ugyanazon a településen írták össze, ahol született. A belföldi és a nemzetközi mozgások idővel egyre intenzívebbé váltak, az említett arány természetesen már messze 50% alá csökkent. Hasonló tendencia érvényesül a vándorlások tekintetében más országokra is: 2017-ben a világon 258 millió fő élt más országban, mint ahol született (UN, 2017). Többségük a fejlett régiókba vándorolt a fejlődő országokból. 1990-ben a világ népességének 2,9, 2017-ben pedig már 3,4%-a volt nemzetközi vándorló.

A világban jelenleg tapasztalható migrációs tendenciák az előző évszázadokétól abban különböznek, hogy megállíthatatlan mértékű azoknak a száma, akik vándorolnak, és a vándorok olyan térségekből jönnek, amelyekből hatalmas gazdasági, kulturális távolságra vannak azok az országok, melyekbe tartanak (Hatton T., Williamson J., 2005).

Világviszonylatban 2017-ben a legtöbb külföldön született állampolgár az Egyesült Államokban élt, de Németország, Szaúd-Arábia és Oroszország is 10 millió fölötti külföldi eredetű népességgel bírt (1. táblázat). Amíg az Egyesült Államokban, Németországban,

Kanadában és Szaúd-Arábiában 1990-hez képest megduplázódott a külföldi kötődésű népesség, addig Oroszországban, Indiában, Iránban, Ukrajnában és Pakisztánban stagnált vagy csökkent a számuk.

1. táblázat: A tíz legnagyobb befogadó és kibocsátó ország, 2017

(fő)

Befogadó		Kibocsátó	
ország	összesen	ország	összesen
Amerikai Egyesült Államok	47 412 413	India	16 587 720
Németország	12 044 115	Mexikó	12 964 882
Szaúd-Arábia	11 774 584	Oroszország	10 635 994
Oroszország	11 650 842	Kína	9 962 058
Egyesült Királyság	8 799 334	Banglades	7 499 919
Egyesült Arab Emírségek	8 059 782	Szíria	6 864 445
Franciaország	7 902 783	Pakisztán	5 978 635
Kanada	7 849 479	Ukrajna	5 941 653
Ausztrália	7 008 050	Fülöp-szigetek	5 680 682
Spanyolország	5 931 689	Egyesült Királyság	4 921 309

Forrás: Saját számítás az ENSZ 2017-re vonatkozó adatai alapján.

A legtöbben a nagy népességszámú országokból, Indiából, Kínából, Mexikóból és Oroszországból, vagy a válság-, illetve a háborús övezetek közeléből költöznek el. A migráció egyik XXI. századi jellegzetessége a fejlett országokból (például Egyesült Királyság) származó nyugdíjasok elvándorlásának, az időskori migrációnak a felerősödése. A főbb motivációs tényezők a nyugdíjak vásárlóerejének, a rekreációs lehetőségeknek a jobb kihasználása, vagy a kedvezőbb éghajlat keresése (Warnes T., 2009).

A vándorlás erős területi koncentrálódást mutat: 2017-ben az országok 14%-ában élt a vándorlók 80%-a, és kilenc országban élt a vándorló népesség fele. A nemzetközi vándorlásban központok (nagy befogadó országok) vannak jelen, globális migrációs célterületek, melyek nagyobb távolságból is vonzzák a vándorlókat. Az ezen centrumokban élő külföldön született népesség születési országok szerint diverzifikált. A létszámok és a migrációs kapcsolatok száma között azonban ennél összetettebb a kapcsolat¹⁶.

Az országok közül Chilének mint célországnak legnagyobb a migrációs kapcsolatrendszere a világon. 2017-ben 210 különböző országban születettek választották ezt az országot új lakóhelyüknek (2. táblázat). Chilében a mapuche indiánokon kívül szinte mindenki bevándorló vagy bevándorlók leszármazottja. A XVI. századi spanyol, a XIX. századi német telepések, majd a dalmáciai filoxerajárványt követően horvátok tízezrei

¹⁶ 1990 és 2017 között a vándorok száma 71,6%-kal növekedett. Az országok közötti migrációs kapcsolatok száma 7,9, a vándorok egy kapcsolaton keresztüli átlagos száma pedig 58,9%-kal emelkedett.

emigráltak Chilébe¹⁷, a XX. században pedig a világháborúk előtt és után szintén sok európai választotta új otthonául ezt az országot. Ezek a vándorlási hálózatok a mai napig fennmaradtak. Napjainkra Chile Dél-Amerika leggazdagabb országává vált (Aldunate R. et al., 2019), így – a fejlődés következtében – a közelebbi és távolabbi szomszédaiban élők egyre többen választják Chilét új lakóhelyüknek (Soltész B., 2018)¹⁸.

2. táblázat: A tíz legtöbb kapcsolattal rendelkező cél- és forrásország, 2017

Cél-		Forrás	
ország	kapcsolatok (kibocsátó országok) száma	ország	kapcsolatok (mennyi országban van adott országban született lakos)
Chile	210	Amerikai Egyesült Államok	162
Ausztrália	206	Egyesült Királyság	146
Egyesült Királyság	205	Kína	143
Franciaország	205	Franciaország	138
Kanada	197	India	130
Írország	195	Kanada	127
Olaszország	193	Németország	125
Ausztria	192	Olaszország	111
Dánia	186	Ausztrália	108
Görögország	186	Oroszország	102

Megjegyzés: Az ENSZ módszertana alapján a migrációs adatbázisban nemcsak a tagállamok szerepelnek, hanem Palesztina és Tajvan mellett a Brit tengerentúli területek, valamint Franciaország tengerentúli területei is, jogi státustól függetlenül.

Forrás: Saját számítás az ENSZ 2017-re vonatkozó adatai alapján.

A tíz legtöbb kapcsolattal rendelkező cél- és forrásország sajátos megoszlást mutat. Az Egyesült Államok mint befogadó ország ismert, erre a centrumterületre 150 különböző országból érkeztek vándorlók, viszont ennél is több, összesen 162 országban élnek olyan emberek, akik az Egyesült Államokban születtek. A nagy befogadó országok, ahol változatos a bevándorlók születési országok szerinti összetétele és sok befelé irányú kapcsolattal rendelkeznek, sokszor maguk is széles körben kibocsátók; Németországból, az Egyesült Államokból, Kanadából, Franciaországból és az Egyesült Királyságból sok más országba vándorolnak el. A jelenséget részben a már említett időskori migrációval, vagy az ide bevándorlók leszármazottainak visszavándorlásaival magyarázhatjuk (Gmelch G., 1980).

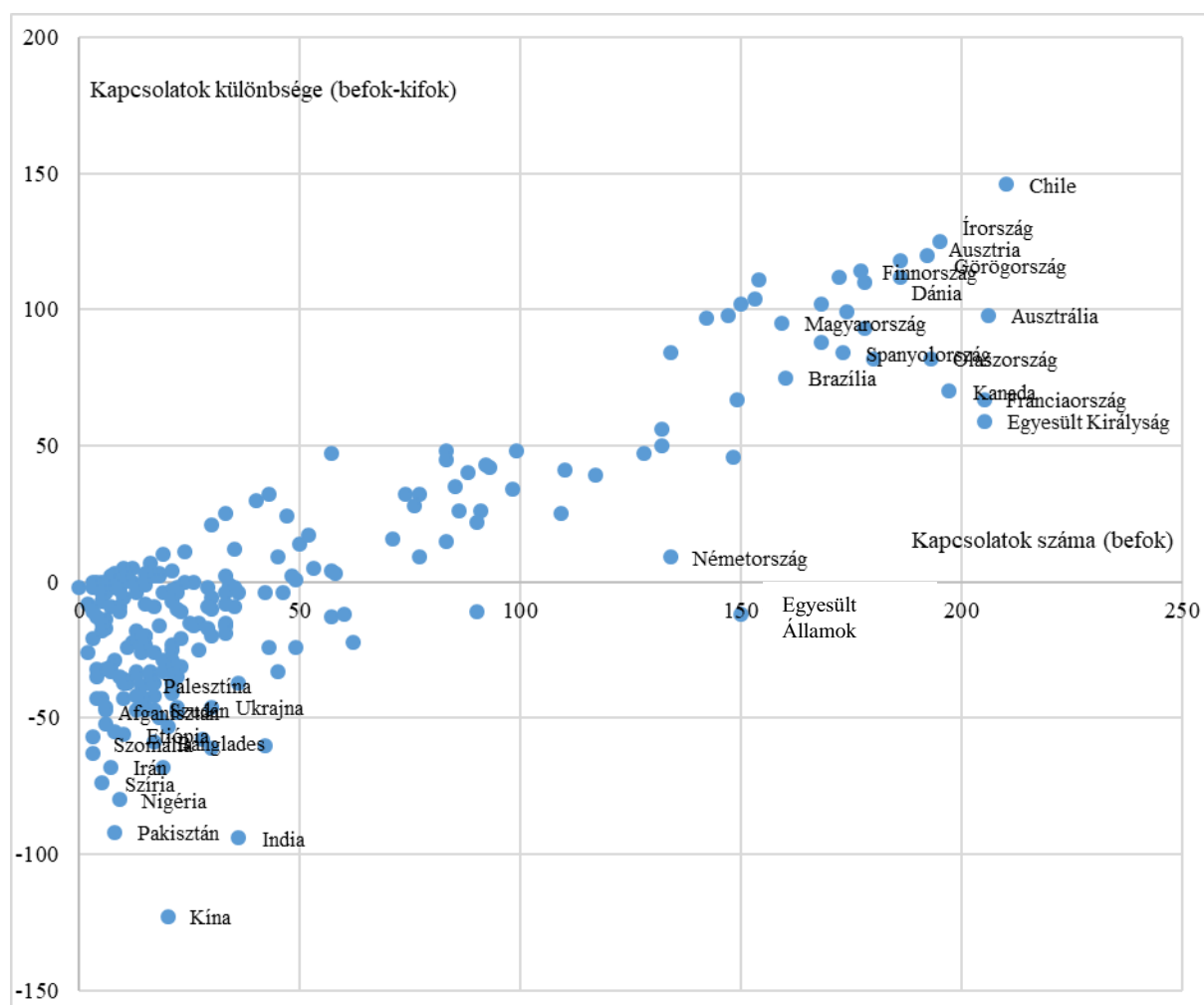
¹⁷ A chilei horvátság a legnagyobb horvát eredetű közösség Európán kívül, létszámuk 700 ezer főre tehető.

¹⁸ Chilében a metrójegyek árának emelkedése miatt 2019. októberében tömegtüntetések kezdődtek. A demonstrációk háttérben az országban tapasztalható nagy egyenlőtlenségek, alacsony nyugdíjak és fizetések, valamint az áram-, a gázszolgáltatás, az egyetemi oktatás és az egészségügyi ellátás magas árai álltak.

Ugyanakkor ezek az adatok arra is rávilágítanak, hogy a migráció a globalizáció korszakában sem egyirányú folyamat (Ravenstein A., 1885).

Chile, az Európai Unió (EU) országainak többsége, Ausztrália, Brazília és Dél-afrikai Köztársaság azok az országok, ahová sok helyről érkeznek, de onnan kevés más országba vándorolnak ki az emberek (2. ábra). A nagy népességszámú (Kína, India) és a válságövezetekhez közel lévő országokból (Szíria, Ukrajna, Szomália, Afganisztán) sok más országba vándorolnak ki (Sirkeci I. et al., 2015), míg az odavándorlás viszonylag kevés országból történik (például Indiában 36 különböző országban születettek élnek, de Indiában születettek élnek 130 más országban). Magyarország migrációs kapcsolatai is jelentősek, 159 különböző országban születettek élnek hazánkban, míg 64 országban telepedtek le Magyarországon születettek¹⁹.

2. ábra: A vizsgált országok közötti migrációs kapcsolatok, 2017

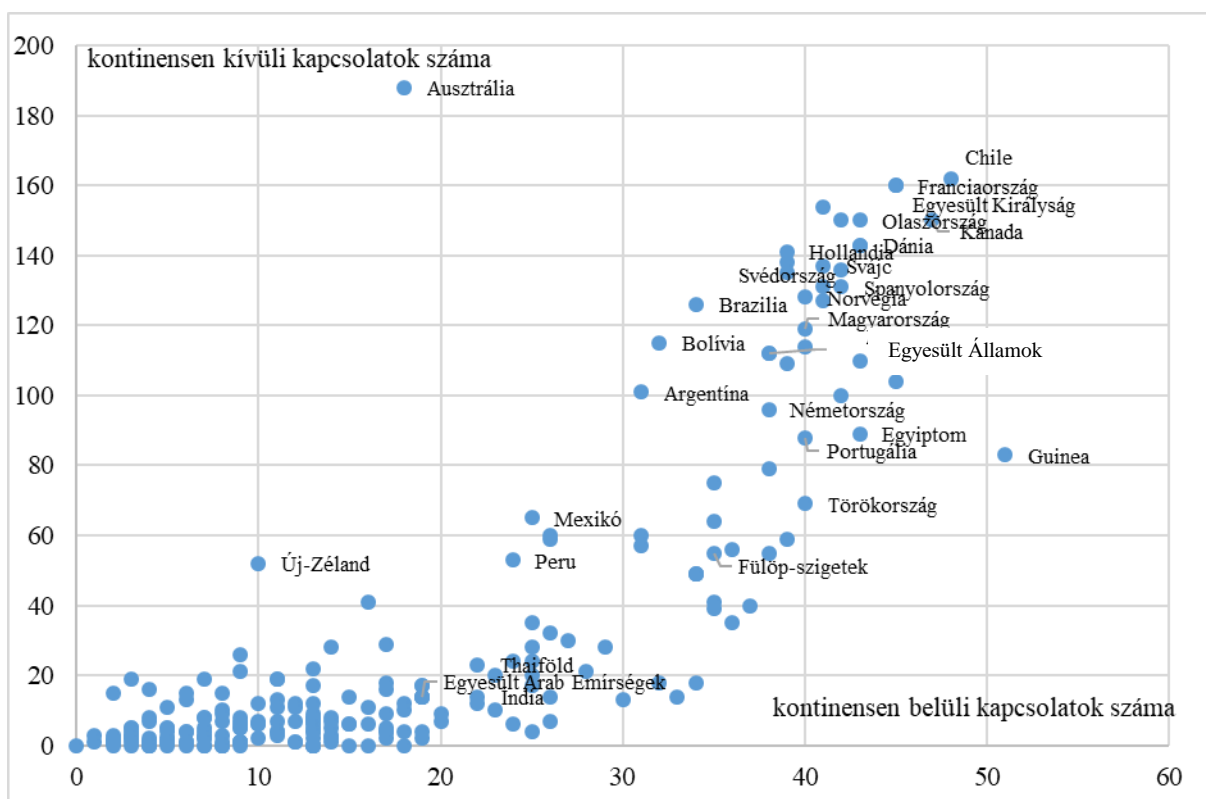

Forrás: Saját számítás az ENSZ 2017-re vonatkozó adatai alapján.

¹⁹ A magyar útlevél a Henley-index (<https://www.henleypassportindex.com/passport>) alapján a világ 10. legnagyobb utazási szabadságot biztosító okirata, mely 182 országba biztosít vízummentes belépést.

Egyes országok vándorlási kapcsolatainak többségét, a főbb migrációs forrásterületeit adott kontinensen belül találhatjuk, míg más országok globálisan vonzzák a vándorokat. A 3. ábrán határozottan látszik, hogy a kontinensen belül nem túl vonzó, nem sok kapcsolattal rendelkező országok globálisan sem azok. A kivételes eseteket a földrajzi adottságok (Ausztrália, Új-Zéland) okozzák. Pontosán azonosíthatóak a lokális célpontok (Thaiföld, India, Egyesült Arab Emírségek), míg a globális migrációs központoknak egyértelműen sok kontinensen belüli és kívüli kapcsolata van – több van kívül, mint belül. Ide sorolható többek között az Egyesült Államok, Chile, Kanada, Dél-afrikai Köztársaság és Svájc is.

3. ábra: A vizsgált országok migrációs kapcsolatainak (forrásországainak) regionális, globális megoszlása, 2017

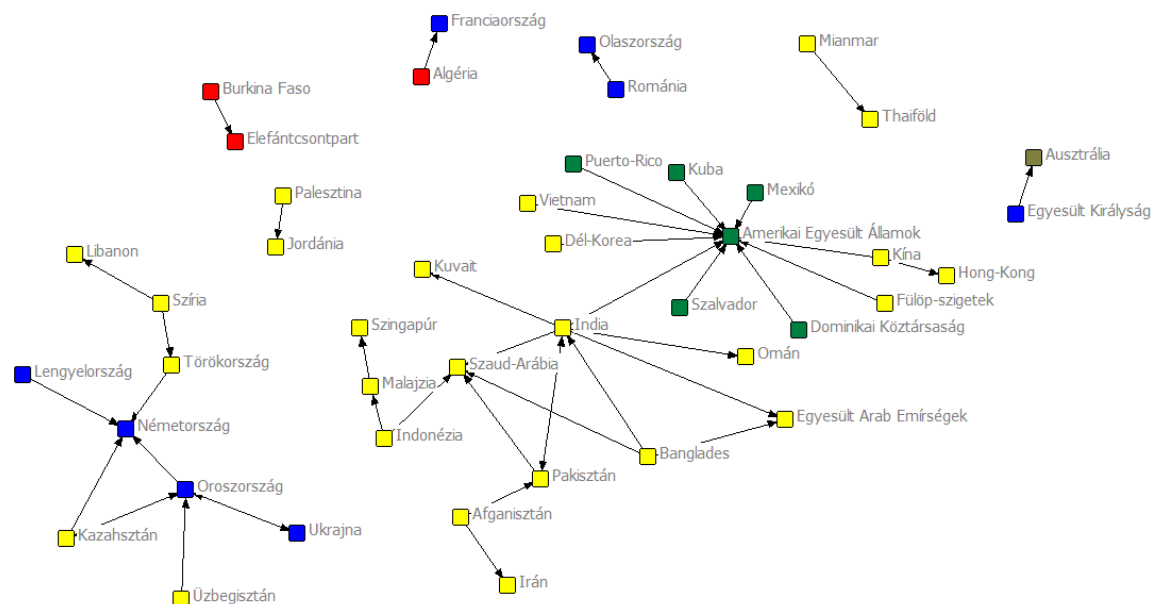

Forrás: Saját számítás az ENSZ adatai alapján.

Az előzőekben azt vizsgáltam, hogy a ki- és bevándorlások által egy-egy ország mennyire van összeköttetésben más országokkal, mely országok tekinthetők forrás- és célterületek szerint központoknak. A nemzetközi vándorlás jellemzőinek megértéséhez a forrás- és célterületek összekapcsolására van szükség. Az országok közötti honnan-hová vándorlási mátrixokban is jelentős koncentrációk vannak.

Az Egyesült Államok központi szerepét mutatja, hogy már 1990-ben is milliós nagyságrendben éltek itt Mexikóban és Puerto Ricóban születettek. 2017-ben pedig a Kínában, a Dominikai Köztársaságban, a Dél-Koreában, az Indiában, a Kubában, a Fülöp-szigeteken, a Salvadorban, a Puerto Ricóban, a Mexikóban és a Vietnámban születettek létszáma is meghaladta az egymillió főt. Németországban is egymillió fölötti a Lengyelországban, a Kazahsztánban, az Oroszországban és a Törökországban születettek létszáma (Sirkeci I. et al., 2012). India szerepe kettős, egyszerre nagy kibocsátó az Egyesült Államok, Omán, Kuvait, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátságok irányába, miközben milliós nagyságrendben érkeznek ide Bangladesből és Pakisztánból. Jelentős áramlások mutatkoznak Romániából Olaszország felé, Mianmarból Thaiföldre, Palesztinából Jordániába, Algériából Franciaországba, Burkina Fasóból Elefántcsontpartra, Afganisztánból Iránba és Pakisztánba, Szíriából Libanonba és Törökországba. Általában a gazdagabb térségek felé irányulnak a mozgások. E kapcsolatok egy része a gyarmati időkre vezethető vissza (Adeyanju C., Temitope B. O., 2011), más esetben a háborús térségek elhagyása játszik fontos szerepet (Conte A., Migali S., 2019). Az utóbbi vándorlásokra átlagosan kisebb, míg az előbbiekre nagyobb távolságok jellemzőek.

4. ábra: Főbb* migrációs kapcsolatok a forrás- és a célországok között, 2017

* Az országok közötti egymillió fő feletti vándorlások figyelembevételével (állományi adat).

Megjegyzés: Sárga színnel az ázsiai, zölddel az amerikai, kékkel az európai, pirossal az afrikai, míg barnával az ausztráliai országokat jelöltem.

Forrás: Saját számítás az ENSZ adatai alapján.

2.3 Vándorlási területi hálózatok

Az előzőekben a külföldi kötődésű népességet a születési és jelenlegi lakóhely országainak a kapcsolatai szerint vizsgáltam. Ebben az alfejezetben a migráció országok közötti területi hálózatainak belső tulajdonságait elemzem részletesen.

A hálózatok analízise a XX. század második felében kezdődött el (részletesebben: Erdős P., Rényi A., 1959, 1960; Bollobás B., Erdős P., 1976; Buchanan, M., 2003; Barabási A. L., 2008, 2016). A hálózat nem más, mint pontok és az ezeket páronként összekötő kapcsolatok összessége. A pontok fokszáma megmutatja egy adott pont és a hálózat többi csomópontja közötti kapcsolatok számát. A fokszámeloszlás (p_k) központi szerepet játszik a hálózatelméletben. Ennek oka az, hogy a p_k számos hálózati tulajdonságot meghatároz, a hálózat robusztusságától a fejlődési képességéig. Egy hálózat átlagos fokszáma a következők szerint adható meg:

$$\langle k \rangle = \sum_{i=1}^N i * p_i, \text{ ahol } \sum_{i=1}^N p_i = 1 \text{ és } p_i = \frac{N_i}{N} \text{ (} N_i \text{ az } i\text{-edfokú csomópontok száma}^{20}\text{)}^{21}.$$

Más alakban: $\langle k \rangle = \frac{2L}{N}$, ahol L az összes kapcsolat, N az összes csomópont száma, mivel

$$L = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^N k_i, \text{ ahol } k_i \text{ az } i\text{-edik pont fokszáma.}$$

A fokszámeloszlások alapján alapvetően kétfajta hálózatot különíthetünk el: a véletlent és a skálafüggetlent (Barabási A. L., 2010). A véletlenszerű rendszerek fokszáma Poisson-eloszlást követ²²:

$$p_k = e^{-\langle k \rangle} * \frac{\langle k \rangle^k}{k!},$$

melynek a képe ritka hálózatok esetén egy haranggörbéhez hasonlít, más szavakkal a pontok többségének körülbelül ugyanannyi kapcsolata van, a nagy- és a kisszámú kapcsolattal rendelkező pontok létének valószínűsége elenyésző. Véletlen hálózatra hasonlít általában egy ország úthálózata, ahol a pontokat a települések, a kapcsolatokat pedig az országutak közvetlen összeköttetése jelenti (Barabási A. L., 2008).

Az emberek közötti viszonyokat a legtöbb hálózathoz hasonlóan legpontosabban a skálafüggetlen (hatványfüggvény-eloszlású) hálózat írja le:

²⁰ $N_i = N * p_i$

²¹ Ha az átlagos fok meghaladja a $\langle k \rangle = 1$ értéket, akkor megjelenik egy óriás komponens, amely az összes csomópont véges hányadát tartalmazza. Ezért csak a $\langle k \rangle > 1$ esetén szerveződnek a csomópontok felismerhető hálózatba. A $\langle k \rangle > \ln N$ esetében az összes komponens magába foglalja egy óriás komponens, így egyetlen csatlakoztatott hálózat jön létre.

²² $\langle k \rangle \ll N$ esetén, egyébként binomiális az eloszlás.

$$p_k = \frac{k^{-\gamma}}{\zeta(\gamma)},$$

ahol $\zeta(\gamma)$ a Riemann-zéta függvény: $\zeta(\gamma) = \sum_{k=1}^{\infty} k^{-\gamma}$ (Bombieri E., 1992)²³.

A hatványfüggvény szerinti fokszámeloszlás azt jelzi előre, hogy a hálózatban a legtöbb pontnak csak kevés kapcsolata van, azt néhány, nagy összekötöttséggel rendelkező központ tartja össze (Barabási A. L., 2008). Ez a tulajdonság okozza a „kisvilág” természetét. Más megfogalmazás szerint a távolság egy skálafüggetlen hálózatban kisebb, mint egy hasonló, de véletlenszerűen elrendezettben. Tehát minden pont közel van a középpontokhoz. Amint ezek a központok, „hubok” megjelennek egy hálózatban, alapvetően megváltoztatják annak viselkedését (Barabási A. L., 2016; Battiston et al., 2017).

A véletlenszerű és a skálafüggetlen hálózatok közötti fő különbségek a Poisson- és a hatványfüggvények különböző formáiban gyökereznek. A véletlen hálózatok belső „skálával” rendelkeznek. Más szavakkal, a véletlenszerű hálózatok pontjainak hasonló a fokszámuk, és az átlagos $\langle k \rangle$ fokszám a véletlenszerű hálózat „skálája”. A skálamentes hálózatoknak nincs skálája, mértéke; tehát az átlagos fokszám nem ad elegendő információt a hálóról. Amikor véletlenszerűen választunk egy csomópontot, nem tudjuk, mire számíthatunk: a kiválasztott csomópont fokszáma lehet kicsi vagy tetszőlegesen nagy is. Ennél fogva a hálózatoknak nincs belső skálájuk, hanem „skálamentesek” (Barabási A. L., 2017). A csomópontok, hubok jelenléte és a kisvilági jelenség a skálamentes hálózat egyetemes jellemzői.

A disszertáció szempontjából a hálózatelmélet a nemzetközi vándorlás által összekötött országok közötti kapcsolatok miatt fontos. A hálózat pontjai az országok. Két ország között akkor van kapcsolat, ha közöttük létrejött nemzetközi vándorlás; azaz ha az egyik (születési) helyről elvándorolt valaki, aki a másik (jelenlegi lakóhely) országba költözött – bizonyos megkötésekkel –, függetlenül attól, hogy hány ember mozgott. Az alkalmazott súlyozatlan hálózat egy küszöbérték felett veszi figyelembe a mozgásokat. Ennek oka, hogy kevés számú nemzetközi vándor két nagy ország között nem feltétlenül jelent valós migrációs kapcsolatot. Vagyis a hálóban csak akkor van két ország között kapcsolat, ha a vándorok száma a két ország között releváns és aszimmetrikus. Azaz, a

$$q(A, B) = \frac{M[A \rightarrow B] - M[B \rightarrow A]}{N(A) + N(B)}$$

²³ Részletesebben információk a zéta függvényről itt érhetők el:
<http://mathworld.wolfram.com/RiemannZetaFunction.html>

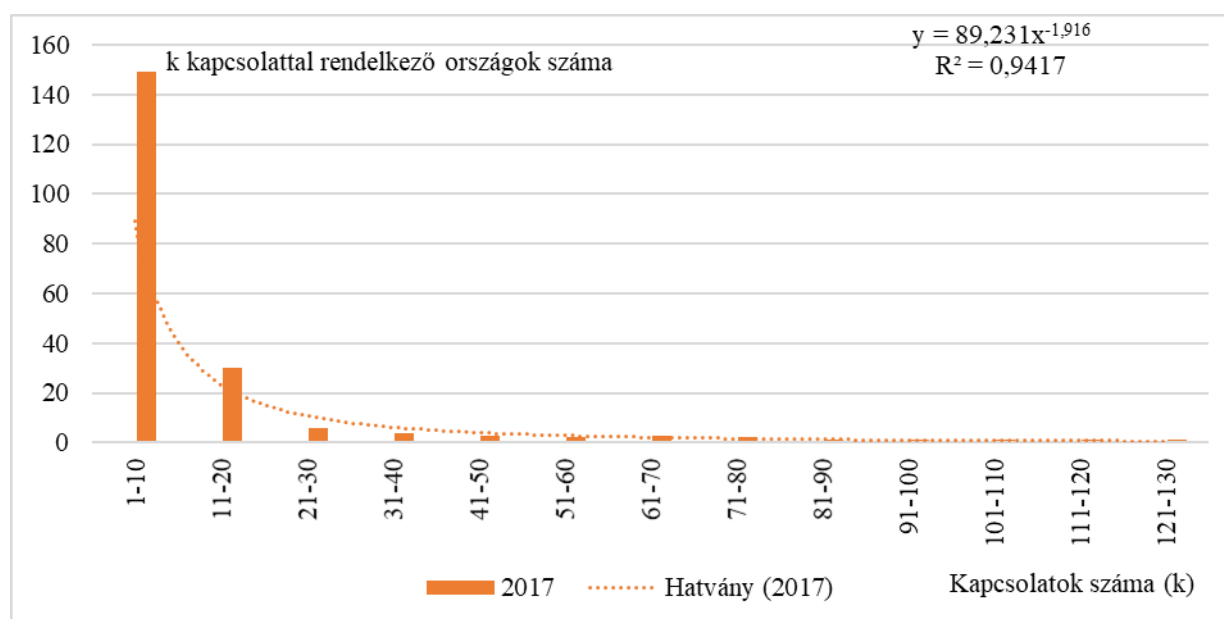
egy μ rögzített küszöbérték felett van. Ahol $M[X \rightarrow Y]$ az X országban született Y országban élő népesség száma, $N(X)$ pedig az X ország lakónépessége, $\mu \in \{-1; +1\}$, $\mu \in \mathbb{R}$. Ha $q(A, B) > \mu$, akkor A országból B ország felé migrációs kötés jön létre, ha nem, akkor nincs ilyen irányú kapcsolat a két ország között. Ezáltal a μ paraméter függvényében különböző hálók szerkeszthetők.

Az országok kapcsolatrendszerének elemzése mutatja meg, milyen sokrétű a vándorlás, mennyire van „beágyazódva” a folyamat az adott térségben. Az országok közötti kapcsolatok és dinamikájuk pedig magukban hordozzák a jövőbeli vándorlások volumenében bekövetkező változásokat.

A fokszám csökkenése (ha kevesebb lesz egy ország összeköttetések száma más országokkal a vándorlások révén) nagy valószínűséggel arra mutat, hogy az adott kibocsátó területek kimerültek, esetleg a fogadó területek telítődtek, a régebbi migrációs hullámok visszaszorultak, vagy más területek vonzóbbak lettek az újonnan indulók számára. A fokszámok növekedése esetén növekszik a kapcsolatok száma, ami további emelkedést vetíthet előre a vándorlók számában a potenciálisan elérhető népesség gyarapodása miatt.

A fokszámok meghatározásával vizsgálhatóvá válik, hogy adott fokszámmal (kapcsolattal) hány ország rendelkezik. Kérdés, hogy véletlen, skálafüggetlen vagy esetleg más topológiát találunk-e.

5. ábra: A vizsgált országok közötti nemzetközi vándorlás hálózatának fokszám eloszlása (célországok szerint)*, 2017

* Az y tengely az x tengelyen feltüntetett kapcsolattal (1–10; 11–20; ...; 121–130) rendelkező országok darabszámát méri. Tehát 1–10 migrációs kapcsolattal 149 ország rendelkezik, míg 11–20 kapcsolattal 30 stb.

Forrás: Saját számítás az ENSZ 2017. évi adatai alapján.

Az adott kapcsolattal rendelkező országok száma a kapcsolatok számával hatványfüggvény szerint csökken²⁴, a (be)vándorlások hálózata jó közelítéssel skálafüggetlen²⁵. Az ilyen skálamentes hálózatokban az átlagos fokszám nem ad elegendő információt a hálóról. Egy véletlenszerűen kiválasztott országra az ott élő külföldön született népesség születési országok szerinti száma ugyanis lehet nagyon alacsony vagy magas is. Ez azt jelenti, hogy nincs átlagos migrációban érintett ország.

A migrációs hálózatban talált skálafüggetlen topológia oka, hogy a több kapcsolattal rendelkező országok sokkal vonzóbbak lesznek a vándorlók számára, mint a kevesebb fokszámúak. A beilleszkedés az új környezetbe ott valósul meg sikeresen, ahol azt korábbi családi, baráti kapcsolatok (Utasi Á., 2011) elősegítik. Az elvándoroltakkal való kapcsolattartás jelentős hatással van a későbbi migrációs döntésekre is (Haug S., 2008; Rédei M., 2007; Kiss T., 2007). Ezt támasztja alá, hogy egyrészt egy-egy országba történő bejutás egyik fő „vágánya” a legtöbb országban ma is a családgyesítés, másrészt az újonnan érkezők sokszor a rokonaik, ismerőseik közelében telepednek le. Tehát több kapcsolattal az országokba jóval „beágyazottabb” a vándorlás, nagyobb potenciális vándorló népesség és információ érhető el a családi, baráti, rokoni, ismerősi kapcsolatokon keresztül. Így az országok közötti migrációs hálózatok megjelenése befolyásolhatja leginkább – a jövedelemkülönbségek és a vándorlási távolságok mellett – a legális vándorlások irányát és volumenét. Ez alól kivételek lehetnek a menekülthullámok (például a 2015. évi migrációs válság), ezek esetében a migrációs kapcsolatok relevanciája elmaradhat az elvándorlás kényszere mögött.

Az országok közötti migrációs kötelék folyamatosan növekszik (Kincses Á., Tóth G., 2020a), a migráció révén az országok közötti kapcsolatok bővülnek, az emberek mozgása az országok között erősödik. Olyan térségek között is végbemegy vándorlás, melyek között régebben nem volt kapcsolat.

A világ migrációs hálózatának közepesen erős centralizációs foka mutatja (Kincses Á., Tóth G., 2020a), hogy egyrészt az országok többségének a vándorlás révén más országokkal kevés kapcsolata van (sok a kis fokszámú pontok száma), másrészt kevés ország rendelkezik sok kapcsolattal. Nincs átlagos befogadó, kibocsátó ország. A hálózat ugyanakkor nem teljesen centralizált, a hálózat semelyik tagjának nincs korlátlanul növekvő kapcsolatbegyűjtő

²⁴ $\mu=0,006$ értékkel számolva, ami azt jelenti, hogy a migrációs hálózatban azokat a kapcsolatokat vettük figyelembe, amelyek esetében a vándorló népesség különbsége a két adott ország között meghaladja az adott országok lakónépességének 0,006-ad részét.

²⁵ 2017-re $\mu=0,004$ -re $R^2=0,896$; $\mu=0,005$ -re $R^2=0,913$; $\mu=0,006$ -ra $R^2=0,942$; $\mu=0,007$ -re $R^2=0,937$. Így a továbbiakban a $\mu=0,006$ -os küszöbértéket alkalmaztam.

potenciálja, monopóliuma, több központi eleme is van a hálózatnak, tere van az elemek közötti „kapcsolatnövelő versenynek”. Hiszen a hálózaton belül változik az összekötöttség, egyes országok erősebben kapcsolódnak másokhoz, míg továbbiak veszíthetnek vonzó képességeikből. Az ilyen típusú hálózat sokkal ellenállóbb a külső hatásoknak (a több központja miatt), így addig, amíg a migrációnak van hajtóereje, a nemzetközi vándorlás – a jelenlegi globális szabályozási környezetben – erősödni fog, legfeljebb kismértékben, lokálisan lehet annak irányait befolyásolni.

3. A külföldi kötődésű népesség Magyarországon

3.1 Létszám és állampolgárság

A XXI. századi magyar migrációs folyamatok tanulmányozása előtt szükségesnek tartok egy rövid kitérőt tenni a nemzetközi vándorlás múltbéli jelenségeire, hiszen az előzmények segítenek a jelenlegi nemzetközi vándorlási folyamatok összefüggéseinek feltárásában.

Magyarországon a hivatalos nemzetközi vándorlási statisztika gyűjtése az 1898-ban kiadott belügyminiszteri rendelettel vette kezdetét (A m. kir. belügyminister 1898. évi 171.121. számú rendelete az útlevel-, illetve a határszéli szolgálat szabályozása tárgyában²⁶). Az adatokat a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal összesítette, melyek az első világháború kitöréséig havi rendszerességgel rendelkezésre állnak (KSH, 2014). A régebbi adatokról a kikötői hajóutas nyilvántartások, hajózási statisztikák adnak számot.

Az említett adatforrások szerint 1880 és 1910 között több mint egymillió fő vándorolt ki a történelmi Magyarország területéről, körülbelül 70%-uk az Egyesült Államokba (Thirring G., 1904). A kivándorlás nem csak a magyar népességet érintette. Magyarország mai területének vándorlási egyenlege csak az 1901-től 1910-ig tartó időszakban volt negatív (Őri P., Spéder Zs., 2020). Az adott időszak kivándorlási veszteségét egy 200 ezer fős bevándorlás mérsékelte (Faragó T., 2011, 2017; Őri P., Spéder Zs., 2020).

Az első világháború kitörése előtt – más országokhoz hasonlóan – Magyarország is korlátozta a kivándorlást, főként a haderő elvándorlásának megakadályozása miatt. 1914 júliusában az adatszolgáltatás is teljesen megszűnt. *„A hadi állapottal járó forgalmi zavarok ugyanis a statisztikai adatok beszolgáltatását nagyon késleltették; az adatok teljessége is sokat szenvedett, egyes adatközlések fontossága pedig csökkent, sőt – mint a kivándorlási és útlevelstatisztikáé a kivándorlási tilalom kibocsátása óta – hosszabb időre egészen jelentéktelenné vált”* – olvasható a (Központi Statisztikai Hivatal (KSH) akkori értesítőjében (Bencsik P., 2009; KSH, 2014).

1920-ban, az első világháborút lezáró trianoni békediktátum következtében Magyarország elvesztette területének kétharmad részét, népességének pedig 60%-át. Így, már

²⁶ Magy. Rend. Tára 1898. évf., II. k. 1188 és 1189. o.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1899/?pg=98&layout=s (letöltés: 2021. 07. 11.)

nem a Magyar Királyság volt soknemzetiségű, hanem a szomszédos utódállamok (Kocsis K., 2021; Őri P., Spéder Zs., 2020; Kovács Z., 2013).

A *harmadik demográfiai katasztrófa* fordulópontot jelentett a Kárpát-medencei magyarság népességfejlődésében (Kocsis K., 2002; Tóth Pál. P., 2018). A magyarság egy része már 1918 második felében a megmaradt állam területére menekült. 1924-ig 350–430 ezer közöttire adják meg a különböző források az utódállamokból a trianoni Magyarországra áttelepültek számát (Faragó T., 2011; Püski L. et al., 1997; Kocsis K., 2021; Őri P., Spéder Zs., 2020), azaz minden 10. magyar elhagyta azt az utódállamot, ahová az új határok kijelölése következtében került. Főként az államapparátus tagjai, értelmiségiek és a középosztály különböző csoportjai vándoroltak el, családjukkal együtt (Püski L. et al., 1997). A korábbi belső vándorlások jelentős része nemzetközi vándorlássá alakult, innentől értelmezhető a magyar–magyar nemzetközi vándorlás.

Az 1920-as évek végén a magyar kormány korlátozta a menekültek befogadását (Faragó T., 2011). A következő nagyobb népességmozgások *1938 után, a bécsi döntések hatására* következtek be. Az első világháború utáni időszakhoz hasonlóan a kényszervándorlások, menekülthullámok voltak a meghatározók. 1938 és 1941 között a Magyarországhoz visszacsatolt területekről a cseh, a szlovák, a román és a szerb tisztviselők, valamint a trianoni döntés után betelepítettek tízezrei menekültek vissza az anyaországukba, illetve a visszacsatolt területekre nagy tömegekben áramlottak be Magyarországról a régebben elvándorolt magyarok a régi-új országrészek működtetésének biztosítása érdekében (Faragó T., 2011).

A menekülteknek, visszatelepülteknek kevés nyugodt évük volt. A *frontvonalak* nyugatra húzódásával 1944 nyarán előbb Erdélyből, majd délvidékről kellett menekülniük a magyaroknak az érkező szovjet hadsereg elől. 1944 és 1947 között összességében 400 ezer fő körül volt a Magyarország mai területére vándorlók, illetve menekültek, kitelepítettek száma: egyaránt 100 ezer magyar menekült Romániából, illetve Jugoszláviából, 120 ezer fő pedig Csehszlovákiából (ebből 70 ezer főt a lakosságcsere-egyezmény keretében telepítettek ki) (Stark T., 2001; Faragó T., 2011).

Ebben az időszakban Magyarországot elhagyni kényszerültek közé tartoznak a végleges kivándorlók (köztük a koncentrációs táborokból szabadult és onnan haza nem tért zsidók, a nyugatra menekültek, összesen 150 ezer fő 1954-ig), valamint 200 ezer 1946 és 1948 között kitelepített magyarországi német és 70 ezer Magyarországról Csehszlovákiába települő szlovák lakos (Stark T., 2001; Faragó T., 2011; Őri P., Spéder Zs., 2020).

Magyarország lakónépessége 1949-ben összesen 111 ezer fővel volt kevesebb, mint 1941-ben. A háborús és a kivándorlási veszteségeket a szomszédos országokból menekülő magyarok jelentősen mérsékeltek. Ez – hasonlóan az első világháború utáni folyamatokhoz – azonban lényegesen csökkentette a magyarok által lakott területeket, illetve magyar többséggel rendelkező településeket a Kárpát-medencében. Így a magyarság népességfejlődésének jövőbeli lehetőségeit a *negyedik demográfiai katasztrófa* jelentős mértékben tovább csökkentette (Tóth Pál P., 2018).

A második világháborút követően a kommunista párt 1949. évi hatalomra jutása után az országhatáron kiépített „vasfüggöny” szinte teljesen elzárta Magyarországot. A rendszerváltásig ugyan létezett legális ki- és bevándorlás, a nemzetközi vándorlások jellegét az illegális kivándorlás határozta meg. Amikor azonban 1956 őszén átmenetileg megnyílt a határ, rövid idő alatt az ország népességének 2%-a, mintegy 200 ezer fő hagyta el az országot. Főként fiatal férfiak vándoroltak ki Budapestről és az osztrák határhoz közeli megyékből (Tóth Pál P., 2001; Óri P., Spéder Zs., 2020; Püski et al., 1997).

1957 tavaszán ismét lezárták a határt Ausztria és Jugoszlávia felé, így újra minimálisra csökkent a kivándorlók száma. A magyar állampolgárok kivándorlási lehetőségei idővel némileg javultak, de az 1961 és 1989 közötti külső vándorlás így is elhanyagolható mértékű volt (Faragó T., 2011).

Összességében az ország vándorlási vesztesége az 1940-es évek végétől 1989-ig negyedmillió főt érhetett el (Tóth Pál P., 2001; Óri P., Spéder Zs., 2020; Faragó T., 2011). A rendszerváltás után azonban az előző évtizedekhez képest teljesen megváltozott Magyarország nemzetközi vándorlása.

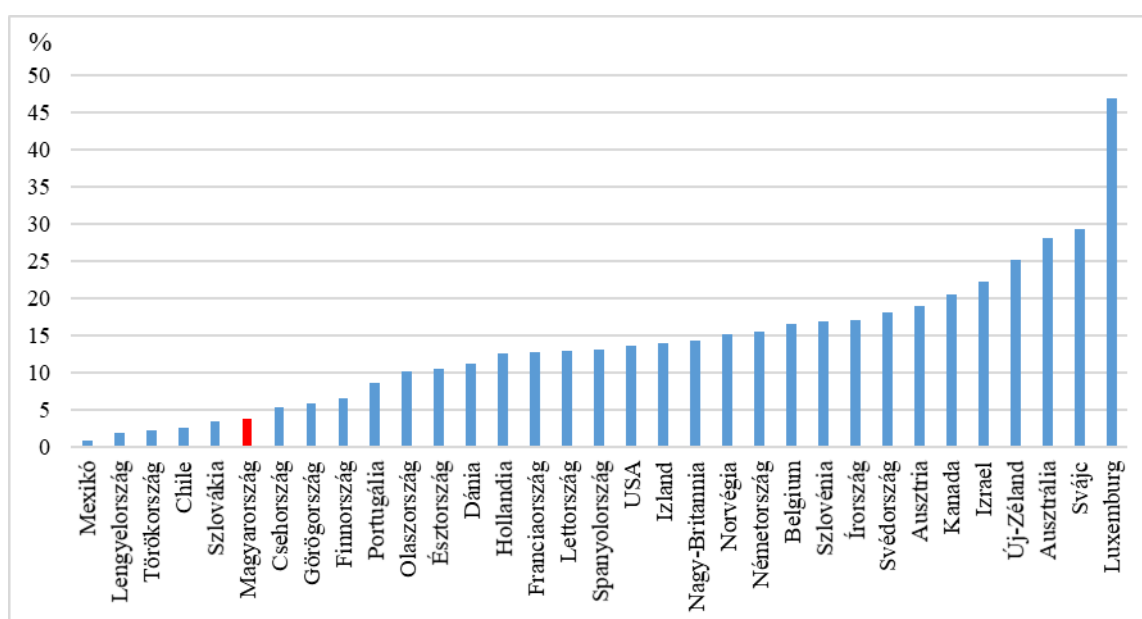
A közép-európai országokban az 1990-es évek rendszerváltozásai után, a gazdasági felzárkózás és az európai integráció következtében jelent meg nagyobb volumenű külföldi népesség. Magyarország és a szomszéd országok életében ez a jelenség merőben új helyzetet teremtett, mivel addig inkább az elvándorlások voltak a jellemzők. Így a migráció magyarországi kutatása, a befogadó helyzet biztonsági, haszonelvű továbbgondolása nem tekint, nem is tekinthet vissza hosszú múltra. 1990-et követően az EU-hoz való csatlakozás adott új lendületet a jelenségnek. Hazánk nemzetközi migrációs tere folyamatosan szélesedik, Magyarországon is tapasztalhatók a globális migrációs tendenciák (Hatton T., Williamson J., 2005): a jelenleg itt élő külföldi állampolgárok 159 különböző országból érkeztek, tehát szinte nincs a világnak olyan része, ahonnan ne jöttek volna külföldiek. Az Európán kívülről érkezettek döntő többsége nem magyar anyanyelvű. Az Európából érkezők aránya

folyamatosan csökken: míg 1995-ben a külföldiek 89%-a kontinensünkről érkezett, addig ez az arány 2017-re 65%-ra mérséklődött.

Ugyanakkor Magyarország globális értelemben (Hatton T., Williamson J., 2005; Krugman P., Venables A. J., 1996; Tóth G. et al., 2014) nem tekinthető jelentős befogadó országnak. Egyrészt a migráció volumene, a lakónépességhez viszonyított aránya jelentősen kisebb, mint a nagy befogadó országokban (6. ábra), másrészt a világ migrációjában érvényesülő globális tendenciák csak kisebb mértékben éreztetik hatásukat. Hazánk bár csökkenő mértékben, de továbbra is az európaiak, azon belül is a magyar nemzetiségűek számára jelent célpontot, és inkább a kis távolságú nemzetközi vándorlások a jellemzők.

Hasonló megállapítás igaz a többi közép-európai országra is. 2017-ben Lengyelországban a lakosság 1,8, Szlovákiában 3,4, Csehországban 5,3%-a született külföldön. Csehországban 1990-ben a külföldön született népesség 93%-a volt európai, 73%-uk a szomszédos országokból származott, 2017-re 76%-ra mérséklődött az európai és 26%-ra a szomszédos országok aránya. Szlovákiában az európaiak aránya 1990 és 2017 között 97-ről 93%-ra változott, míg a szomszédos országban született népességé 88-ról 71%-ra csökkent a teljes külföldön született népességben belül. Lengyelországban mindkét időpontban 92% volt az európai országok aránya, míg a szomszédok aránya 66-ról 59%-ra mérséklődött. Lengyelországnak rendre Ukrajna, Oroszország, Belorusz, Németország és Franciaország a főbb forrásterületei, Szlovákiának Csehország, Magyarország, Ukrajna, Románia és Lengyelország, míg Csehországnak Ukrajna, Csehország, Lengyelország, Németország és Moldova.

6. ábra: A külföldön született állampolgárok népességaránya egyes országokban, 2017

Forrás: OECD, SOPEMI (2018), UN (2017).

A Magyarországon élő nemzetközi vándorokat sokszor leegyszerűsítve a Magyarországon élő külföldi állampolgárokra szűkítve vizsgálják. Ugyanakkor a migrációban érintett csoport ennél sokkal nagyobb létszámú, struktúrája pedig sokkal árnyaltabb, ahogy azt az 1.1 és a 1.3 alfejezetekben kifejtettem.

Ha pusztán az előbb említett népességet vizsgáljuk, azt találjuk, hogy a külföldi állampolgárok 2011. évi 143 197 fős száma mindössze 5,5%-kal növekedett 2017-re, amikor is 151 132-en éltek Magyarországon. A globális migrációs tendenciáknak következtében 2017-ben például már több kínai állampolgár tartózkodott Budapesten, mint román. Azonban ez az adat további magyarázatra szorul.

A bevándorlás hatásainak, mértékének vizsgálata során nem feledkezhetünk meg a honosítások hatásaitól: a külföldön született, de már Magyarországon élő magyar állampolgárokról²⁷, akiknek száma jelentősen meghaladja a külföldi állampolgárokét. *A két említett csoport együttesen fedi le a vizsgálni kívánt célsokaságot, a Magyarországon élő, külföldi kötődésű népességet (az 1.3 alfejezetben megadott definíció szerint a külföldi állampolgárok és a külföldön született magyar állampolgárok diszjunkt halmazai együttesen alkotják ezt a csoportot.)* Hiszen nem minden külföldön született Magyarországon élő személy külföldi állampolgár, és viszont, nem minden külföldi állampolgár született Magyarországon kívül. E csoporton belül a külföldi állampolgárok aránya folyamatosan csökken: a 2011. évi 37-ről 2017-re 29%-ra.

2017-ben a Magyarországon élő külföldi kötődésű népesség létszáma 521 258 fő volt (sokaságuk 2011 óta 33 százalékkal emelkedett), a lakónépesség 5%-ánál is magasabb volt az arányuk (3. táblázat). Nem számolva bele a vizsgált célsokaságba azokat a kivándorló magyarokat, akik visszatértek Magyarországra (127 ezer fő). Ezek a számok árnyalják azt a kijelentést, hogy Magyarország nemzetközi vándorlási egyenlege negatív (Juhász A. et al., 2017) lenne.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a honosítottak többsége a szomszédos országokból érkező, magyar kisebbséghez tartozó személy, mely egy egyedi, sajátos magyar helyzet. Ez főként egy egyirányú mozgás, azaz a szomszédos országokból nagyságrendekkel többen érkeznek hazánkba, mint fordítva. 2011-ben 288 024 fő élt Magyarországon, akik a szomszédos országokból érkeztek, számuk 2017-re 22%-kal emelkedett (352 506 fő, közülük 313 ezer magyar nemzetiségű érkezett a Trianon előtti országterületről). Ma a Romániában

---

²⁷ Az egyszerűsített honosítás keretében magyarországi lakcímmel nem rendelkező személyek vizsgálata nem része a disszertációnak. Az eljárás bevezetésével mintegy tízszer annyian szereztek meg a magyar állampolgárságot, mint ahányan Magyarországon élnek, számuk 2011 és 2015 között közel már 650 ezer fő volt (KSH, 2017). Ez a szám 987 ezerre emelkedett 2019 végére.

született, Magyarországon élők száma magasabb, mint Debrecen (az ország második legnagyobb városa) teljes lakossága²⁸. A vizsgált időszakban a Szlovákiából érkezők száma csökkent egyedül, a többi szomszédos országban születetteké dinamikusan emelkedett, az Ukrajnából bevándorlók esetén a legnagyobb arányban, 81%-kal. Európán belül a szomszédos országok kiemelkedő aránya összefügg a határokon átívelő nyelvi, kulturális kapcsolatokkal. Tehát az első és második világháborút lezáró békeszerződések következményei ma is meghatározók a Kárpát-medence migrációs folyamataiban (Tóth Pál P., 2005).

Magyarország esetében így társadalomföldrajzi szempontból nemcsak a magyarországi viszonyok a döntőek a nemzetközi vándorlás vizsgálatában, hanem a szomszédos országok magyar népességének általános helyzete is. A szomszédos országok gazdasági helyzete, kisebbséggel kapcsolatos politikája, és nem csak Magyarország vonzó hatása a meghatározó abban, hogy milyen mértékű legális nemzetközi vándorlással lehet és szükséges számolnia az országnak jelenleg, valamint az elkövetkező évtizedekben is (Tóth Pál P., 1997).

A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás két szintje aszimmetrikusan különül el markánsan egymástól: a globális migrációs hatás, valamint a szomszédos országok és hazánk közötti dinamikusabb folyamatok (3. táblázat). A nemzetközi migráció magyar jellegzetessége, hogy a bevándorló népesség nagy része magyar nemzetiségű, ami döntően az első és második világháborút lezáró békeszerződések következménye.

A 2011 és 2017 közötti növekedés az egyszerűsített honosítások (2011) hatására strukturális átrendeződésekkel is járt: csökkent a Magyarországon élő szomszédos országokból érkezett, nem magyar állampolgárok száma (-34%, -24 ezer fő), ugyanakkor a szomszédos országban született, Magyarországon élő honosítottak száma ennél jóval nagyobb mértékben, 41%-kal, 89 ezer fővel emelkedett. Az egyszerűsített honosítások hatása különösen látványos a nem EU-tag Ukrajnában és Szerbiában született magyarországi népesség esetén.

---

²⁸ 204 156 fő.

3. táblázat: A külföldön született magyar állampolgárok és a külföldi állampolgárok főbb országok szerint, 2011, 2017

(fő)

Állampolgárság országja/születési hely	2011			2017		
	külföldi állam- polgár	külföldön született magyar állam- polgárok	külföldi kötődésű népesség összesen	külföldi állampolgár	külföldön született magyar állam- polgárok	külföldi kötődésű népesség összesen
Románia	38 574	139 093	177 667	24 040	182 387	206 427
Németország	16 987	7 294	24 281	18 627	16 039	34 666
Szlovákia	8 246	25 195	33 441	9 519	17 376	26 895
Ausztria	3 936	2 897	6 833	4 021	7 102	11 123
Egyesült Királyság	2 602	1 184	3 786	3 081	8 578	11 659
Franciaország	2 201	1 123	3 324	2 523	2 156	4 679
Hollandia	2 058	461	2 519	2 814	1 208	4 022
EU28	85 414	186 514	271 928	76 270	248 813	325 083
Ukrajna	11 820	23 953	35 773	5 774	59 272	65 046
Szerbia	7 752	21 306	29 058	2 312	37 497	39 809
Európa egyéb	7 536	5 931	13 467	14 838	5 648	20 486
Európa összesen	112 522	237 704	350 226	99 194	351 230	450 424
Kína	8 852	939	9 791	19 111	404	19 515
Vietnám	2 358	728	3 086	3 256	825	4 081
Irán	1 523	163	1 686	2 444	248	2 692
Ázsia egyéb	9 571	2 930	12 501	15 126	4 577	19 703
Ázsia összesen	22 304	4 760	27 064	39 937	6 054	45 991
Egyesült Államok	3 022	1 924	4 946	3 198	5 294	8 492
Kanada	484	807	1 291	513	2 218	2 731
Amerika egyéb	1 237	1 054	2 291	1 686	1 679	3 365
Amerika összesen	4 743	3 785	8 528	5 397	9 191	14 588
Nigéria	1 015	105	1 120	1 475	192	1 667
Egyiptom	472	176	648	1 182	567	1 749
Afrika egyéb	1 366	909	2 275	3 328	1 609	4 937
Afrika összesen	2 853	1 190	4 043	5 985	2 368	8 353
Ausztrália és Óceánia	775	356	1 131	619	1 283	1 902
Összesen	143 197	247 795	390 992	151 132	370 126	521 258

Forrás: KSH.

3.2 Demográfiai, iskolázottsági és munkaerőpiaci jellemzők

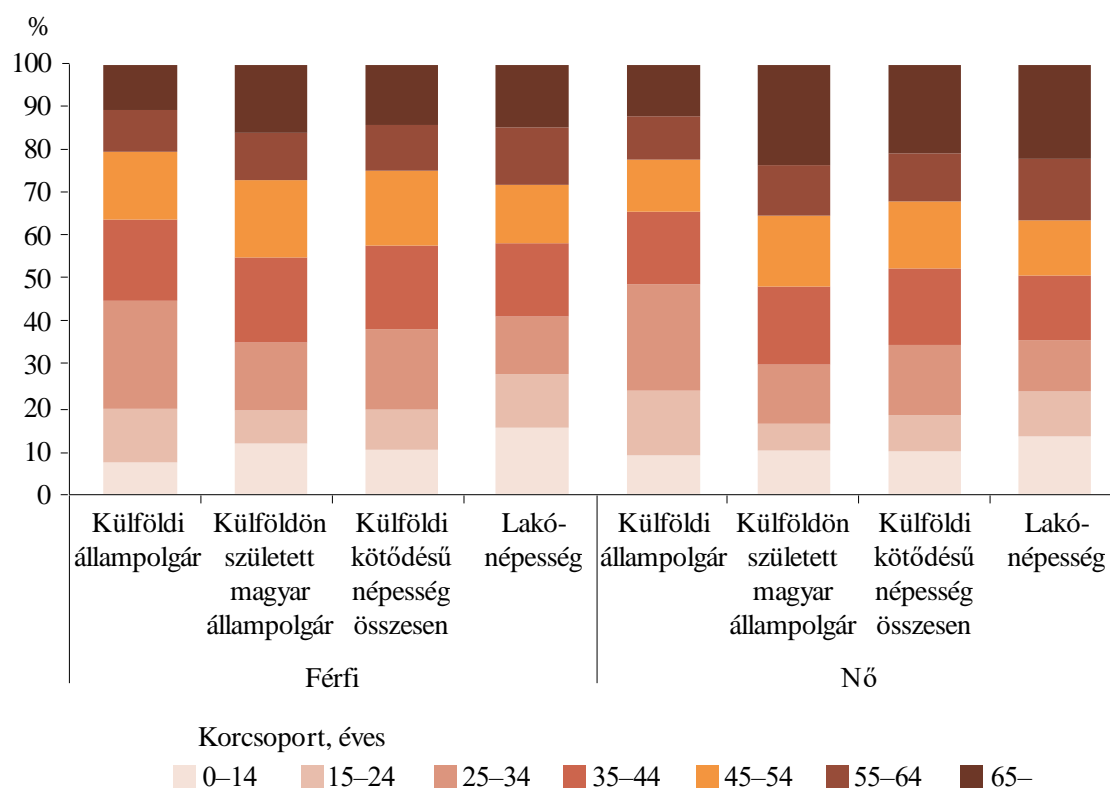
A legtöbb vizsgálat kiemeli, hogy Magyarországon a külföldi népesség fiatalabb az autochton népességnél (Gödri I., 2012; Péti M. et al., 2017), így a vándorlásnak fiatalító hatása van az össznépesség tekintetében. Ez az állítás a külföldi állampolgárokra (38,8 év volt az átlagéletkoruk 2017-ben), főként a nőkre igaz. A külföldön született magyar állampolgárok azonban idősebbek (43,9 év) a lakónépességnél (41,7 év) is. A vizsgált évek során a külföldi kötődésű népesség átlagéletkora jelentősen csökkent (a 2011. évi 47,1-ről 42,6 évre). Ennek hátterében a rendszerváltás után hazánkba bevándorló, napjainkra időskorú népesség halálozása áll (Kincses Á., 2019b). A nem Magyarországon születettek között kevesebb a gyermek, és összességében magasabb az aktív korúak aránya. Nagyjából igaz ez a külföldi állampolgárokra is.

2011-ben a *lakónépesség* Budapesten volt a legidősebb, 41,7 éves átlagéletkora, ami 2017-re tovább növekedett, 42,1 évre. Ennek elsődleges oka, hogy itt a legalacsonyabb a 0–14 éves népesség aránya. 2011-ben a községekben élők átlagos életkora 1,3, 2017-ben pedig 0,9 évvel volt alacsonyabb, mint a fővárosiaké. Ez elsősorban a szub- és reurbanizációs hatások (fiatalok kiköltözése Budapestről, az idősebbek visszaköltözése) indukálta belföldi vándorlásokkal (Kincses Á., Langerné Rédei M., 2012), a születésszámok területi különbségeivel és az előregedő falvak kisteleplülések közötti alacsony arányával (KSH, 2011) magyarázható.

A külföldi állampolgároknak Budapesten és a nagyvárosokban – a lakónépességgel ellentétben – a legkisebb az átlagos életkora, míg a községekben (a határ menti járásokban, a Balaton környékén) a legmagasabb. A kisteleplüléseken élő nem magyar állampolgárok negyede 60 év feletti, míg Budapesten a külföldiek 69%-a 25–64 év közötti. A külföldön született magyar állampolgárok minden településtípusban idősebbek a lakónépességnél (44,2 év az átlagéletkoruk), így a külföldi kötődésű népesség Budapesten és a megyei jogú városokban fiatalabb, a kisebb településeken idősebb a lakónépességnél.

Összességében a külföldi kötődésű népesség átlagéletkora közel egy évvel magasabb az autochtonnál. Ennek elsődleges oka az, hogy körükben kisebb a fiatalok aránya (mindössze 10%-uk 14 év alatti, míg a lakónépességben 15%), viszont 8 százalékponttal magasabb az aktív korúak aránya. A korcsoportok szerinti különbségek a vándorlás motivációival függenek össze, ahogy ez a későbbiekben részletesebben kifejtem.

7. ábra: A lakónépesség és a külföldi kötődésű népesség korcsoportok szerint, 2017. január 1.

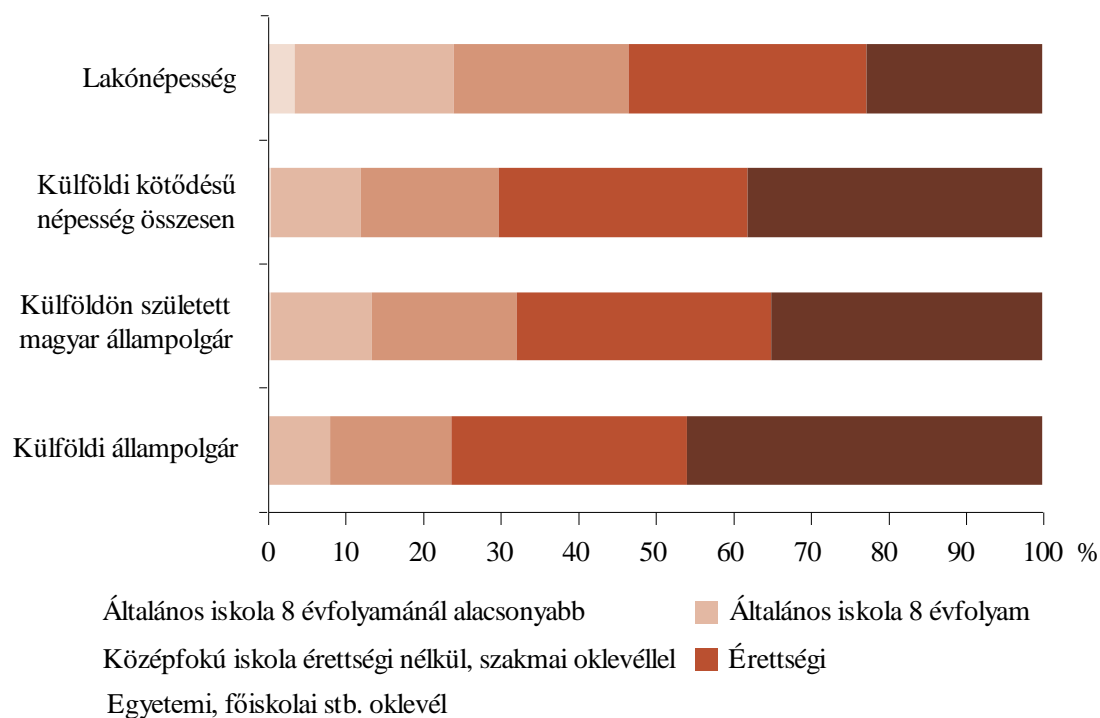
Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

A külföldi kötődésű népesség iskolai végzettsége magasabb a Magyarországon születettekénél: 2017-ben a Magyarországon élő külföldi, 24 évesnél idősebb népesség csaknem 46%-a, a külföldön született magyar állampolgárok több mint harmada rendelkezett felsőfokú végzettséggel (8. ábra). Az iskolai végzettségek jelentős eltérése nagyrészt a korszerkezet különbségeire vezethető vissza.

Esetükben is a települési hierarchiát követik az iskolai végzettségek szerinti megoszlások, ugyanúgy, mint a lakónépesség esetében. Azaz, a nagyobb városokban átlagosan magasabbak az iskolai végzettségek, mint a kisebb településeken. A horizontális eloszlások szerint a járásközpontú többségében emelkedtek az iskolai végzettségek 2011 és 2017 között, legnagyobb mértékben Fejér megyében, Budapesten, Pest megye északi részén és Győr-Moson-Sopron megyében. Ezek a gazdasági centrumterületek nagyobb távolságról is vonzó hatást fejtenek ki a képzett munkaerőre.

Magyarországon nem csak nem érződik a nagy befogadó országok esetén tapasztalt tendencia (Samers M., 2002), mely szerint a legálisan érkező nemzetközi vándorok iskolai végzettség tekintetében elmaradnak az adott ország állampolgárai mögött, hanem ennek az ellentettje igaz. Melynek következtében pozitívan befolyásolják a regionális társadalmi-gazdasági folyamatokat.

8. ábra: A lakónépesség és a külföldi kötődésű (25 éves és idősebb) népesség iskolai végzettség szerint, 2017. január 1.

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

Az iskolai végzettséggel függ össze, hogy a nemzetközi vándorok Magyarországon a rendszerváltás óta magasabb foglalkoztatottsági rátával rendelkeznek, mint az autochton lakosság (4. táblázat). Az utóbbi évek tendenciája, hogy a lakónépesség gazdasági aktivitása megközelíti a külföldi kötődésű népességét, a munkanélküliségi rátája pedig már kedvezőbb. Az inaktív keresők nagy része nyugdíjas, illetve gyermekgondozás (nevelés) címén ellátásban részesülő. Mindkét jogcím nagyobb mértékben jellemzi az autochton népességet, mint a külföldi kötődésűt. Az eltartottak csoportján belül a lakónépesség tizede nappali tagozatos tanuló, míg a nemzetközi vándorok esetében a ráta jóval magasabb, 14 és 23% közötti, a tanulási célú migráció markáns jelenléte miatt.

4. táblázat: A 25–64 éves nemzetközi vándorok és a lakónépesség megoszlása gazdasági aktivitás szerint, 2017

	(%)			
Gazdasági aktivitás	Külföldi állampolgár	Külföldön született magyar állampolgárok	Külföldi kötődésű népesség összesen	Lakónépesség
Foglalkoztatott	81,3	80,2	80,5	75,1
Munkanélküli	3,8	3,7	3,8	3,5
Gazdaságilag aktív népesség együtt	85,1	83,9	84,3	78,6
Inaktív kereső	7,6	11,0	10,0	17,3
Eltartott	7,3	5,1	5,7	4,1
Gazdaságilag nem aktív népesség együtt	14,9	16,1	15,7	21,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

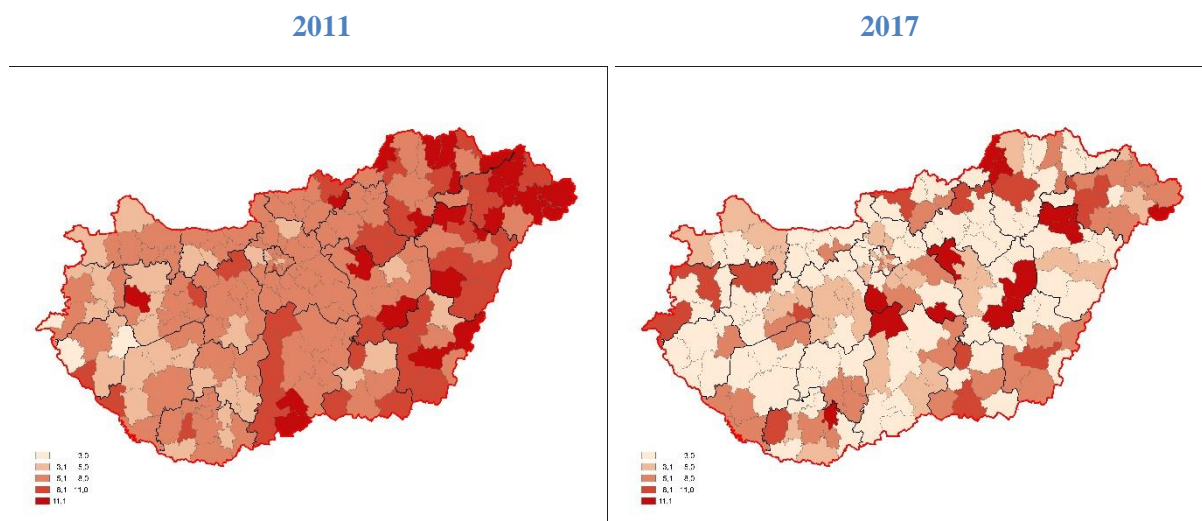
Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

A 2011. évi népszámlálás adatai szerint a lakónépességen belül a 25–64 éves korosztály 64,4%-a volt foglalkoztatott; ez az arány a külföldi kötődésű népességre 71,4% volt. 2017-re a magyar és a külföldi kötődésű népességben is mintegy 10 százalékpontos javulás következett be, így a lakónépesség 75,1, a külföldi állampolgárok 81,3, a külföldön született magyar állampolgárok 80,2%-a volt foglalkoztatva.

A foglalkoztatottak megoszlása a lakónépesség körében követi a települési hierarchiát: a nagyobb településeken általában magasabb az arányuk. A külföldi kötődésű népességre ez a megállapítás nem mindig igaz: esetükben ugyanis a kisebb városokban az aktivitási arány magasabb, mint a megyei jogúakban.

A munkanélküliség területi különbségeiben 2011-ben egyértelmű kelet-nyugati tagozódás jellemezte a külföldi állampolgárokat és a külföldön született magyar állampolgárokat is. 2017-re ez számottevően megváltozott. A munkanélküliek arányai jelentős mértékben csökkentek, ugyanis a magyar gazdaság növekvő munkaerő-szükséglete a külföldi kötődésű népességet is dinamizálta.

9. ábra: A 25–64 éves külföldi kötődésű népesség munkanélküliségi rátája (százalék)

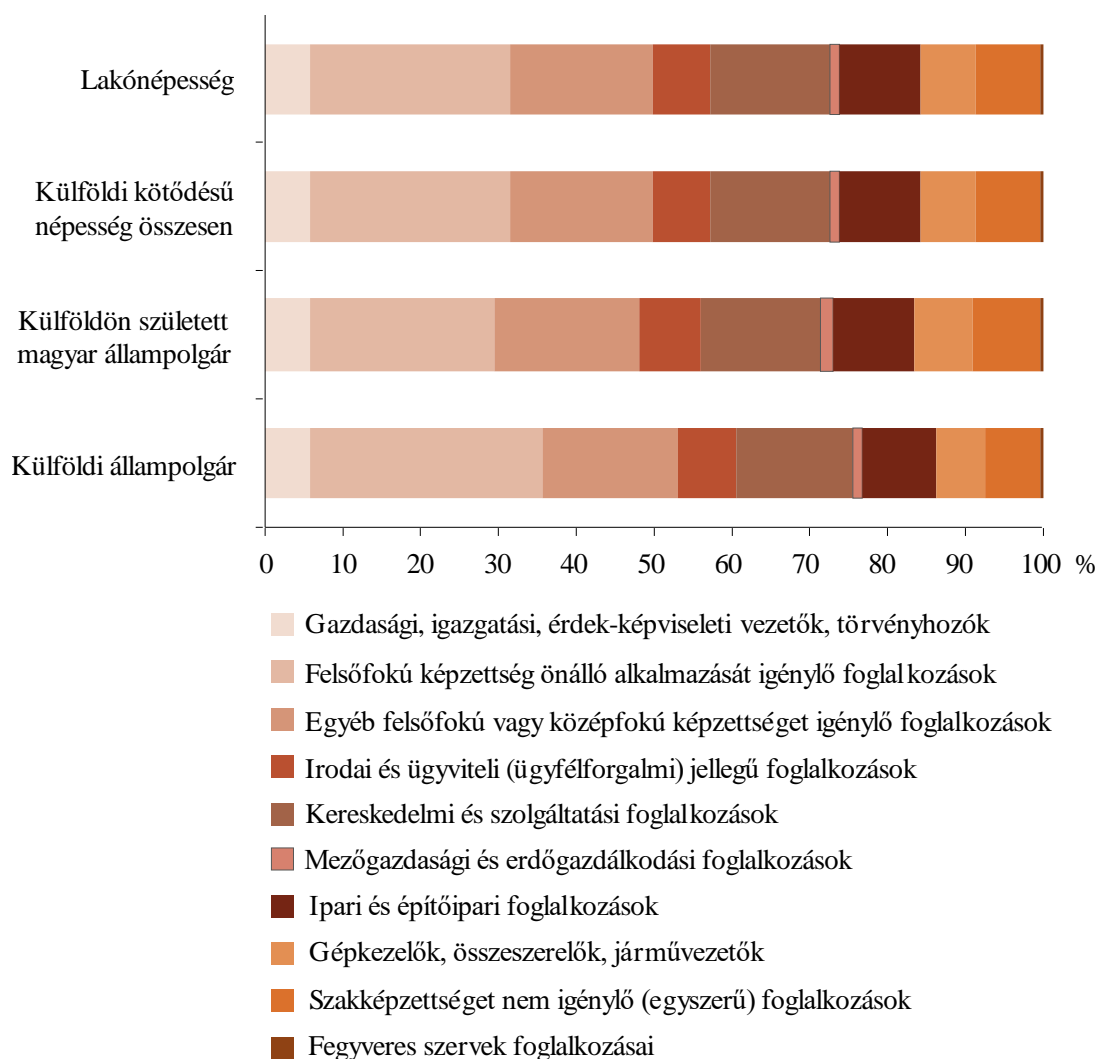

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

Magyarországon a gazdasági teljesítőképesség regionális különbségei az ország térbeli társadalomszerkezetének átrendeződésére is hatással vannak. A vizsgált hét év alatt az aktív korú külföldi kötődésű népesség növekvő mértékben a hazai területi gazdasági struktúra szerint telepedett le Magyarországon (Kincses Á., 2014b).

A jelenlegi, illetve az utolsó foglalkozásokat, illetve munkaköröket tekintve a külföldi állampolgárok enyhén felülreprezentáltak a *felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozásokban* a lakónépességhez képest, amit meghatároz a felsőfokú végzettséggel rendelkezők magas aránya. Összességében a külföldi kötődésű népesség foglalkozások szerinti eloszlása nem különbözik jelentősen a lakónépességétől, ami azt jelzi, hogy a piaci igények váltak meghatározóvá Magyarországon az elmúlt időszakban, amihez alkalmazkodik a munkaerő kínálata. A vándorok egyéni képességei válnak meghatározóvá (Borjas G. J., 1996) összhangban a 2.1 alfejezetben ismertetett mikroökonómiai humántőke-elmélettel.

10. ábra: A 25–64 éves nemzetközi vándorok és a lakónépesség megoszlása foglalkozási főcsoportok szerint, 2017

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

3.3 A Magyarországon élő külföldi kötődésű népesség területi jellegzetességei

A külföldiek területi elhelyezkedésére, mint már említettem, általánosságban a nagyvárosok felülreprezentáltsága jellemző (Rédei M., 2007). A világban a nemzetközi vándorlás elsődleges célterületei a fővárosi, nagyvárosi centrumtérsegek (Samers M., 2002; Dövényi Z., 2011), ahol megfigyelhető a kulturális-etnikai sokszínűség, és a munkalehetőségek széles spektruma áll rendelkezésre. Magyarországon is részben hasonló tendencia érvényesül.

5. táblázat: A Magyarországon tartózkodó népesség megoszlása településtípusok szerint (százalék)

Év	Népességcsoport	Településtípus				Összesen
		Budapest kerületei	megyeszékhely, megyei jogú város	többi város	nagyközség, község	
2011	Külföldi állampolgárok	39,5	17,3	20,5	22,7	100,0
	Külföldön született magyar állampolgárok	28,9	20,1	29,4	21,6	100,0
	Külföldi kötődésű népesség összesen	32,9	19,1	26,1	21,9	100,0
	Lakónépesség	17,4	20,4	32,6	29,6	100,0
2017	Külföldi állampolgárok	48,3	17,1	16,3	18,3	100,0
	Külföldön született magyar állampolgárok	26,9	19,1	28,9	25,1	100,0
	Külföldi kötődésű népesség összesen	33,1	18,5	25,3	23,2	100,0
	Lakónépesség	17,9	20,0	32,5	29,5	100,0

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

Amíg 2011-ben a lakónépesség 17,4%-a élt a fővárosban, addig a külföldi állampolgárok esetében ez az arány 39,5% volt. A lakónépesség esetén a ráta 2011 és 2017 között nem változott számottevően, míg Budapesten él már a külföldiek közel fele. Az emelkedés hátterében részben a külföldi nők fővárosi koncentrációja áll, ami a családgyejesítéssel kapcsolatos motivációkra, illetve a vándorlás elnöiesedésének erősödésére (Pető A., 2008) vezethető vissza. A migráció új gazdaságtana által hangsúlyozott módon Budapesten a család szerepe növekvő mértékben válik meghatározóvá a vándorlási folyamatokban. A többi településtípus esetében a külföldi kötődésű népesség alulreprezentált a lakónépességhez képest.

Ugyanakkor azt figyelhetjük meg, hogy a községekben jelentősen növekedett a külföldön született magyar állampolgárok aránya, míg a többi városokban visszaszorult. A községekbe, nagyközségekbe költözőknek teljesen mások a demográfiai, munkaerőpiaci tulajdonságaik, mint a nagyobb városokba letelepedőkének. Ennek az az oka, hogy a nagyvárosokba érkezők elsődleges motivációja a munkavállalás, így az átlagnál fiatalabbak és magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, míg a községekben letelepedő külföldiek idősebbek, számukra a rekreációs lehetőségek és a természeti értékek, a szülőföld közelsége a vonzó.

A belföldi vándorlásokra igaz, hogy a kedvezőbb munkaerőpiaci pozíciókkal rendelkező társadalmi csoportok inkább a jobb gazdasági mutatókkal, jobb imázssal rendelkező, a települési hierarchia magasabb fokán lévő, nagyobb településekre vándorolnak (Bálint L., Obádovics Cs., 2017), ezzel is erősítve a térbeli társadalomszerkezet különbségeit, a különböző presztízsű társadalmi csoportok területi elkülönülését.

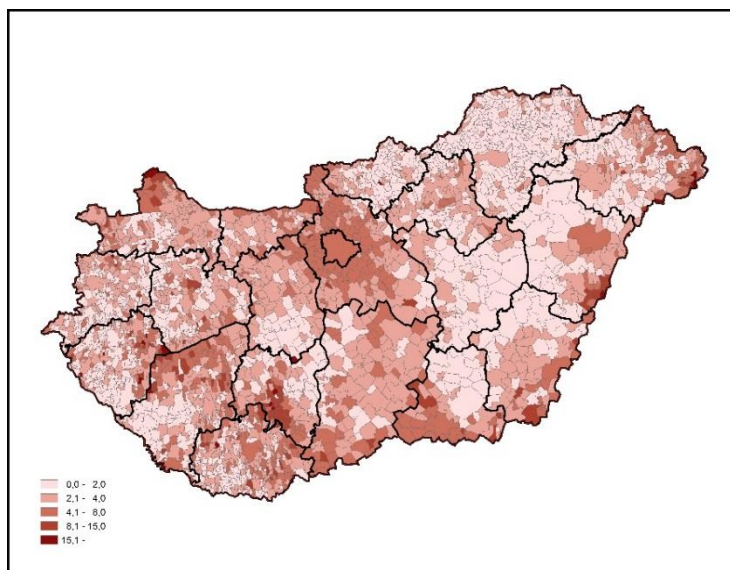
A nemzetközi vándorlásra ezek a megállapítások csak részben jellemzők. Esetében a jövedelmi lehetőségek mellett fontos szerep jut a desztinációk területi elhelyezkedésének és a természeti környezetnek (például a Balaton vonzó hatása a nyugat-európai nyugdíjasok számára) is (Dövényi Z., 2011). Ezért a külföldi kötődésű népesség területi eloszlása különbözik a Magyarországon születettektől, így az általuk preferált térségekben az országos jellemzőket jelentősen felülmúlhatják. Mindezek mellett számottevőek a különbségek a külföldi kötődésű népesség állampolgárság, születési ország szerinti magyarországi területi eloszlásában is.

Három térséget emelhetünk ki migrációs szempontból, amelyben általánosan és tartósan nagyobb számban és arányban vannak jelen a vizsgált vándorlási csoportok Magyarországon: Közép-Magyarországot, a határ menti járásokat és a Balaton térségét.

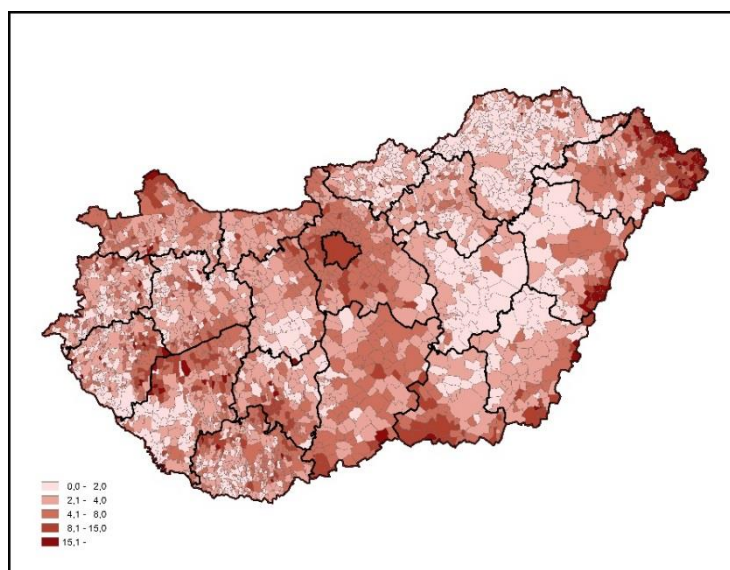

11. ábra: A külföldi kötődésű népesség száz lakosra jutó aránya (százalék)

2011

2017

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

Budapest és Pest megye nagyobb távolságból vonzza az embereket, itt él a legtöbb nem európai vándorló. A térségre jellemző nemzetközi vándorlásokat magyarázzák leginkább a jövedelmi különbségekre alapozó migrációs elméletek. Minél messzebről érkeznek a nemzetközi vándorok, annál inkább a főváros válik elsődleges célterületükké (Rédei M., 2007). Körükben sok a foglalkoztatott, valamint alacsonyabb az átlagéletkor és magasabb az iskolai végzettség. Itt elsősorban a gazdaságilag aktív, magasabban kvalifikált külföldi kötődésű népesség telepedik le. Az elmúlt tíz év során Budapest globálisan is migrációs

célterületté vált. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) adatai alapján a személyijövedelemadó-bevallást készítő külföldi állampolgárok (a külföldön született magyar állampolgárokra nem áll rendelkezésre adat) aránya a lakónépességből közel 2%. Ők fizetik be a jövedelemadó több mint 3%-át. Közép-Magyarországon ezek az arányok 5%-nál is magasabbak.

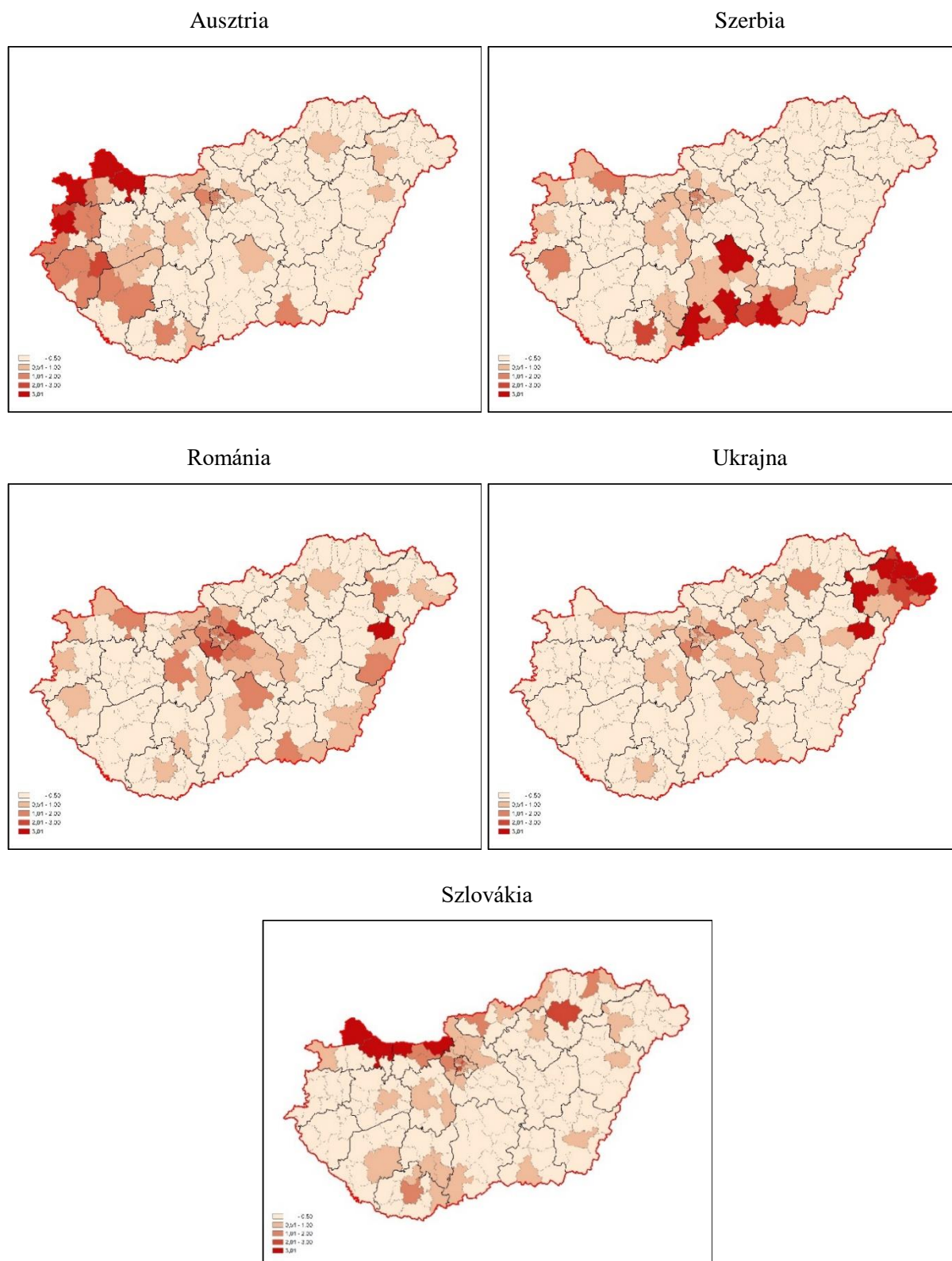
Magyarországon, ahol a nemzetközi vándorok legnagyobb része még mindig a szomszédos országokból érkezik, a külföldi kötődésű népesség területi megoszlásában meghatározó szerepe van a célterületek elhelyezkedésének is. Az új lakóhely választásában tehát a gazdasági centrumterületek mellett a *határ menti térségek* is fontos szerepet játszanak. Ezekben a településeken nem olyan sokszínű az állampolgárságok szerinti összetétel, ugyanis leginkább a határ másik oldaláról érkezők telepednek le. Általánosan igaz, hogy a határ menti területeken él a szomszédos országokból áttelepülő népesség fele.

A romániai kötődésű népesség helyezkedik el Magyarországon a legkevésbé koncentrált módon (12. ábra), így is mintegy ötödük él a magyar–román határ közelében fekvő járásokban. Az új lakóhely választásában tehát a gazdasági centrumterületek mellett a szomszédos fekvésű – ez esetben periferikus – térségek is fontos szerepet játszanak, azaz esetükben a vándorlási hajlandóság a gazdasági különbségekkel egyenes, míg a földrajzi távolsággal fordított arányban áll (Karácsonyi D., Kincses Á., 2010).

A határrégiókat (Hoóz I., 1992) a telephelyelméletek tradicionálisan hátrányos területként szemlélték, a vámhatárok vagy a potenciális katonai fenyegetés miatt (Anderson J., O’Down L., 1999). E kedvezőtlen kép a globálissá váló piaci folyamatok és a nagy nemzetközi gazdasági integrációk, egyezmények korában megváltozott. A határrégiók egyre inkább aktív kontakttérre (Nemes Nagy J., 1998; Nijkamp P., 1998; Van Geenhuizen M., Ratti R., 2001), a vándorlók számára vonzó területekké alakulnak át. Azaz, az elvándorlási térségek meghatározó szerepet játszanak az új desztinációk kiválasztásában; a kisebb távolságú nemzetközi vándorlásokban a szülőföldön maradékkal történő kapcsolattartás, a szülőföld közelsége is jelentős magyarázó tényező, főleg az idősebb vándorlók körében.

Az időskorúak nemzetközi vándorlásának volumene jelentősen növekedett a *Balaton* térségében, a vizsgált időszakban. A Balatont főképpen a német, az osztrák, a holland és a svájci nyugdíjasok, magasabb életkorúak választják új lakóhelyül, a nyugdíjak jobb vásárlóerejének kihasználása, illetve a rekreációs lehetőségek és a természeti értékek miatt. Sok esetben a költözést megelőzően turistaként (Michalkó G. et al., 2003; Illés S., 2013; Kincses Á., 2014a) már részletes információval rendelkeznek a célterületről.

12. ábra: A külföldi kötődésű népesség járásonkénti megoszlása főbb forrásországok szerint, 2017 (százalék)

Megjegyzés: Járásk összesen=100,00.

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

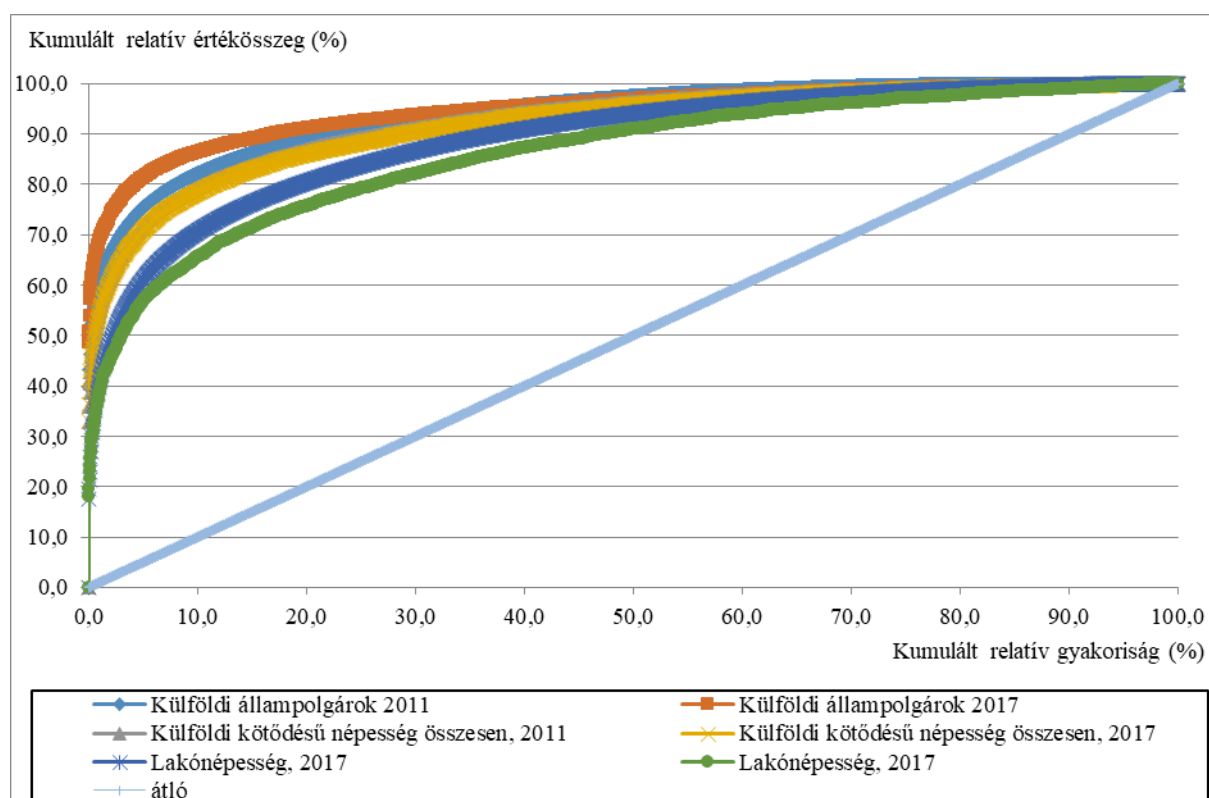
3.4 Külföldi kötődésű népesség területi koncentrációja Magyarországon

A külföldi kötődésű népesség elhelyezkedésének területi különbségeit, egyenlőtlenségeit, koncentrációját vizsgálhatjuk önmagukhoz képest, abszolút értelemben, majd a kapott értékeket összehasonlíthatjuk a magyar népesség hasonló adataival, vagy mérhetjük relatív módon, amikor is a nemzetközi vándorok koncentrációját eleve a magyar népesség települések szerinti elhelyezkedéséhez viszonyítjuk. Az előbbi gondolatmenettel az abszolút, az utóbbival a relatív koncentrációk elemzéséhez jutunk el (Rédei M., 2001, Kincses Á., 2014b).

3.4.1 Abszolút koncentrációk

A nemzetközi vándorok és a magyar lakónépesség települések szerinti koncentrációja, a közöttük lévő eltérések és dinamikájuk a Lorenz-görbékkel szemléltethetők (Lorenz, M. O., 1905, Rédei M., 2001). Ezek egységoldalú (jelen esetben 100 egység) négyzetben ábrázolt görbék, melyek a vizsgált mennyiségi ismerv kumulált relatív gyakoriságainak függvényében szemléltetik a kumulált relatív értékösszegeket. Ha nincs koncentráció, akkor a vizsgált egységeknek az értékösszegekből azonos a részesedése, a kumulált relatív gyakoriságok és a kumulált értékösszegek rendre megegyeznek, így a függvény képe egységnyi meredekségű egyenes (átló). Ha azonban a települések között vannak olyanok, melyek a vizsgált ismerv összegének nagy arányát tartalmazzák, akkor a relatív gyakoriságok és az értékösszegek jelentősen különböznek egymástól, így a Lorenz-görbe távol esik az egységnyi meredekségű egyenestől. Minél távolabbi a görbe az átlótól, annál nagyobb a koncentráció (Major K., Nemes Nagy J., 1999).

13. ábra: A népesség csoportjainak települési koncentrációja a Lorenz-görbe alapján

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

A Lorenz-görbék alapján a külföldi állampolgárok területi koncentrációja sokkal magasabb, mint a szintén erős koncentrációt mutató külföldi kötődésű népességé. A legkevésbé koncentráltan a lakónépesség helyezkedik el. Mivel grafikus ábrázolásról van szó, ez alapvetően csak vizualizációs összehasonlítást tesz lehetővé. A Gini-együttható ezzel szemben konkrét mérőszámot ad a koncentráció jellemzésére: a vizsgált mennyiségi ismérv és a négyzet átlója közötti területet méri, olyan módon, hogy minden megfigyelési egység részarányának az összes többiétől való átlagos eltérését viszonyítja az átlaghoz. Minél nagyobb az értéke, annál nagyobb a koncentráció. Maximális értéke az egység. A koncentráció hiányában a Lorenz-görbe egybeesik az átlóval, és a Gini-együttható értéke nulla.

$$G = \frac{1}{2 * \bar{x} * n^2} \sum_i \sum_j |x_i - x_j|$$

Esetünkben n a magyar települések száma, $\bar{x}$ a külföldi, a külföldi kötődésű, illetve a lakónépesség települési átlaga, míg x_i az i . település megfelelő népessége.

6. táblázat: A települési Gini-együttható értékei népességcsoportok szerint

Népességcsoportok	2011	2017
Külföldi állampolgárok	0,877	0,912
Külföldi kötődésű népesség összesen	0,863	0,862
Lakónépesség	0,778	0,779

Forrás: saját számítás a KSH adatai alapján.

A külföldi népesség települési koncentrációja számszerűsítve is sokkal magasabb a magyar népességénél. A vizsgált években utóbbi népesség koncentrációja nem változott jelentősen, míg előbbieké növekedett, így a koncentrációk különbségei enyhén emelkedtek. Ebben szerepet játszik a nemzetközi vándorok számának emelkedése és a desztinációk súlyának változása is.

A Gini-együttható tehát egy adott statisztikai sokaság valamely mennyiségi ismérvének eloszlásához egy konkrét 0 és 1 közötti valós számot rendel hozzá. Más szavakkal, ha adott a függvény értelmezési tartományának valamely (minőségi vagy területi) ismérv szerinti osztályozása (amire teljesül, hogy az értelmezési tartomány minden eleme besorolható egy osztályba, és ez a csoportosítás egyértelmű), akkor a Gini-együttható az e csoportokon (települések, járáások, személyek stb.) értelmezett mennyiségi ismérvek (népességszám, jövedelem stb.) értékeihez rendel hozzá egy konkrét számot. A függvény nem invertálható, ugyanahhoz az értékhez különböző eloszlások tartozhatnak. Ha csak a végeredményt vizsgáljuk, akkor arról nincs információnk, hogy az adott koncentrációért a csoportosítás alapjául szolgáló osztályok melyik elemei, elemcsoportjai a felelősek leginkább, illetve a mennyiségi ismérv eloszlásában a konkrét minőségi vagy területi ismérvnek milyen szerepe van.

A bemutatott konkrét vizsgálat során úgy merül fel a probléma, hogy mely települések, településtípusok azok, melyek a külföldi állampolgárok, vagy külföldön született magyarok magas koncentrációs értékéért felelősek. Az eltérések megkereséséhez visz közelebb, ha a Gini-együttható képletében szereplő összeadásokat – *saját módszer* alkalmazásával, a képletben szereplő tagok kommutatív és asszociatív volta miatt – a települések jogállása szerint csoportosítjuk:

$$\begin{aligned}
G &= \frac{1}{2 * \bar{x} * n^2} \sum_i \sum_j |x_i - x_j| \\
&= \frac{1}{2 * \bar{x} * n^2} \left\{ \sum_{i=\text{köztség}} \sum_j |x_i - x_j| + \sum_{i=\text{város}} \sum_j |x_i - x_j| + \sum_{s=mjv} \sum_j |x_s - x_j| \right. \\
&\quad \left. + \sum_j |x_{Bp} - x_j| \right\} \\
&= \frac{1}{2 * \bar{x} * n^2} \left\{ \sum_{i=\text{köztség}} \sum_{j=\text{köztség}} |x_i - x_j| + \sum_{i=\text{köztség}} \sum_{a=\text{város}} |x_i - x_a| + \sum_{i=\text{köztség}} \sum_{b=mjv} |x_i - x_b| \right. \\
&\quad + \sum_{i=\text{köztség}} |x_i - x_{Bp}| + \sum_{l=\text{város}} \sum_{c=\text{köztség}} |x_l - x_c| + \sum_{l=\text{város}} \sum_{d=\text{város}} |x_l - x_d| \\
&\quad + \sum_{l=\text{város}} \sum_{e=mjv} |x_l - x_e| + \sum_{l=\text{város}} |x_l - x_{Bp}| + \sum_{m=mjv} \sum_{f=\text{köztség}} |x_m - x_f| \\
&\quad + \sum_{m=mjv} \sum_{g=\text{város}} |x_m - x_g| + \sum_{m=mjv} \sum_{h=mjv} |x_m - x_h| + \sum_{m=mjv} |x_m - x_{Bp}| + \sum_{x=\text{köztség}} |x_x - x_{Bp}| \\
&\quad \left. + \sum_{y=\text{város}} |x_y - x_{Bp}| + \sum_{v=mjv} |x_v - x_{Bp}| \right\}
\end{aligned}$$

A
 $\Delta_{ij} = \sum_i \sum_j |x_i - x_j|$ jelölést bevezetve:

$$\begin{aligned}
G &= \frac{1}{2 * \bar{x} * n^2} \left\{ \Delta_{\text{köztség,köztség}} + \Delta_{\text{köztség,város}} + \Delta_{\text{köztség,mjv}} + \Delta_{\text{köztség,Bp}} + \Delta_{\text{város,köztség}} \right. \\
&\quad + \Delta_{\text{város,város}} + \Delta_{\text{város,mjv}} + \Delta_{\text{város,Bp}} + \Delta_{\text{mjv,köztség}} + \Delta_{\text{mjv,város}} + \Delta_{\text{mjv,mjv}} \\
&\quad \left. + \Delta_{\text{mjv,Bp}} + \Delta_{\text{Bp,köztség}} + \Delta_{\text{Bp,város}} + \Delta_{\text{Bp,mjv}} + \Delta_{\text{Bp,Bp}} \right\}
\end{aligned}$$

Felhasználva az abszolút érték szimmetriáját:

$$\Delta_{ij} = \Delta_{ji}.$$

Így:

$$\begin{aligned}
G &= \frac{1}{2 * \bar{x} * n^2} \left\{ (\Delta_{\text{köztség,köztség}} + \Delta_{\text{város,város}} \right. \\
&\quad \left. + \Delta_{\text{mjv,mjv}} + \Delta_{\text{Bp,Bp}}) + 2(\Delta_{\text{köztség,város}} + \Delta_{\text{köztség,mjv}} + \Delta_{\text{köztség,Bp}} + \Delta_{\text{város,mjv}} \right. \\
&\quad \left. + \Delta_{\text{város,Bp}} + \Delta_{\text{mjv,Bp}}) \right\}
\end{aligned}$$

Felbontását olyan módon is felfoghatjuk, hogy a Gini-együttható nem más, mint egy szimmetrikus mátrix elemeinek összege, mely i -edik sorának és j -edik oszlopának eleme $\frac{1}{2 * \bar{x} * n^2} * \Delta_{ij}$ ²⁹. Ekkor a mátrix főátlójában lévő elemek összege, azaz a mátrix nyoma (első sor első oszlopának, a második sor második oszlopának, ..., az n -edik sor n -edik oszlopának az összege) adja az együtthatónak a települések jogállásán belüli **belső**, míg a többi része a

²⁹ A Gini-együttható felbontásának gondolatmenete nemcsak a területi csoportosításokra használható, hanem általánosan is, bármilyen osztályozás alapú ismérveloszások vizsgálata esetén. Az együtthatóban szereplő összetevők csoportosításával elérhető a csoportok magasabb aggregációs szintjei közötti horizontális vagy vertikális összevetés, a csoportokon belüli és azok közötti koncentrációk elkülönítése, így például a jövedelmek emberek közötti koncentrálódása is felbontható nemek közötti és nemeken belüli egyenlőtlenségek összegére is, vagy régiókon belüli és régiók közötti részekre.

jogállások közötti **külső** hozzájárulását Gini-együttható értékéhez. A két tag összege megegyezik az együttható értékével.

7. táblázat: A Gini-együttható területi felbontásának összetevői a különböző népességcsoportokban

Megnevezés	Külföldi állampolgárok, 2011	Külföldi állampolgárok, 2017	Külföldi kötődésű népesség, 2011	Külföldi kötődésű népesség, 2017	Lakónépesség, 2011	Lakónépesség, 2017
$\Delta_{Bp,Bp}$	0	0	0	0	0	0
$\Delta_{Bp,mjv}$	0,0014	0,0017	0,0012	0,0012	0,0006	0,0006
$\Delta_{Bp,város}$	0,0201	0,0247	0,0167	0,0169	0,0088	0,0091
$\Delta_{Bp,község}$	0,1759	0,2158	0,1459	0,1474	0,0774	0,0796
$\Delta_{mjv,mjv}$	0,0007	0,0007	0,0006	0,0006	0,0004	0,0004
$\Delta_{mjv,város}$	0,0082	0,0082	0,0088	0,0086	0,0092	0,0090
$\Delta_{mjv,község}$	0,0763	0,0753	0,0836	0,0814	0,0898	0,0880
$\Delta_{város,város}$	0,0114	0,0103	0,0138	0,0134	0,0133	0,0133
$\Delta_{város,község}$	0,0842	0,0688	0,1084	0,1039	0,1307	0,1304
$\Delta_{község,község}$	0,1323	0,1122	0,1198	0,1292	0,1308	0,1315
$\Delta_{belső}$	0,1444	0,1232	0,1342	0,1433	0,1445	0,1452
$\Delta_{külső}$	0,7322	0,7890	0,7288	0,7188	0,6332	0,6336
Összesen	0,8766	0,9122	0,8630	0,8621	0,7777	0,7788

Megjegyzés: Bp=Budapest, mjv=megyei jogú városok.

Forrás: saját számítás a KSH adatai alapján.

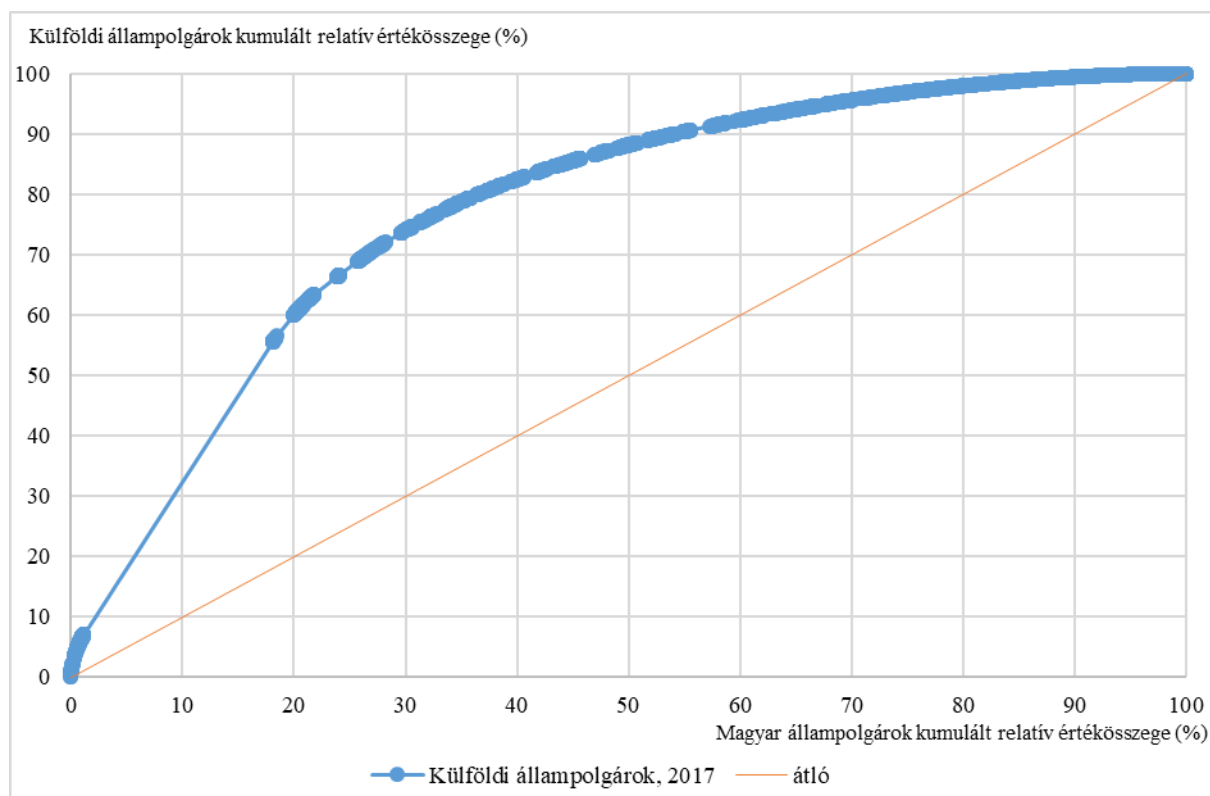
A számításokat elvégezve, a települések jogállásai közötti, külső eloszlások különbségeire lehet visszavezetni a népesség különböző csoportjaiban tapasztalt magas koncentrációs értékeket. A települések jogállásán belüli (megyei jogú városok közötti, többi városok közötti, illetve községeken belüli) eltérések a Gini-együtthatóban minden vizsgált csoport esetén a teljes összeg 20%-a alatt maradtak. A magas koncentrációs értékeket egyértelműen a népességszámoknak a települések jogállásai között lévő erős egyenletlenségei okozzák. A belső összetevők a vándorlók esetén hasonló módon járulnak hozzá a Gini-együtthatóhoz, mint a magyar lakosságnál. Míg utóbbi esetében a többi városok és községek közötti, illetve községek csoportján belüli értékek a legmagasabbak, addig a külföldi kötődésű népesség esetében a főváros és a községek közötti eloszlásbeli különbségek meghatározóak a magas koncentráció szempontjából.

3.4.2 Relatív koncentrációk

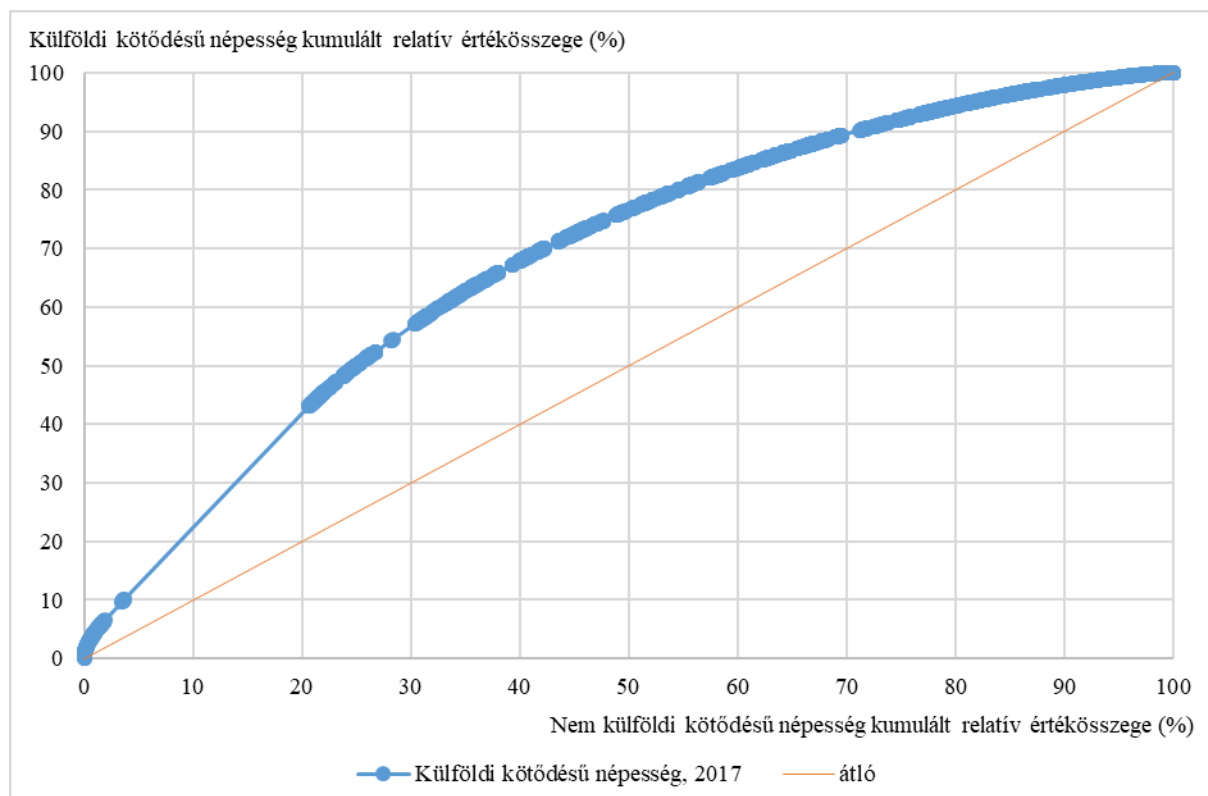
A Lorenz-görbék alapján a külföldiek területi koncentrációja magasabb volt, mint a magyar népességé. Ezt szemléletesebbé tehetjük, ha a külföldi állampolgárok kumulált értékösszegét nem a saját kumulált relatív gyakoriságaik, hanem a magyar állampolgárok településenkénti arányainak kumulált gyakoriságai szerint ábrázoljuk (hasonlóan a külföldi kötődésű népességet a nem külföldi kötődésűek megfelelő függvényében).

14. ábra: A külföldi állampolgárok települési koncentrációjának Lorenz-görbéje magyar népességhez viszonyítva, 2017

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

15. ábra: A külföldi kötődésű népesség települési koncentrációjának Lorenz-görbéje a nem külföldi kötődésű népességhez viszonyítva, 2017

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

A 14. és a 15. ábrák alapján megállapítható, hogy látványosan nagyobb a külföldi állampolgárok relatív területi koncentrációja magyarokéhoz képest, mint a külföldi kötődésűeké a nem külföldi kötődésűekéhez képest. A települések nagyon kis aránya rendelkezik a külföldi állampolgárok nagy többségével. A Lorenz-görbéhez kapcsolható relatív koncentrációs mutató, a Hoover-index (H), mely a Lorenz-görbe és az átló közötti maximális függőleges távolságot (Major K., Nemes Nagy J., 1999) méri.

$$H = \frac{1}{2} \cdot \sum_{i=1}^n |x_i - f_i|$$

ahol $\sum f_i = \sum x_i = 100$

Jelen esetben x_i a magyar/nem külföldi kötődésű lakosság, f_i pedig a külföldi állampolgárok/külföldi kötődésű népesség települések szerinti arányait jelenti. A számításokat elvégezve a következő eredményeket kapjuk:

$$H_{\text{külföldi},2011}=35,6$$

$$H_{\text{külföldi},2017}=44,1$$

$$H_{\text{külföldi kötődésű},2011}=26,3$$

$$H_{\text{külföldi kötődésű},2017}=28,8.$$

Eszerint 2011-ben a külföldi állampolgárok 35,6, illetve a külföldi kötődésű népesség 26,3%-át kellett volna átcsoportosítani a települések között, hogy a magyar népességgel azonos legyen az eloszlásuk. Az eltérések 2017-re tovább növekedtek.

Az abszolút koncentrációs vizsgálatok azt mutatták, hogy a külföldiek települési koncentrációja növekedett, a magyar népességé nem változott jelentősen, miközben a relatív vizsgálat szerint az egymáshoz viszonyított koncentrációk emelkedtek. Ez azt jelenti, *hogy a külföldi kötődésű népességet a magyartól részben eltérő térhasználat jellemzi, más területeket preferálnak*, illetve a települések közötti eloszlásaik is különböznek a hazai népességétől.

A Hoover-együttható is felbontható a települések jogállása szerinti csoportokra. A módszer itt is a Gini-együtthatónál bemutatott: a képletben szereplő összeadásokat annak felcserélhető volta miatt a települések jogállása szerint csoportosítjuk:

$$H = \frac{1}{2} \cdot \sum_{i=1}^n |x_i - f_i| = \frac{1}{2} \left\{ \sum_{j=\text{község}} |x_j - f_j| + \sum_{k=\text{város}} |x_k - f_k| + \sum_{l=\text{m}jv} |x_l - f_l| + |x_{BP} - f_{BP}| \right\}$$

8. táblázat: A Hoover-index felbontása a települések jogállásai szerint

Jogállás	Külföldi állampolgárok		Külföldi kötődésű népesség	
	2011	2017	2011	2017
Budapest	11,2	15,8	8,0	8,3
Megyei jogú város	5,4	5,4	3,6	3,8
Többi város	8,8	10,6	7,0	7,6
Község	10,1	12,4	7,7	9,1
Összesen	35,6	44,1	26,3	28,8

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

A külföldi és a magyar népesség azonos települési eloszlásához szükséges 44,1%-os átcsoportosításokból 15,8 százalékpont a főváros, 5,4 százalékpont a megyei jogú városok, 10,6 százalékpont a többi város, valamint 12,1 százalékpont a községek szerepe. A külföldi kötődésű népességre a községek súlya magasabb (9,1 százalékpont), mint a fővárosé (8,3 százalékpont). A magas koncentrációs mutatók értékét mindkét esetben nagyrészt (64, illetve 60%-ban) a fővárosban és a községekben tapasztalható eloszláskülönbségek okozzák. *A nemzetközi vándorok számára a közepes települések általánosságban nem jelentenek vonzó letelepedési helyet. Vagy a nagyvárosokat, vagy a kisebb településeket preferálják*, természetesen más-más célból.

3.5 A külföldi kötődésű és a lakónépesség magyarországi területi elhelyezkedésének különbségei

A települések két időpont közötti adott népességszám szerinti sorrendjeiben bekövetkezett változásokat például a rangkorrelációs együtthatóval (Hunyadi L., Vita L., 2008) mérhetjük:

$$r_s = 1 - \frac{6 \sum (x_i - y_i)^2}{n(n^2 - 1)}$$

(x az adott népességcsoport 2011. évi, y a 2017. évi települési sorrendjének mérőszáma, n a települések száma.) A sorrendek teljes egyezése esetén (tehát ha nincs semmilyen változás) 1, a teljesen fordított sorrendben pedig -1 az együttható értéke.

A lakónépességre és a magyar népességre a mutató értéke egyaránt 0,998. Ez azt jelenti, hogy a települések népességsorrendjei között hét év alatt szinte semmilyen átalakulás nem történt. Külföldi állampolgárokra a mutató értéke 0,82, ami sokkal nagyobb dinamikát, átrendeződéseket jelent, noha az alapstruktúra kevésbé alakult át. A külföldi kötődésű népességre 0,94-os érték a külföldi és a magyar népesség eredményei között helyezkedik el.

A rangkorrelációs együtthatót nem csak a két időpontra vonatkozó arányskálán mért mennyiségi ismérv kapcsolatának mérésére használhatjuk fel. A Pearson-féle keresztkorrelációs együttható mintájára értelmezhető a kereszt-rangkorrelációs együttható is. Az előző képletben ekkor x a 2011. évi magyar népesség települési sorrendjének mérőszáma, y pedig a 2017. évi külföldi népesség települési sorrendjét jelentheti. A keresztkorreláció értéke itt mindössze 0,63. Ez azt mutatja, hogy nincs nagyon erős kapcsolat a magyar és a külföldi állampolgárok települési sorrendjében, a mutató értéke a külföldi kötődésű és a nem külföldi kötődésű népesség között már 0,8, mutatva a meglévő szorosabb kötődést.

A keresztkorrelációval adódó értékeket úgy is értelmezhetjük, hogy 2017-ben a külföldiek számának települések közötti szóródását 39%-ban ($0,63 \times 0,63 = 0,39$) magyarázza a magyar népesség 2011. évi települések közötti elhelyezkedése. A külföldi kötődésű népesség szóródását pedig 64%-ban magyarázza a Magyarországon születettek területi eloszlása.

Ez összességében azt jelenti, hogy *a preferenciákban a közös területek mellett vannak inkább a külföldiek, illetve inkább a magyarok által kedvelt térségek is*. A jelenség hátterében fontos magyarázó tényező, hogy a magyar népesség korlátosabban dönt lakóhelyéről, mint a külföldi, hiszen az előbbi esetén a költözések aktivitását, távolságát és irányát a családi és kulturális kötődések, a lakásárak, a lokálpatriotizmus erősebben korlátozhatják. A nemzetközi vándorok esetében a magyarországi településállomány imázsa, elhelyezkedése fontosabb magyarázó tényező lehet. Az eltérések feltárásához visz közelebb a következő analízis.

A 2011 és 2017 közötti időszakban az autochton és a külföldi kötődésű népesség különböző mértékű területi átrendeződésen ment keresztül. A településeket a külföldi állampolgárok, a lakó- és a külföldi kötődésű népesség számának változása alapján három-három csoportba oszthatjuk.

Elméletileg indokolt lenne páros számú csoport képzése, de a települések egy meghatározó részében érdemben nem változott a megfelelő népesség, így mindenképp szükségesnek tartottam egy középső, stagnálást jelző csoport kialakítását is. Az első csoportba azok a települések tartoznak, ahol a megfelelő népesség száma a vizsgált hét év alatt több mint 1%-kal növekedett, a másodikba tartozók esetén a változás -1 és $+1\%$ között volt, míg a harmadikba azokat a településeket soroltam, ahol a külföldi, a külföldi kötődésű, illetve a lakónépesség csökkenése meghaladta az 1% -ot.

9. táblázat: A magyar települések csoportosítása a megfelelő népesség változása szerint 2011 és 2017 között

Csoportok	Külföldi állam- polgárok	Külföldi kötődésű népesség	Lakó- népesség	Külföldi állampolgárok	Külföldi kötődésű népesség	Lakónépesség
	darab			százalék		
Növekedés ($>1\%$)	906	2283	585	28,7	72,4	18,6
Stagnálás ($<1\%$ és $>-1\%$)	501	133	127	15,9	4,2	4,0
Csökkenés ($<-1\%$)	1747	738	2442	55,4	23,4	77,4
Összesen	3154	3154	3154	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

Azt tapasztaljuk, hogy a települések 77% -ában csökkent a lakónépesség 2011 és 2017 között, és mintegy 19% -ában növekedett, míg a külföldi kötődésű népesség esetében fordított a helyzet, a települések mintegy negyedében szorult vissza a számuk, de a magyar települések 72% -ában többen élnek, mint 2011-ben. A külföldi állampolgárok létszáma úgy csökkent a települések 55% -ában, hogy közben többen élnek Magyarországon. Ez is mutatja az erősödő területi koncentrációjukat.

Kérdés, hogy a népességváltozások mennyire azonosak vagy különbözőek a vizsgált csoportokban. Ennek megválaszolásához Magyarország településeit a bemutatott három-három csoport szerint a következő osztályokba sorolhatjuk (Kincses Á, 2019b):

1. osztály: a külföldi és a magyar népesség is 1%-nál nagyobb mértékben gyarapodott: *Jelentősebb hazai és külföldi népességnövekedés*³⁰.

2. osztály: a magyar népesség is 1%-nál nagyobb mértékben gyarapodott, a külföldi népesség változása –1 és +1% közötti volt: *Jelentősebb hazai és stagnáló külföldi népességváltozás*.

3. osztály: a magyar népesség 1%-nál nagyobb mértékben gyarapodott, a külföldi népesség 1%-nál nagyobb mértékben csökkent: *Jelentősebb hazai növekedés és jelentős külföldi népességcsökkenés*.

4. osztály: a magyar népesség változása –1 és +1% közötti, a külföldiek száma 1%-nál nagyobb mértékben növekedett: *Stagnáló hazai és jelentős külföldi népességnövekedés*.

5. osztály: a magyar és a külföldi népesség változása is –1 és +1% közötti: *Stagnáló hazai és külföldi népességváltozás*.

6. osztály: a magyar népesség változása –1 és +1% közötti, a külföldi népesség csökkenése meghaladja az 1%-ot: *Stagnáló hazai és jelentősen csökkenő külföldi népesség*.

7. osztály: a magyar népesség csökkenése 1%-nál nagyobb, a külföldi népesség növekedése meghaladja az 1%-ot: *Jelentősen csökkenő hazai és jelentősen növekvő külföldi népesség*.

8. osztály: a magyar népesség csökkenése 1%-nál nagyobb, a külföldi népesség változása –1 és +1% közötti: *Jelentősen csökkenő hazai és stagnáló külföldi népesség*.

9. osztály: a magyar és a külföldi népesség csökkenése egyaránt 1%-nál nagyobb: *Jelentősen csökkenő hazai és külföldi népesség*.

10. táblázat: Magyarország településeinek száma és aránya a különböző osztályokban, 2011–2017

Osztályok	Külföldi – magyar állampolgár		Külföldi kötődésű – nem külföldi kötődésű népesség	
	darab	százalék	darab	százalék
1.	224	7,1	304	9,6
2.	151	4,8	88	2,8
3.	474	15,0	419	13,3
4.	97	3,1	137	4,3
5.	53	1,7	27	0,9
6.	229	7,3	200	6,3
7.	585	18,5	834	26,4
8.	297	9,4	189	6,0
9.	1044	33,1	956	30,4
Összesen	3 154	100,0	3 154	100,0

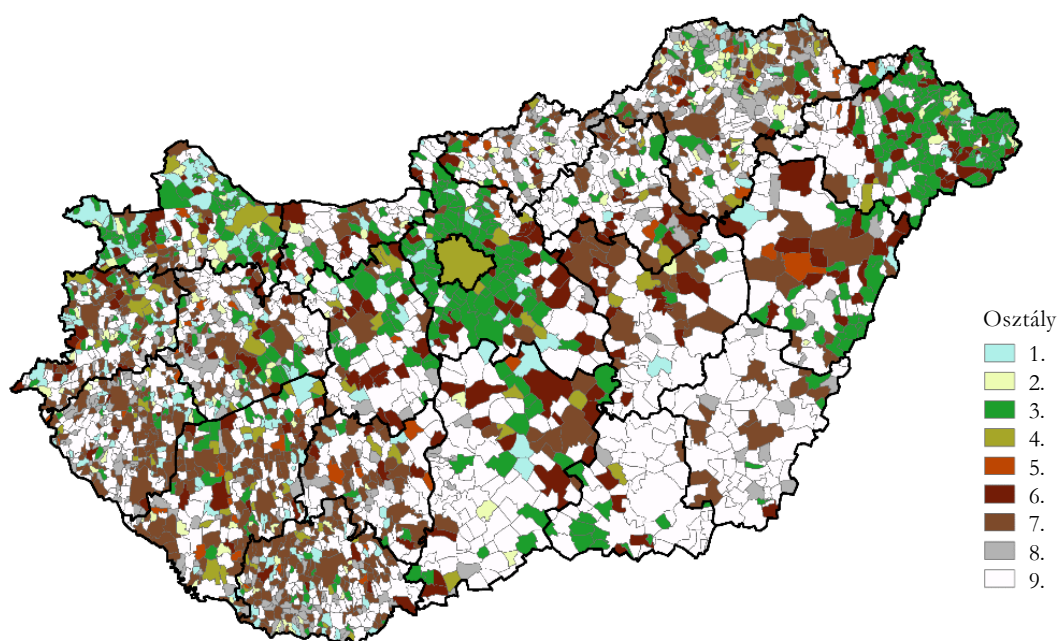
Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

³⁰ Analóg osztályozásokkal végeztem el a vizsgálatot a külföldi kötődésű népességre is.

Magyarország településeinek 42%-ában változott hasonlóan a hazai és a külföldi népesség dinamikája, 7%-ban ugyanott növekedett és 33%-ban ugyanazokon a helyeken (Dél-Alföld és Észak-Magyarország) csökkent a népesség. *A települések közel kétharmadában viszont ellentétes folyamatok zajlottak le a külföldi és a magyar lakosság körében.* Budapesten magyar népesség stagnálása a külföldiek számának növekedésével járt együtt. A magyar népesség Pest megyei növekedésében jelentős szerepe volt a szuburbanizációnak (Schuchmann J., 2013), míg a külföldiek reurbanizációs folyamatok révén is növelték létszámukat a fővárosban.

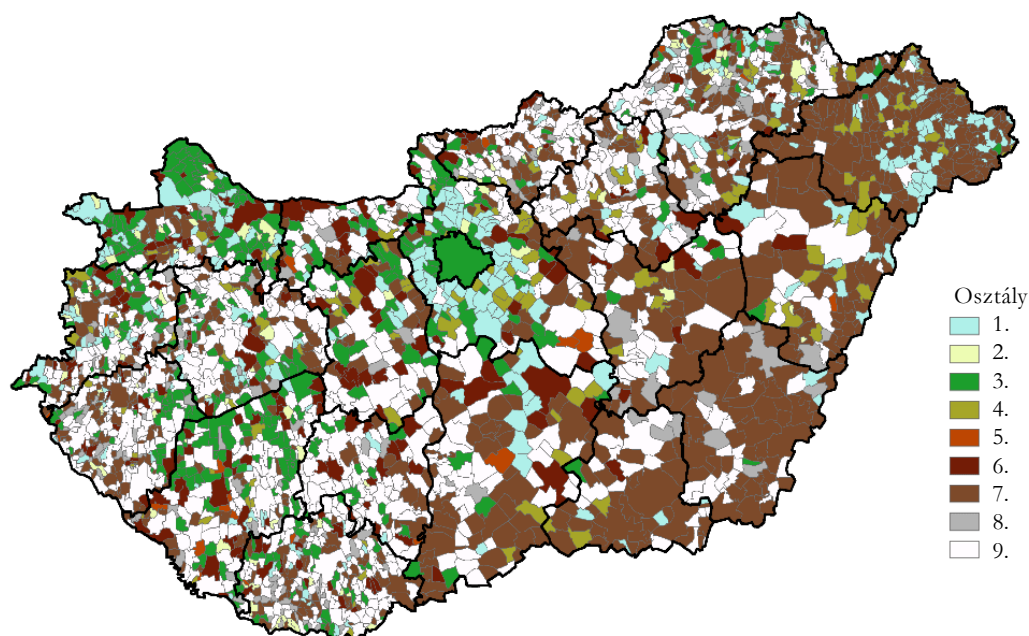
A települések 20%-ában úgy növekedett a külföldiek száma, hogy közben a magyar népességé csökkent. Ez főként a kisebb dunántúli, balatoni településekre és több határközeli nagyvárosban (Miskolc, Debrecen) jellemző.

16. ábra: A külföldi és a magyar népesség változása 2011 és 2017 között a települések osztályokba sorolása szerint

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

17. ábra: A külföldi kötődésű és az autochton népesség változása 2011 és 2017 között a települések osztályokba sorolása szerint

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

Magyarország településeinek 41%-ában változott hasonlóan a külföldi kötődésű (külföldi állampolgárok és külföldön született magyar állampolgárok) és a nem külföldi kötődésű népesség száma: közel 10%-ban ugyanott növekedett (Budapest körüli szuburbanizációs gyűrűben) és 30%-ban ugyanazokon a helyeken (Észak-Magyarország és Dél-Dunántúl) csökkent. Miközben a külföldi állampolgárok elhagyják a Pest megyei településeket, addig a külföldön született magyar állampolgárok száma éppen ezeken a településeken növekedett. A 16. és a 17. ábra összevetése azt is mutatja, hogy Budapesten, Debrecenben és Miskolcon jelentős a külföldi állampolgárok számának növekedése, miközben stagnál vagy csökken a külföldön született magyar állampolgároké és a Magyarországon született magyar állampolgároké.

A külföldi kötődésűek és a magyarok részben más preferenciák alapján választanak lakóhelyet maguknak. A lakóhely választásában általában a megélhetési, anyagi körülményeknek fontos szerepe lehet. Az elhelyezkedésbeli különbségek okaira a Robin Hood-index adhat pontosabb választ.

A Robin Hood-index olyan speciális Hoover-függvény, mely a jövedelmek (x_i) és a népesség (f_i) területi eloszlásainak egyenlőtlenségeihez egy skalárt rendel (Major K., Nemes Nagy J., 1999):

$$H = \frac{1}{2} \cdot \sum_{i=1}^n |x_i - f_i|$$

ahol $\sum f_i = \sum x_i = 100$.

Az index elnevezése arra utal, hogy a konkrét érték megmutatja, a (személyijövedelemadó-alapot képező) jövedelem hány százalékát kellene elméletileg átcsoportosítani a területegységek között (a gazdagabb területeken élőkötől elvenni és a szegényebb területeken élőknek adni) ahhoz, hogy a jövedelem ugyanolyan eloszlású legyen, mint a népesség. A számítások alapadatait a külföldi állampolgárok, a külföldi kötődésű és a lakónépesség 2011. és 2017. évi területi eloszlásai, valamint a 2011. és 2017. évi települési személyijövedelemadó-alap megoszlásai szolgáltatták.

A Robin Hood-index értékei míg a 2017. évi jövedelmek és teljes magyarországi lakónépesség eloszlására 9,6%, addig a külföldi állampolgárokra ennek négyszerese, a külföldi kötődésű népességre pedig több mint duplája. A mutató értéke a lakónépességre 2011 óta csökkent, azonban a másik két csoportra folyamatosan növekszik. A külföldön született magyar állampolgárok mutatói a másik két csoporté között helyezkednek el, közelebb a magyar népességéhez. Azaz, a *külföldi állampolgárok nagyobb arányban koncentrálnak a „gazdagabb”, nagyobb személyijövedelemadó-alappal rendelkező településeken*, mint a lakónépesség. A *külföldiek területi eloszlását egyre nagyobb mértékben meghatározzák a gazdasági okok*, sokkal inkább, mint a magyar népességét. Az indexből arra következtethetünk, hogy a külföldiek országon belüli elhelyezkedése *általában* megélhetési, gazdasági okokra vezethető vissza (Illés S., Lukács É., 2002), míg ez a külföldön született magyar állampolgárokra kisebb mértékben jellemző.

11. táblázat: A Robin Hood-index összetevői a települések jogállása szerint az egyes népességcsoportokban

Megnevezés	Külföldi állampolgárok		Külföldi kötődésű népesség		Lakónépesség	
	2011	2017	2011	2017	2011	2017
Érték, %	31,0	40,1	20,6	23,8	10,8	9,6

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

Az eddigiek alapján megállapíthatjuk, hogy a külföldi kötődésű népesség magyarországi területi eloszlásában a legfőbb társadalmi-gazdasági motiváló tényezők mellett fontos szerep jut a fővárosi térségnek mint jelentős migrációs centrumnak. A Kárpát-medencei, kis távolságú vándorlások jelentős súlya miatt a főváros mellett a határ menti térségek is meghatározók a vándorlók forrásországainak közelsége miatt. További magyarázó

tényező a már Magyarországon letelepedett, megfelelő országból származó népesség területi eloszlása is. Kérdés, hogy az egyes tényezőknek mekkora szerepe van az új, magyarországi lakóhely választásában.

3.6 A külföldi kötődésű népességcsoportok területi elhelyezkedésének vizsgálata

Az előző alfejezet végén feltett kérdés megválaszolásához külön-külön vizsgálom a Magyarországon élő legjelentősebb külföldi (Romániából, Szerbiából, Szlovákiából, Ausztriából és Ukrajnából érkezett) népességcsoportok területi elhelyezkedésének okait. A külföldi kötődésű népesség 2011 és 2017 közötti átlagos járási szintű arányait útmodell segítségével tényezőkre bontom. Elemzésem elsődleges célja a járások elérhetőségi viszonyai (a határ és Budapest szerepe) és a külföldi kötődésű népesség arányai közötti összefüggések feltárása.

Az útelemzés első lépéseként egyszerű kétváltozós lineáris regressziók segítségével az elérhetőség és a vándorló csoportok lakónépességen belüli arányai közötti kapcsolatokat vizsgálom járási szinten, kezdetben függetlenül a közvetett vagy közvetlen hatásoktól. A 12. táblázatban a β értékek a regressziók meredekségeit szemléltetik, az R pedig ennek a sztochasztikus viszonyoknak az erősségét méri. Az R^2 azt mutatja meg, hogy a földrajzi helyzet egyedül hány százalékban „felelős” a megfelelő külföldi kötődésű népességcsoport járási eloszlásának szóródásáért. Így számszerűsíteni tudom, hogy a földrajzi elhelyezkedés önmagában 12–57%-ban magyarázza a vizsgált állampolgárságú vagy születési helyű népességcsoport járási variációját, tehát a szomszédos országokból vándorlók magyarországi lakóhelyének választásában jelentős szerep jut a földrajzi helyzetnek. A legerősebb a kapcsolat Ausztria, míg a leggyengébb Szlovákia esetén.

12. táblázat: Kétváltozós regressziós eredmények az elérhetőségek és a vándorlók arányai között

Nemzetközi vándorok népességen belüli arányai	Budapest elérési ideje, 2017	Legközelebbi megfelelő határátkelőhely ^{a)} elérési ideje, 2017
	Ausztria	
β	0,572	-0,895
R^2		0,569
	Románia	
β	-0,289	-0,254
R^2		0,222
	Szerbia	
β	0,216	-0,636
R^2		0,326
	Szlovákia	
β	0,016	-0,352
R^2		0,119
	Ukrajna	
β	0,193	-0,446
R^2		0,248

a) A megfelelő forrásország legközelebbi határátkelőhelye.

Ha a 12. táblázatban szereplő regressziókhoz tartozó negatív meredekség azt jelenti, hogy átlagosan a határtól távolodva csökken a vizsgált csoport aránya, ha pozitív, akkor pedig növekszik. Hasonlóan, ha a Budapest elérési idejéhez tartozó β -k negatívak, akkor a fővárostól távolodva átlagosan csökken a nemzetközi vándorok lakónépességen belüli aránya, pozitív meredekségek esetén viszont növekszik. Mint a 12. táblázat adataiból látható, a külföldi kötődésű népesség területi eloszlására a határátkelőktől mért távolságnak a legtöbb esetben (romániai kötődésű népesség kivételével) jelentősebb szerepe van, mint a Budapesttől mért távolságnak, melyet a standardizált β -k közötti különbség mutat.

A szomszédos országokból érkezők számára elsősorban a határ menti járások a vonzó célpontok, Budapesttől távolodva járási arányuk forrásországok szerint változik: Ausztria esetén növekszik, Románia esetén csökken. Budapest kitüntetett szerepe abban nyilvánul meg, hogy egyrészt globális célpont, másrészt az összes szomszédos ország esetén – Románia kivételével, ahol elsődleges – másodlagos célterület. A határ menti térségek viszont elsődleges, de csak lokális desztinációk, inkább a határ túloldaláról érkezettek számára jelentenek vonzó letelepedési helyet.

Kérdés, hogy az egyes vizsgált népességcsoportok arányára az elérhetőségi mutatók közvetlenül vagy csak más tényezőkön keresztül, közvetve hatnak. Az útmodellekben a

független változók és a függő változó közötti nulladrendű lineáris korrelációt bontottam két részre. Az egyik rész az a hatás, amelyet a független változóink közvetlenül a függő változóra, a másik rész pedig az, amelyet a független változók más, közbülső változókon keresztül fejtenek ki (Székhelyi M., Barna I., 2008).

Elemzésben a következő mutatókat használtam Magyarország járásaira:

Elérhetőség

A járásközpontok közötti távolsága a legközelebbi „megfelelő” határátkelőtől, percben (HATAR)

A járásközpontok közötti távolsága Budapesttől, percben (ELBP)

Gazdasági helyzet

Munkanélküliség/foglalkoztatottság, 2011–2016. évek átlaga (MN/FOGL)

Egy lakosra jutó jövedelem (fejlettség), 2011–2016. évek átlaga (FEJL)

Ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma (vállalkozássűrűség), 2011–2016. évek átlaga (VALLSUR)

Az eladott használt lakások átlagos ára, 2011–2016. évek átlaga (LAKASKÁR)

Társadalmi helyzet

Természetes szaporodás/fogyás ezer lakosra, 2011–2016. évek átlaga (TEMSZ)

Ezer lakosra jutó belföldi vándorlási egyenleg, 2011–2016. évek átlaga (VAND)

Ismertté vált közvédas bűncselekmények ezer lakosra jutó számának átlaga, 2011–2016. évek átlaga (BUN)

Közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a lakónépességből, %, 2001 (VEGZ)

A külföldi kötődésű népesség korábbi területi elhelyezkedése

Az adott országból érkezők lakónépességhez viszonyított aránya, 2011 (ARANY)

A felsorolt mutatókat tekintetem független változóknak³¹, amelyek a függő változót alkotó, adott (romániai, osztrák, szerbiai, ukrainai, szlovákiai) külföldi kötődésű népesség 2017. évi járási arányát magyarázzák.

A külföldi kötődésű népesség területi elhelyezkedésével kapcsolatban tehát összességében négy változócsoportot állítottam össze. Az egyes változócsoportokkal kapcsolatban a következő feltételezéseket tettem:

Elérhetőség: minél közelebb fekszik az adott járás Budapesthez, illetve a megfelelő határszakaszhoz, annál magasabb a nemzetközi vándorok aránya a járásban.

Gazdasági helyzet: minél kedvezőbb egy-egy járás gazdasági ereje, annál nagyobb a külföldi kötődésű népesség aránya.

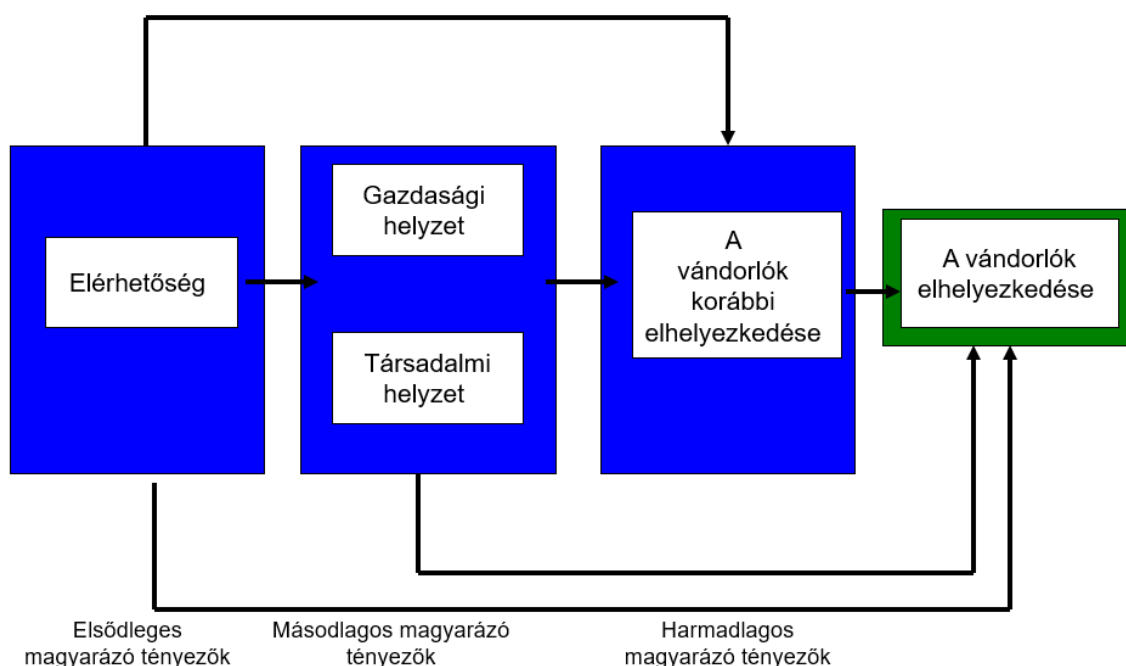
³¹ A társadalmi, gazdasági változók gyenge vagy közepesen erős pozitív területi autokorrelációs értékkel rendelkeznek.

Társadalmi helyzet: minél kedvezőbb egy járás demográfiai helyzete, és magasabb a népesség iskolai végzettsége, illetve alacsonyabb a bűnözés, annál magasabb a külföldiek aránya a járásban.

A külföldi kötődésű népesség korábbi területi elhelyezkedése: minél nagyobb volt a külföldiek aránya korábban, annál nagyobb lesz a vizsgált időszakban is.

Feltételezésem szerint az elsődleges magyarázó tényezők (elérhetőség) befolyásolják a másodlagos tényezők (gazdasági helyzet, társadalmi helyzet) különbségeit (Hardi T., 2008), melyek viszont hatással vannak a harmadlagos tényezőre (a külföldiek korábbi területi elhelyezkedése). Feltételezem azt is, hogy az elsődleges és a másodlagos magyarázó tényezők a nemzetközi vándorok arányára nemcsak közvetetten (a harmadlagos változókon „keresztül”), de önállóan is hatnak (a 18. ábrán a nyilak ezt az ok-okozati összefüggést mutatják).

18. ábra: A magyarázó változók csoportjainak oksági viszonyrendszere

Az útelemzés tehát nem más, mint egymásra épülő többváltozós lineáris regressziós becslések sorozata. Első lépésben azt vizsgáljuk, hogy az elsődleges változók együttesen hogyan hatnak a másodlagos csoporthoz tartozókra; ez annyi regresszió, ahány másodlagos változó van. Második lépésben azt vizsgáljuk, hogy az elsődleges és a másodlagos változók együttesen hogyan hatnak a harmadlagosakra. Végül egy olyan regressziót futattunk, ahol az

összes változó együtt szerepel. A szignifikáns változók hatását a felderített utakkal együtt vizsgáltam (Németh N., 2008).

Így az útelemzés segítségével nem csak a járások földrajzi elhelyezkedésével (megfelelő határtól és Budapesttől való távolság) lehet megmagyarázni a vándorlók lakónépességen belüli arányát, kimutatni a földrajzi helyzet szerepének nagyságát. Az elhelyezkedés közvetlenül, és a többi változón keresztül közvetetten is kifejtheti hatását (Tóth G., Kincses Á., 2009). Mivel két független elsődleges változónk van, így az útelemzés sematikus rendszere a kétváltozós lineáris regressziók β -it (12. táblázat) bontja fel additív módon közvetett és közvetlen részekre (18. ábra).

Tekintsük az osztrák határtól mért távolság változóját. Amint a 19. ábrából láthatjuk ennek az elsődleges változónak a közvetlen hatása az osztrák kötődésű népesség járási arányaira $-0,142$. A közvetett utak pedig egyrészt végigmehetnek az elsődleges, másodlagos és harmadlagos változókon, ekkor a kiindulástól a függő változóig lévő összes utat össze kell adni, a megfelelő útrészeket pedig össze kell szorozni, azaz (a szignifikanciáktól most eltekintve):

$$(0,549 * -0,053 * 0,838) + (-0,287 * -0,525 * 0,838) + (-0,100 * 0,036 * 0,838) + (-0,153 * 0,613 * 0,838) + (0,296 * -0,024 * 0,838) + (-0,449 * -0,014 * 0,838) + (0,130 * 0,022 * 0,838) + (-0,266 * 0,087 * 0,838) = 0,002589$$

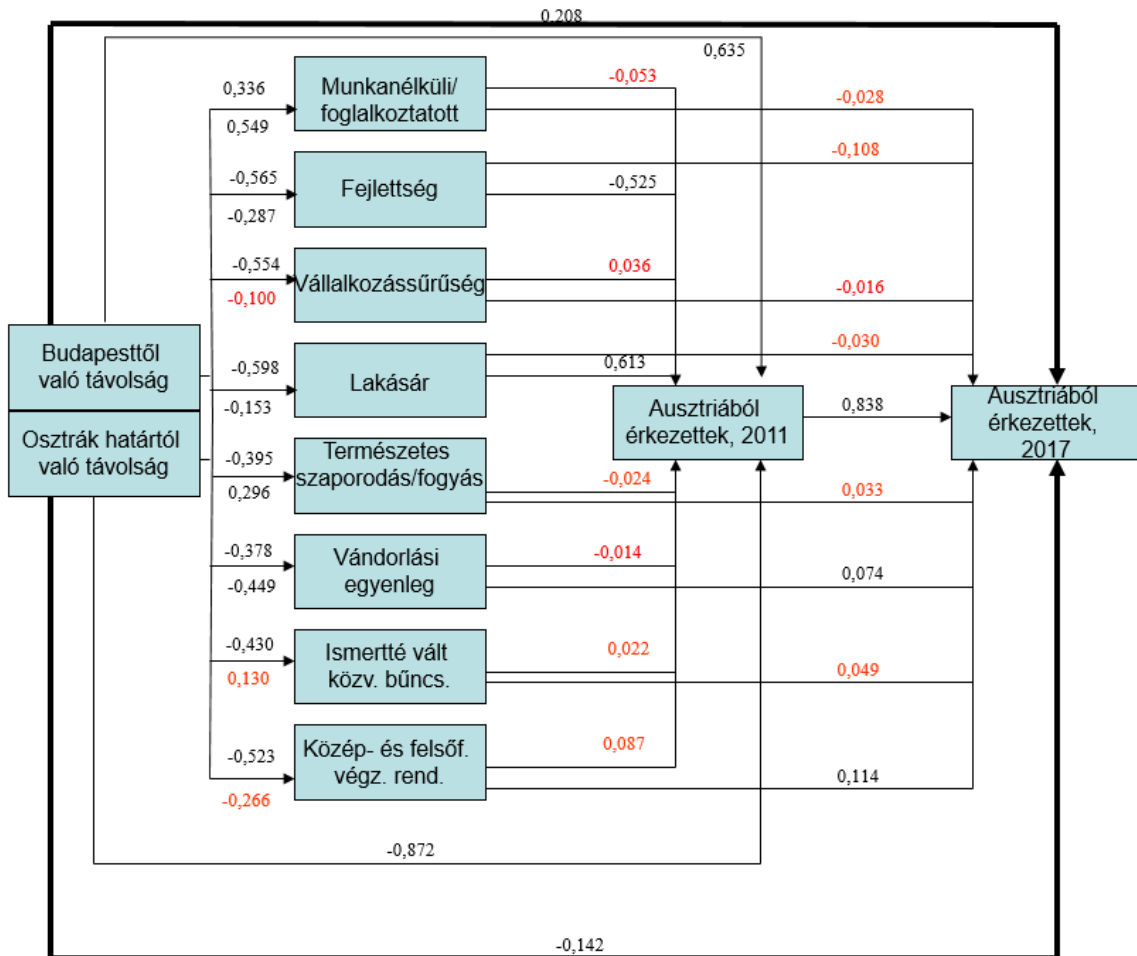
Továbbá az elsődleges és másodlagos változókon keresztül:

$$(0,549 * -0,028) + (-0,287 * -0,108) + (-0,100 * -0,016) + (-0,153 * -0,030) + (0,296 * 0,033) + (-0,449 * 0,074) + (0,130 * 0,049) + (-0,266 * 0,114) = -0,0256$$

Vagy az elsődleges és harmadlagos változókon keresztül:

$$-0,872 * 0,838 = -0,73074. \text{ Így a közvetett hatások összesen: } 0,002589 + -0,0256 + -0,73074 = -0,754. \text{ A közvetlen hatásokkal együtt: } -0,754 + -0,142 \approx -0,895. \text{ Azaz megkaptuk az összes útból a 12. táblázatban szereplő megfelelő parciális meredekséget.}$$

19. ábra: Az elérhetőség szerepe az Ausztriából származó népesség járási arányaira, 2017

Megjegyzés: Az elsődleges és másodlagos tényezők közötti kapcsolatokat leíró mérőszámok a nyilak felett a Budapesttől való távolság, alatta pedig az adott határtól való távolság szerepének erősségét jelezik.

A vizsgált országokra, mindkét elérhetőségi mutatóra kiszámoltam az összes utat. Összevont eredményeimet a 13. táblázatban foglaltam össze.

13. táblázat: A közvetlen és a közvetett utak szerepe a külföldi kötődésű csoportok népességén belüli arányának magyarázatában (standardizált β együtthatók)

Külföldi kötődésű csoportok népességén belüli arányai	Budapest elérési ideje, 2017	Legközelebbi megfelelő határátkelőhely ^{a)} elérési ideje, 2017
	Ausztria	
Közvetett	0,364	-0,754
Közvetlen	0,208	-0,142
Összesen	0,572	-0,895
R ²		0,569
	Románia	
Közvetett	-0,446	-0,228
Közvetlen	0,158	-0,026
Összesen	-0,289	-0,254
R ²		0,222
	Szerbia	
Közvetett	0,184	-0,634
Közvetlen	0,032	-0,002
Összesen	0,216	-0,636
R ²		0,326
	Szlovákia	
Közvetett	-0,103	-0,238
Közvetlen	0,119	-0,114
Összesen	0,016	-0,352
R ²		0,119
	Ukrajna	
Közvetett	0,072	-0,454
Közvetlen	0,121	0,008
Összesen	0,193	-0,446
R ²		0,248

a) A megfelelő forrásország legközelebbi határátkelőhelye.

Az elérhetőségi mutatók a legtöbb esetben *nem közvetlenül, hanem elsősorban a társadalmi-gazdasági helyzetet leíró mutatókon, vagy a külföldi kötődésű népesség korábbi területi elhelyezkedésén keresztül, közvetetten fejtik ki hatásukat.*

Az elsődleges (elérhetőség) és másodlagos (gazdasági helyzet, társadalmi helyzet) tényezők közötti részletes kapcsolat feltárása nem része a vizsgálatnak, itt mindössze annyit emelek ki, hogy Budapesttől távolodva átlagosan csökken a térségek gazdasági (vállalkozássűrűség, fejlettség, foglalkoztatottság, lakásárak) és társadalmi (iskolai végzettség, belföldi vándorlási egyenleg stb.) ereje. A határtól való távolság és a társadalmi-gazdasági helyzet között nincs ilyen egyértelmű kapcsolat, ugyanis az attól függ, hogy melyik határt vizsgáljuk, de alapvetően a kelet-nyugati lejtő hatásai mutathatók ki.

Az elsődleges és a másodlagos magyarázó tényezők kapcsolatának rövid bemutatása után a járások elérhetőségének és társadalmi, gazdasági helyzetének együttes hatását elemzem a harmadlagos változóra, azaz a külföldi kötődésű népesség korábbi területi elhelyezkedésére.

Az elérhetőségnek általában a külföldiek 2011. évi járási arányaira közvetlen hatása van, a társadalmi, gazdasági mutatókon keresztül kapcsolat ennél gyengébb. Azaz, az adott járásban élő külföldiek elsősorban pusztán a térség elhelyezkedése (határ mentisége) miatt választanak új lakóhelyet. A Magyarországon élő szlovákiai népesség esetén a közvetett hatások egyike sem szignifikáns. Ukrajna esetén egy, Szerbia és Ausztria esetén kettő, Románia esetén négy változónak van közvetett, szignifikáns hatása az adott országból származó külföldiek 2011. évi járási arányaira. Az elérhetőségeknek a közvetett hatásai inkább gazdaságiak: Ausztria és Románia esetén a fejlettség és a lakásárak, Szerbia esetében a fejlettség és a vállalkozássűrűség a meghatározó. A társadalmi hatások sokkal diverzifikáltabbak, esetükben a járások munkaerőpiaci helyzete a döntő.

Ezeknek az eredményeknek a vizsgálat első részében bemutatott lineáris regresszióval történő összevetése azt mutatja, hogy az elérhetőség (Budapest és a határ szerepe) egyrészt közvetlenül hat a korábban bevándorlók területi elhelyezkedésére, másrészt utóbbinak közvetlen szerepe van a Magyarországon élő külföldi kötődésű népesség jelenlegi járási arányaira.

A harmadlagos változóknak a függő változókra gyakorolt hatását tekintve megállapítható, hogy ez valamennyi esetben szignifikáns, s a legerősebb a standardizált β -együttható (0,8–1,0). Vagyis a külföldiek járási arányát leginkább befolyásoló tényező modellünk alapján a korábban bevándorlók területi elhelyezkedése.

A teljes modellt tekintve egyrészt megállapíthatjuk, hogy a vizsgálatba bevont változóink együttesen 0,76 és 0,94 közötti R^2 értékkel magyarázzák a megfelelő származású külföldi eredetű népesség lakónépességen belüli járási arányait, másrészt forrásországok szerint jelentősen eltér egymástól a magyarázó változók súlya. Harmadrészt, az elemzés legfontosabb megállapításaként, leszögezhetjük, hogy a legjelentősebb magyarázó ereje minden esetben a régebben érkezett, megfelelő országból származó vándorlók járási arányának van. Azaz, az újonnan érkezők a már meglévő struktúra szerint oszlanak meg. Hiszen nagy valószínűség szerint azokban a járásokban telepednek le a külföldiek, ahol származási ország szerint már eleve nagyobb az arányuk. A régebben érkezettek segítik őket a vándorlás folyamatában, a beilleszkedésben, az adminisztratív tevékenységek megoldásában, a munkahely keresésében, vagy a lakhatás kérdésében.

Az eredmények alapján a társadalmi-gazdasági tényezőknek és a célterületek földrajzi helyzetének a migráció első hullámaiban, a hálózatok kialakulásáig van meghatározó szerepe. Ezután a migráció hálózatelméleti szerepe erősödik meg, a többi tényező inkább közvetett módon fejt ki hatását a vándorlási irányokra és volumenekre. Az újonnan érkezők többnyire a régebben érkezett vándorok területi mintázatát követik, a már meglévő területi struktúra szerinti telepednek le.

4. A Magyarországon élő, külföldi kötődésű népesség Kárpát-medencei migrációs forrásterületei

4.1 A migrációs forrásterületek meghatározása

Földrajzi, demográfiai, közgazdaságtani és szociológiai szempontból a Magyarországot érintő migráció kutatásában inkább a fogadó területeken keletkező hatások vizsgálatán van a hangsúly. Ez alapvetően két okra vezethető vissza. Egyrészt a magyarországi következmények elemzése ezt a megközelítési módot kívánja meg, másrészt az elvándorlási térségek többnyire bonyolultan azonosíthatók be, ami megnehezíti a Kárpát-medencére kiterjedő kutatásokat. Az 1.3 alfejezetben részletezett hivatalos statisztikai adatforrások felhasználásával és az adat-összekapcsolásokkal lehetőségem nyílt e hiátus megszüntetésére és a vándorlási jelenségek átfogóbb elemzésére.

Mivel az elvándorlások hatásainak vizsgálatában kevésbé releváns, hogy valaki külföldi vagy már magyar állampolgárként él-e Magyarországon, így a továbbiakban együttesen tanulmányozom a külföldi kötődésű népesség migrációs folyamatait az eredeti (romániai, ukrainai, szerbiai stb.), születéskori lakóhely szerint, vagyis települési és megyei területi szinten (NUTS3). Ez utóbbi területi osztályozás Ukrajna kivételével a szomszédos országokra rendelkezésre áll. Az ottani oblaszty szint integráltabb, a rajon pedig részletesebb a NUTS3 szintnél (Mezencev K., 2010). Mivel az Ukrájából érkezők döntő többsége Kárpátaljáról származik, ezért a rajon beosztást alkalmaztam.

4.2 A Magyarországra vándorlások romániai forrásterületei

A legnagyobb volumenű Magyarországon kívüli magyar nemzetiségű népesség Romániában él. 1992-ben Románia lakosságának 7,1, 2002-ben 6,6, míg 2011-ben 6,5%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek. A magyarok aránya Erdélyben, Partiumban és Bánátban 19%. A romániai magyarok több mint fele Székelyföldön él. Romániában Erdélyen kívül magyarok jelentős számban Csángóföldön és Bukarestben élnek (Kapitány B., 2015; Kincses Á., 2015; Benedek J., 2020). A nemzetiségi hovatartozás régóta fontos szerepet játszik a két ország közötti nemzetközi vándorlásokban. A nemzetközi migráció magyar jellegzetessége, hogy a Magyarországon élő külföldön született népesség nagy része magyar nemzetiségű, illetve

anyanyelvű. A határon átívelő nyelvi, kulturális kapcsolatok erőssége elsősorban az első és második világháborút lezáró békeszerződések következménye. Ez a migrációs összefüggés folyamatosan csökken, de így is meghatározó.

Az erdélyi magyarok jelentősebb migrációja – a szászok és a zsidók többségének elvándorlása (Kocsis K., et al., 2015) után – az 1980-as évek közepén kezdődött el (Gyurgyík L. et al., 2010), a fő kiváltó okok az életszínvonal folyamatos romlása (Spéder Zs., 2009, Horváth I., 2005), a Ceaușescu-rezsim magyarellenes politikája, a falurombolások és a magyar jellegű kulturális és oktatási intézmények megszüntetése voltak (Gyurgyík L. et al., 2010).

A folyamat kezdetén a romániai magyarok Ausztriában, Németországban és Svédországban kértek politikai menedékjogot. Majd miután a különböző befogadó országok korlátozták a belépést, Magyarország lett a menekülők fő célpontja. A tömeges áttelepedések egészen 1992-ig folytatódtak. 1987 és 1991 között mintegy 85 ezer magyar hagyta el Erdélyt (Gyurgyík L. et al., 2010).

Gyurgyík et al. (2010) szerint a harmadik hullám a migráció célországainak a változását és a román etnikumúak nagyarányú kiáramlását hozta magával. A legnagyobb részben ortodox felekezetű románság az 1990 előtti vándorlási folyamatokban alulreprezentált volt (Brubaker R., 1998). A romániai migrációs szociológia és demográfia megállapításai alapján napjainkra a Romániából kivándorló népesség legalább 90%-ban a többségi románság soraiból kerül ki (Sandu D. 2000). Az 1990-es évektől kezdődően a többségi románság elsősorban Spanyolországot, Olaszországot, Németországot és Franciaországot tekintette kivándorlási célországának, mivel ezekben az országokban magasabb jövedelmek érhetőek el, mint Magyarországon. Tehát Románia mint migrációs forrásország egészére a migráció Nyugat-Európa felé való eltolódása jellemző.

A közös származástudatnak csökkenő szerepe van a migrációs hálózatok kialakulásában (Gödri I., 2007), a vándorlás nemcsak a nemzetiségi hovatartozás, hanem az ismeretségek alapján is szerveződik. Ez érintette a romániai magyarok külföldi munkavállalási stratégiáját is, és az ezredfordulót követően, amikor az EU legtöbb tagállamában vízummentessé vált a román állampolgárok belépése, az erdélyi magyarok egy részének vándorlása Magyarországról Nyugat-Európa irányába tolódott el (Gyurgyík L. et al., 2010; Benedek J., 2020).

2017-ben 3 millió 579 ezer Romániában született élt más országokban. Közülük 3 millió 143 ezren Európában, ezen belül 1 millió 40 ezren Olaszországban, 652 ezren

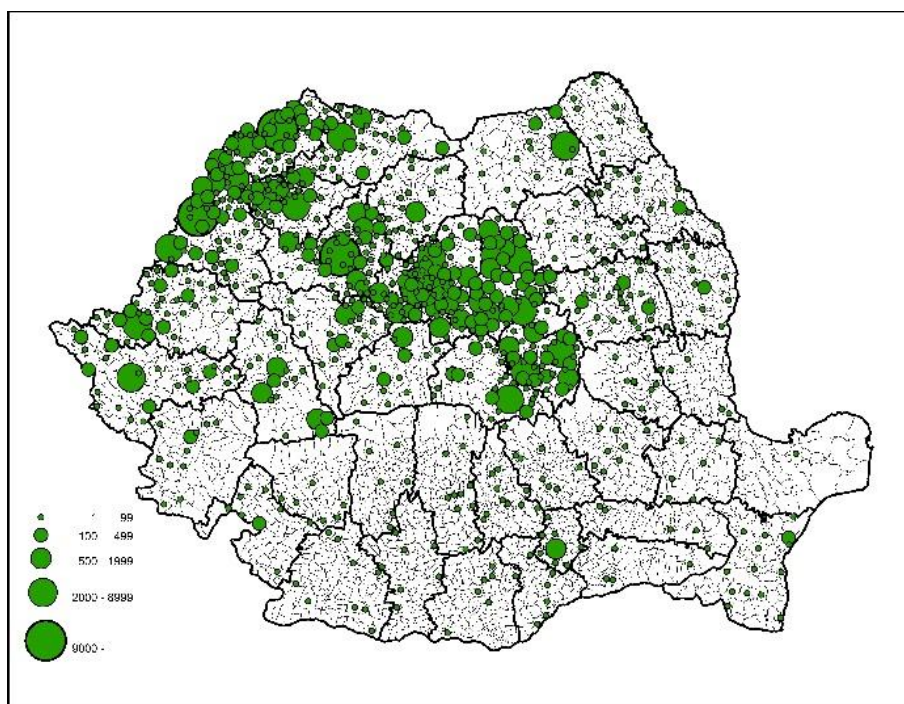
Spanyolországban, 592 ezren Németországban, 231 ezren Nagy-Britanniában (UN, 2017), 206 ezren Magyarországon és 91 ezren Franciaországban telepedtek le.

A Románia és Magyarország közötti migrációs kapcsolatok tradicionálisan erősek. A 2017. évi adatok szerint összesen 206 ezren telepedtek át Magyarországra, 2011 óta 16%-kal emelkedett a számuk. Közülük 182 ezren már magyar állampolgárságot szereztek. A romániai települések 30%-ról vándoroltak Magyarországra, és településeink 84%-ában élnek Romániában születettek. Így erős regionális hatásokat figyelhetünk meg.

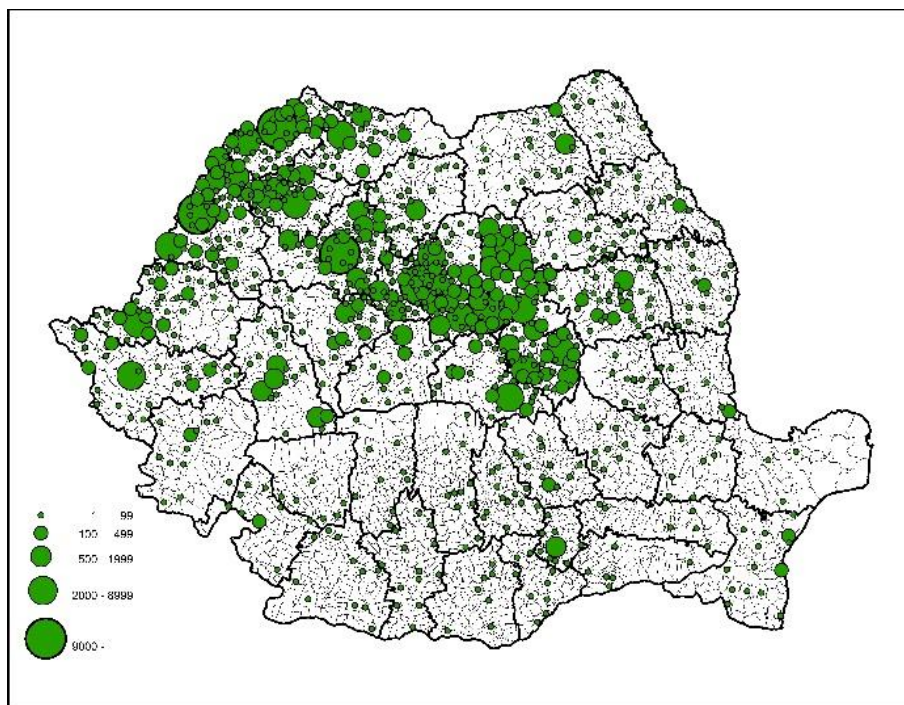
A Magyarországra vándorlás leginkább a következő romániai településeket érintette: Marosvásárhely (2017-ben 19 758 állampolgár élt Magyarországon, akik Romániában, Marosvásárhelyen születtek), Nagyvárad (17 760 fő), Kolozsvár (14 052 fő), Szatmárnémeti (11 444 fő), Székelyudvarhely (9509 fő), Csíkszereda (8584 fő), Sepsiszentgyörgy (7376 fő), Gyergyószentmiklós (5551 fő), Kézdivásárhely (4649 fő) és Arad (4486 fő) voltak. A leginkább érintett megyék pedig Hargita (35 613 fő), Maros (32 433 fő), Bihar (31 587 fő), Szatmár (20 075 fő), Kolozs (19 540 fő), Kovászna (17 021 fő). Ezeken a területeken jelentős számú magyar kisebbség él.

20. ábra: A Magyarországon élő romániai kötődésű népesség az elvándorlás települése szerint (fő)

2011

2017

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy az ismertetett adatok állományi jellegűek, egy-egy pillanatképet tükröznek, azonban a vándorlások sok esetben nem egyirányú folyamatok, felerősödik a cirkuláris migráció jelensége (Illés S., Kincses Á., 2009).

A mai határokon átívelő vándorlások egyre kevésbé jelentenek végleges letelepedési szándékot, sokkal inkább az életpálya egy-egy állomásának tekinthetőek (Hatton T., Williamson J., 2005). Azaz időbeli késéssel az esetek egy részében ellenirányú mozgások (szülőföldre történő visszavándorlások) is megfigyelhetők. 2012 és 2017 között a Romániából Magyarországra vándorló román állampolgárok száma 21 475 fő volt, szinte ugyanannyi (21 313 fő), mint ahányan ugyanezen időszak alatt elhagyták hazánkat. Többségük visszavándorolt Romániába, kisebb részük más országban telepedett le.

4.3 A Magyarországra vándorlások ukrain forrástersegei

A Kárpátalján élő magyar nemzetiségűek száma a legutóbbi, 2001. évi ukrain népszámlálás alapján mintegy 150 ezerre tehető (Gyémánt R., Szondi I., 2005). A Magyarországra érkező ukrain vándorok döntő része Kárpátalján született. A határváltozások miatt a Kárpátalján élő lakosok öt állam polgárai voltak a XX. század folyamán anélkül, hogy kimozdultak volna a szülőföldjükről: az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után a versailles-i

békeszerződések következtében Csehszlovákia, a második világháború alatt Magyarország, a párizsi békét követően a Szovjetunió, 1991 után pedig Ukrajna állampolgárai lettek.

A politikai és társadalmi közbeszédet Ukrajna függetlenné válása óta túlzott gazdasági várakozások jellemezték (Fedinec Cs. et al., 2016). Bár ez a megállapítás az egész posztoszocialista régióra igaz, Ukrajnában volt a legnagyobb a szakadék a valós lehetőségek és a túlzott elvárások között, amit a politikai populizmus is gerjesztett (Kuzio T., 2010, 2018). Mindez társadalmi válsághoz, forradalmakhoz vezetett (2004–2005. évi narancsos forradalom, 2013–2014. évi méltóság forradalma). A 2013 utolsó hónapjaiban kibontakozó tiltakozások közvetlen kiváltó oka az EU-s társulási szerződés aláírásának elutasításából fakadó csalódottság és társadalmi frusztráció volt. 2014-től a nyugati nagyhatalmak és Oroszország között Ukrajnáért folyó geopolitikai versengés (Karácsonyi D. et al., 2014; Karácsonyi D., 2018) tovább bonyolította az ország helyzetét.

A posztoszocialista térség egyetlen országaként Ukrajna GDP-je még mindig nem érte el az 1991. évi szintet, annak körülbelül 60–65%-án stagnál (Karácsonyi D., 2018). Az egy főre jutó GDP tekintetében nem csak Magyarország legszegényebb szomszédja, de immár az egész kontinens legszegényebb országa.³² Ugyanakkor az ország regionális sokszínűségét az 1996-ban elfogadott ukrán alkotmány semmilyen módon nem tükrözi vissza (Fedinec Cs., 2013). Sőt, az ukrán állam a nemzetállami konszolidációt akadályozó tényezőként tekint a regionalizációra, illetve a regionális heterogenitást tükröző nyelvi sokszínűségre is (Fedinec Cs., 2018; Fedinec Cs., Cserniczkó I., 2017).

Ennek következményeként egyrészt a visegrádi országok az ukrán állampolgárok kiemelt migrációs célterületévé váltak (Hormel L., Southworth C., 2006), másrészt az ukrainaiak vándorlási döntéseiben sokkal fontosabb a társadalmi és kulturális kapcsolati tőke, az ebből származó előnyök szerepe (Sushko I. et al., 2016; Kovály K., Čermáková D., 2016; Kovály K., 2018; Szanyi-F. et al., 2017), mint a külföldi munkavállalásból fakadó profitmaximalizálás.

A visegrádi négyek 2014 óta fokozták nemzetpolitikai, humanitárius és munkaerő-toborzó jelenlétüket Ukrajnában, de aktivitásuk már jóval 2014 előtt kezdődött (Tátrai P. et al., 2016, 2017; Erőss Á. et al., 2016, 2018). Az egyre bővülő adminisztratív és anyagi kedvezmények egyik első formája volt a 2001. évi státustörvény kapcsán 2002-től bevezetett magyar igazolvány (Fedinec Cs., 2015), illetve 2008-ban a *karta polaka*, azaz lengyel igazolvány (Górny A., Sleszynski P., 2019).

³² <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?locations=UA-MD-AL-GE-AM>

A 2003-ban – az EU-hoz csatlakozás (2004) feltételeként – Magyarország által bevezetett vízumkötelezettség ugyan akadályt jelentett, de a határ menti 30–50 kilométeres sáv lakói a schengeni csatlakozás (2007) után is könnyített feltételekkel utazhattak Magyarországra (Çağlar A., 2013). Hasonló kedvezmény érvényes 2009 óta a lengyel határ mentén élőkre is, illetve 2012 óta az ukrán állampolgárok számára ingyenes a lengyel nemzeti vízum (Brunarska Z., et al., 2016), 2017 nyarától pedig az ukrán állampolgárok immáron vízummentesen utazhatnak a schengeni övezet minden országába. Magyarország emellett 2011-től az egyszerűsített honosítás keretében az EU-s (magyar) állampolgárság megszerzésének lehetőségét, ezáltal az EU-ban való szabad munkavállalást is fel tudta kínálni a kárpátaljai magyarok számára.

A nyugati irányú migráció adminisztratív könnyítésével párhuzamosan a visegrádi országokban a 2008–2012. évi globális gazdasági válságból való kilábalás jeleként újra felgyorsult a gazdasági növekedés és a foglalkoztatás bővülése, ami a 2010-es évek második felére munkaerőhiányhoz vezetett.

Az Ukrajnából a visegrádi országokba irányuló migráció volumenére a 2014-ben kirobbanó kelet-ukrajnai konfliktus (a magyarok körében pánikot okozó katonai behívókon túl – lásd Ferenc V., 2017) csak közvetetten hatott. Meghatározó szerepe valójában a hrvnyia 2008-as, majd 2015 eleji forinttal szembeni tartós értékvesztésének van, ami folyamatos ukrajnai gazdasági válsággal társult. A 2011 utáni egyszerűsített honosítás pedig az adminisztratív akadályokat hátrította el.

Összességében az orosz–ukrán konfliktus inkább csupán hivatkozási alapul szolgált mind az ukrán állam ukránosító, nemzetépítő törekvéseiben, mind a kárpátaljai magyarok elvándorlást, a magyar állampolgárság felvételét érintő döntéseiben (Karácsonyi D., Kincses Á., 2020).

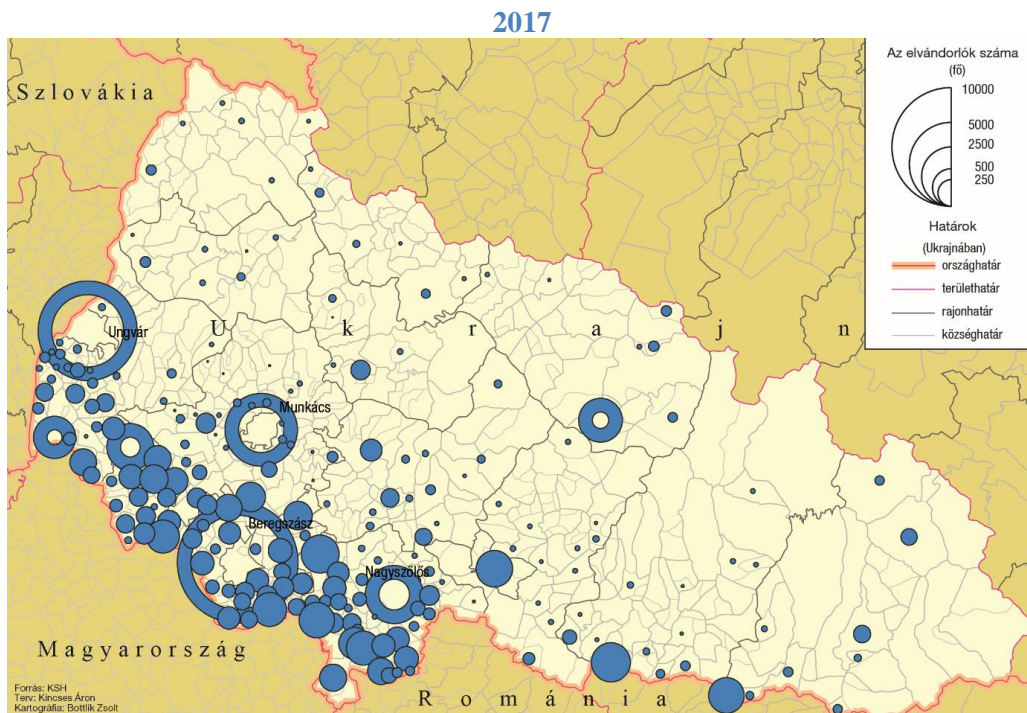
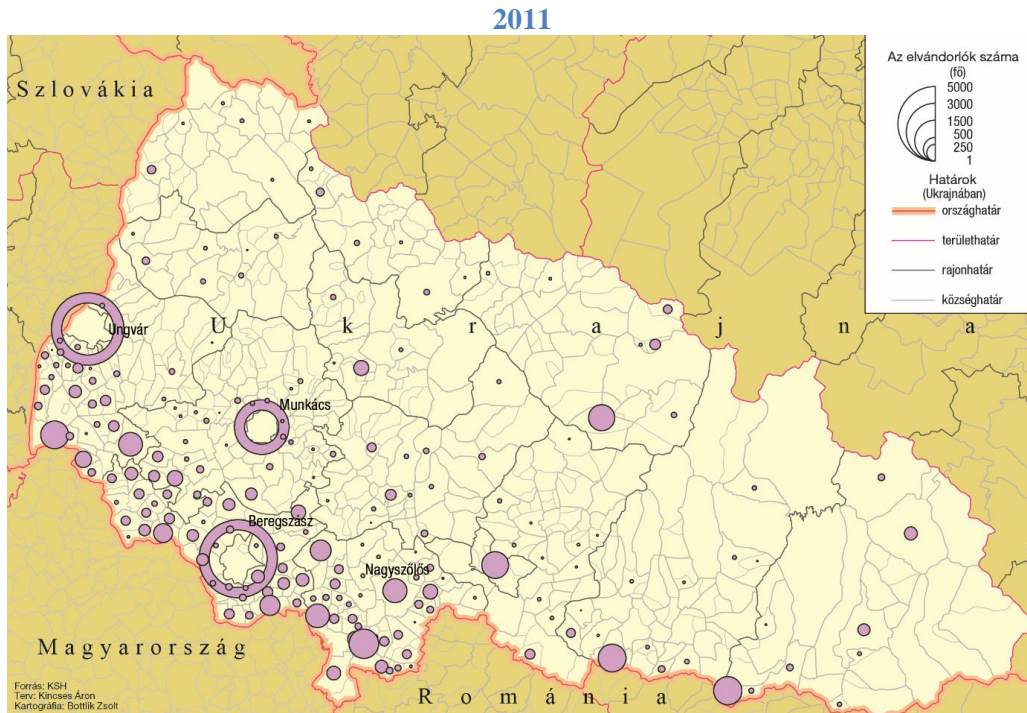
Az Ukrajnából Magyarországra történő vándorlás mértéke kisebb a lengyelországinál (2017-ben 1,8 millió fő) vagy a csehországinál (Leontiyeva Y., 2016; Fedyuk O., Kindler M., 2016; Drbohlav D., Jaroszewicz M., 2016). Magyarországon 2017. január 1-jén 65 046 ukrajnai kötődésű (ukrán állampolgár vagy Ukrajnában született magyar állampolgár) élt, számuk 81%-kal emelkedett 2011 óta.

A Magyarországon élő ukrajnai kötődésű népesség 80%-a származott Kárpátalja négy alföldi járásából 2017-ben (Beregszászi: 19 429 fő, Ungvári: 12 410 fő, Nagyszőlősi: 11 628 fő, Munkácsi: 7287 fő). E népesség legnagyobb kibocsátói a nagyobb települések, Beregszász (10 048 fő), Ungvár (6787 fő), Munkács (3641 fő) és Nagyszőlős (2322 fő) voltak. 2011 és 2017 között Kárpátalja alföldi, magyarlakta területein növekedett leggyorsabban az

elvándorlás sebessége; az onnan érkezők száma megduplázódott. Ráadásul Nagyszőlős kivételével ezek immár mind falvak voltak, amelyek korábban alacsonyabb vándorlási aktivitást mutattak (Karácsonyi D., Kincses Á., 2020).

21. ábra: A Magyarországon élő kárpátaljai kötődésű népesség az elvándorlás települése szerint (fő)

Kartográfia: Bottlik Zsolt.

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

4.4 A Magyarországra vándorlások szerbiai forrástérségei

A Vajdaság Autonóm Tartomány lakossága már kétmillió fő alá süllyedt (1,9 millió), miközben Szerbia teljes lakossága 7 millió fő volt 2017-ben. A Vajdaságban élő magyar nemzetiségűek száma mintegy 264 ezer fő volt, Szerbia Vajdaságon kívüli területein viszont alig néhány ezren vallották magukat magyarnak a legutóbbi népszámlálás alkalmával; így az országban összességében 277 ezer fő volt a magyarok száma. A magyar nemzetiségűek aránya a Vajdaságon belül 13,7, míg a teljes Szerbián belül 3,9% (Kapitány B., 2015; Kincses Á., 2019a).

A Vajdaság demográfiai folyamataiban ellentétes tendenciák érvényesülnek: a régióra jellemző az elnéptelenedés, a lakosság gyorsuló elöregedése, a halálozások növekedése, illetve a születések csökkenése (a természetes szaporulat $-4,7\text{‰}$), ugyanakkor a jelentős bevándorlási folyamatok (Marinović I., Bugarin R., 2006), a menekültek betelepítése a lakosság tényleges növekedését eredményezték (Golubović P., Marković K. S., 2006). Ennek következménye, hogy etnikai összetételben a régió minden nemzetisége lakosságcsökkenést jegyez, két nemzetiség, a szerb és a roma kivételével. Úgy tűnik, hogy az 1990-es években a jugoszláv polgárháború idején a Vajdaság területére menekült szerbek közül a vártnál kevesebben vándoroltak el, vagy tovább a tartományból (Kapitány B., 2015).

A Vajdaság etnodemográfiai képének alakulását a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság egészének területéről betelepülő szerbek és az elvándorló magyarok ellentétes mozgása határozza meg, mely etnikailag egyre homogénebb területi egységeket hoz létre (Golubović P., Marković K. S., 2006). Ennek következménye, hogy 2002-ben az itt született lakosság már a régió népességének csupán 53,1%-át adta, míg a többiek betelepülők voltak (Kapitány B., 2015).

A szerbiai népességmozgást egészében vizsgálva fontos megemlíteni Koszovót (Hajnal B., 2011), ahol a Vajdaságéval ellentétes folyamatok zajlottak (Gábrity M. I., 2006). Az 1960-as évektől a koszovói albánok (Európában egyedi jelenségként) demográfiai „robbanásának” lehettünk a szemtanúi, aminek következményeként a szerb és a montenegrói lakosság tömeges kivándorlása (Koszovó és Metóhia „elszerbetlenedése” és „albanizálódása”) következett be a térségből (Radovanović M., 1998).

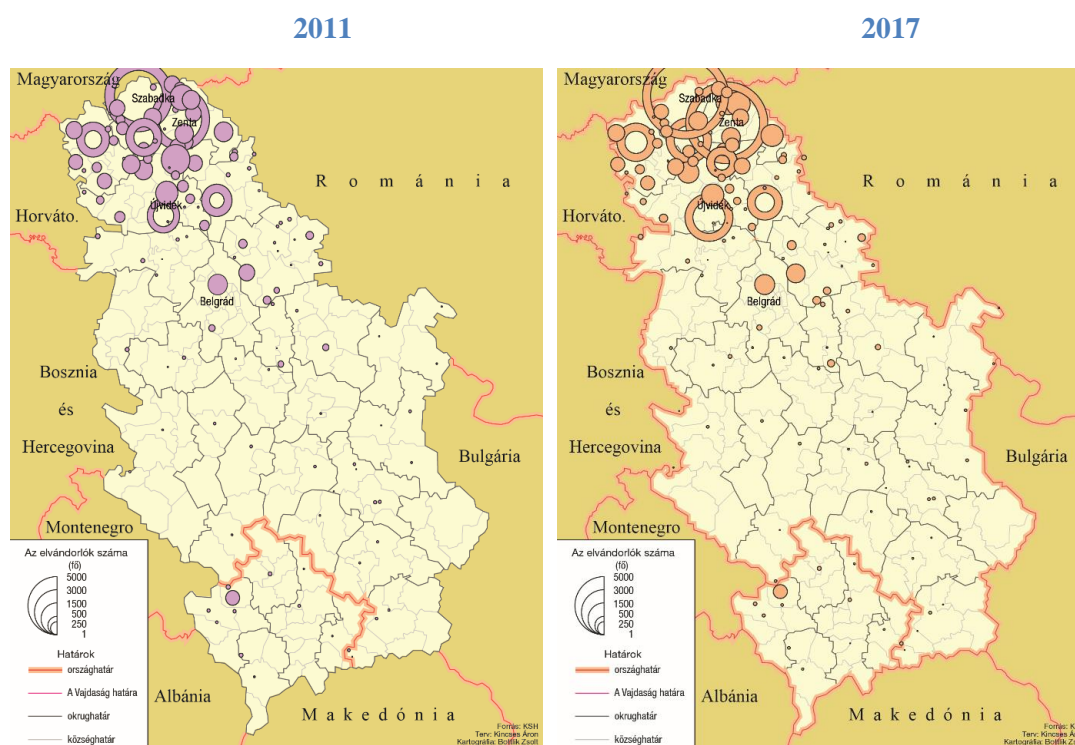
A Vajdaságban élő magyar nemzetiségűek kétharmada tömbben él, leginkább Észak-Bácskában, a Tisza mentén és Észak-Bánátban, viszonylag erős és stabil

intézményrendszerrel. Ugyanakkor problémát jelent, hogy a vajdasági magyarság (ahogy a tartomány összlakosságának nagy része is) fokozatosan elöregszik (Palusek E., Trombitás T., 2017), illetve az elvándorlás is csökkenti létszámukat.

2011-ben 7 752 szerb állampolgár élt hazánkban, és 21 306 olyan személy, aki Szerbiában született, de már magyar állampolgár. Így a szerbiai kötődésű népesség száma Magyarországon 29 058 fő volt. 2017-re 37%-kal többet, 39 809 főt számlál a magyar statisztika. 2017-ben a szerbiai kötődésű népesség migrációja (Toplica körzet kivételével) az összes szerb³³ (és koszovói), valamint magyar megyét érinti. Azaz, Magyarországra mindegyik szerbiai megyéből érkeztek vándorlók, akik mindegyik magyar megyében megtalálhatók. A folyamat a szerb települések 2,8%-ára, míg a magyarok 44%-ára terjed ki.

A Magyarországra vándorlás által leginkább érintett szerbiai települések (2017. évi állapot szerint) a következők: Szabadka (8944 fő), Zenta (8149 fő), Újvidék (2923 fő) és Topolya (2466 fő), a leginkább érintett körzetek pedig Észak-Bácska (12 769 fő), Észak-Bánát (11 687 fő), Dél-Bácska (6222 fő) és Nyugat-Bácska (3313 fő). A Magyarországon élő szerbiai születésű lakosság 95%-a a Vajdaság területéről vándorolt el.

22. ábra: A Magyarországon élő szerbiai kötődésű népesség az eredeti szerb települések szerint (fő)

Kartográfia: Bottlik Zsolt.

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

³³ A vizsgált időszak miatt a szerbiai vizsgálat kiterjed a mai Koszovó területére is.

4.5 A Magyarországra vándorlások szlovákiai forrástérségei

A második világháború győztes hatalmainak nyomására a magyar kormány 1946. februárban lakosságcsere-egyezményre kényszerült Csehszlovákiával. A hivatalos statisztikák szerint 73 273 magyarországi szlovák volt hajlandó áttelepülni Csehszlovákiába, így ugyanennyi magyarnak kellett otthont változtatnia. A németek kitelepítése mellett ez volt a legjelentősebb csoportos kényszermigrációs áramlás a Kárpát-medencében a második világháború óta (Kincses Á., 2015).

A szlovákiai magyar nyelvterület természetes folytatódása az észak-magyarországi tájegységeknek. A 2011. évi szlovák népszámlálás alapján közel félmillióan vallották magukat magyar nemzetiségűnek, ami az ország lakónépességének 9,1%-a, azaz a szomszédos országok közül Szlovákiában a legmagasabb a magyar nemzetiségűek aránya (Kapitány B., 2015). A magyar kisebbség által lakott településeknek több mint felében a magyarok részaránya 75%-nál magasabb volt a legutóbbi népszámlálás alapján (Tátrai P., 2003). A települések, körzetek közigazgatási beosztás szerinti bontása azonban elfedi, hogy Szlovákiában a magyar közösség egységes tömböt alkotva, szinte teljes egészében az ország déli határai mentén él, ahol az összlakosság többségét teszi ki. A magyar kisebbség többsége tehát a szlovák–magyar határ mentén elterülő 16 járásban, valamint Pozsony és Kassa városokban él (Kapitány B., 2013; Gyémánt R., Szondi I., 2005).

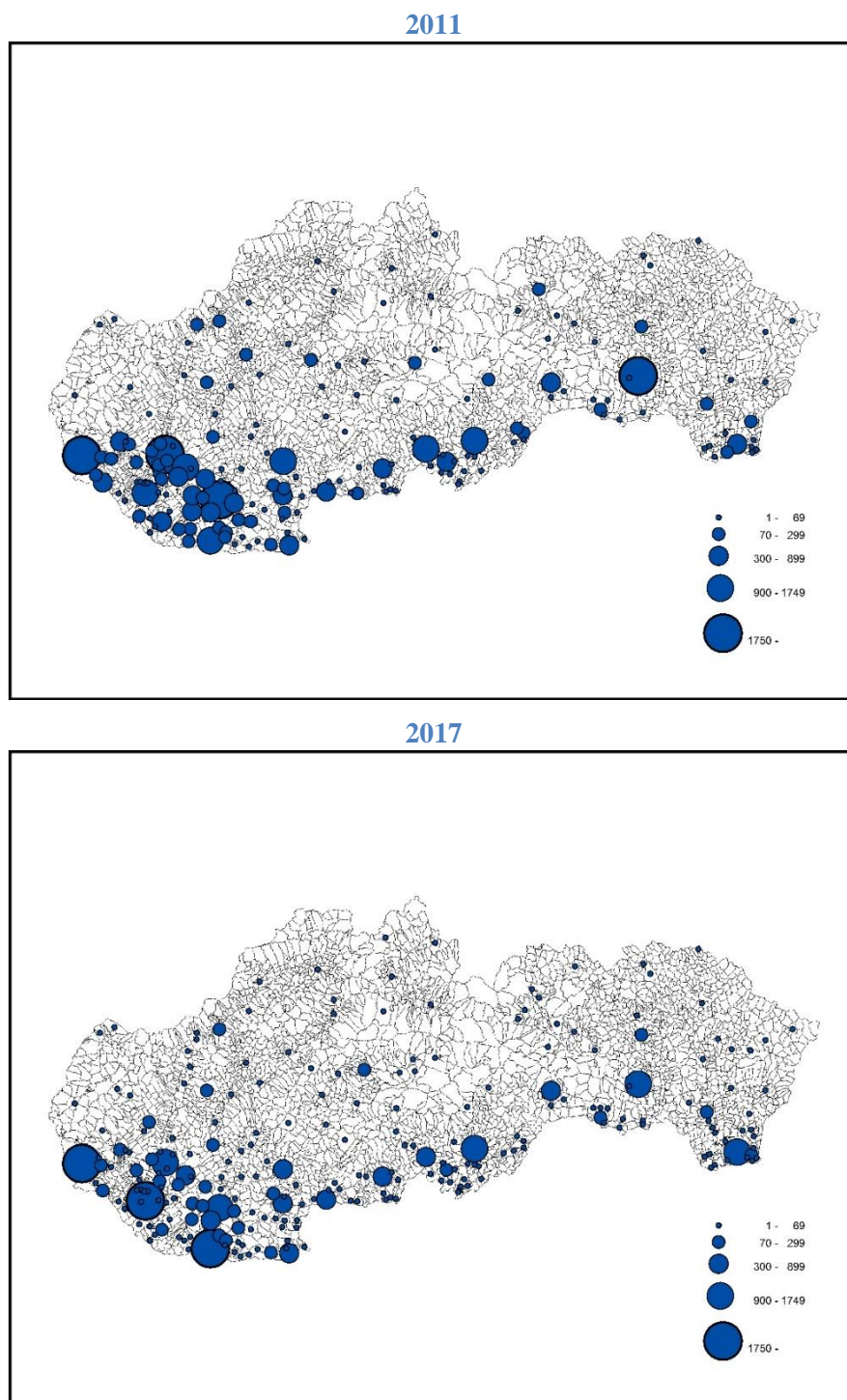
A szomszédos országok közül Szlovákiának migrációs szempontból egyedülálló szerepe van Magyarországon. A határ menti régiókban nyelvi akadályok nélkül bővültek a lakosság munkavállalási lehetőségei (a schengeni határokon belül) a migráció szükségessége nélkül is (Estélyi K. et al., 2006), így a vándorlások helyett inkább az országhatárt átszelő ingázások a jellemzőek. Azaz, a munkaerő térbeli mozgása az esetek egy részében elválik a lakóhely megváltoztatásától és a napi szabadidő eltöltésétől.

Nagyrészt ezzel magyarázható, hogy a szlovákiai kötődésű népesség jelenléte 2011-ről 2017-re csökkent Magyarországon. 2011. október 1-jén 33 441 szlovákiai születésű tartózkodott Magyarországon, 2017-re számuk 26 895-re mérséklődött. A többség a vizsgált időszak alatt Dél-Szlovákiából (Besztercebányai, Kassai, Nyitrai körzetekből), főleg városokból érkezett. A délnyugat-szlovákiai forrásterületekhez folyamatosan csatlakoztak a délkeleti vidékek is, itt főként Kassa emelhető ki.

A Magyarországra vándorlás leginkább érintett szlovákiai települései Pozsony (2017-ben 2737 olyan szlovákiai kötődésű állampolgár élt Magyarországon, akik itt születtek), Komárom (2246 fő), Dunaszerdahely (2020 fő), Kassa (1721 fő), Érsekújvár (1641 fő),

Rimaszombat (1158 fő) és Királyhelmece (1002 fő). A vándorlás leginkább a Nyitrai (10 286 fő), Nagyszombati (4302 fő), Kassai (3980 fő) és Besztercei (3181 fő) körzetekből indul ki. A Magyarországra érkezők mintegy 80%-a jött az említett négy körzetből.

23. ábra: A Magyarországon élő szlovákiai kötődésű népesség az elvándorlás települése szerint (fő)

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

4.6 A Magyarországra vándorlások osztrák, horvát és szlovén forrástérségei

A Magyarországon élő osztrák, horvát és szlovén állampolgárok száma sokkal kisebb, mint a többi szomszédos országból érkező csoportoké, valamint ezekben a forrásországokban sokkal kevesebb a magyar nemzetiségűek száma is.

A Magyarországról Ausztria felé történő vándorlások volumene mindig magasabb volt, mint a fordított irányú áramlás. Közel 100 ezer magyar dolgozik nyugati szomszédunknál, az osztrák társadalombiztosítási adatok szerint.³⁴ Míg kisebb részük kivándorolt Magyarországról, addig nagyobb hányaduk ingázó. Az autochton magyar nemzetiségűek száma körülbelül 10 ezer főre tehető Őrvidéken, valamint 7 ezer főre Ausztria egyéb részein (Kapitány B., 2015; Kincses Á., 2019a).

A rendszerváltástól kezdődően az osztrák, különösen a burgenlandi befektetők fokozott érdeklődést mutattak Nyugat-Magyarország iránt. Később az osztrák kormánynak sikerült ezeknek a vállalkozásoknak a működő tőkéjét, valamint a magyar vásárlóerő és olcsóbb munkaerő egy részét a határ túloldalára csábítani (Traistaru, J. et al., 2002). Így az EU-hoz való csatlakozás után Magyarország inkább az osztrák nyugdíjasok számára jelent vonzó célpontot (Illés S., Kincses Á., 2009), a nyugdíjak nagyobb vásárlóereje, a természeti értékek (például a Balaton), valamint a gyógy- és termálfürdők miatt.

2011-ben 6833 osztrák kötődésű állampolgár tartózkodott Magyarországon, 2017-re számuk 11 123-ra emelkedett. Számuk messze elmarad a Romániából, Ukrajnából vagy éppen Szerbiából érkezett vándorlóké mögött. Ezt támasztja alá az is, hogy 2017. január 1-jén összesen 357 osztrák településről érkezettek éltek Magyarországon. A vándorok száma a forrásterületek szerint nem a határ menti régiókban növekszik a legdinamikusabban, hanem Stájerország, Alsó- és Felső-Ausztria, valamint Tirol esetében. Ugyanakkor a legtöbben még mindig Bécsből és az Őrvidékről érkeznek.

A Magyarországra vándorlás főbb osztrák forrástelepülései 2017-ben Bécs (2534 fő), Kismarton (864 fő), Graz (474 fő), a leginkább érintett régiói pedig Bécs és az Őrvidék (Burgenland) (2306 fő) voltak. A Magyarországra érkezők több mint 40%-a származik innen.

Horvátország, illetve Szlovénia és Magyarország között a nemzetközi vándorlás mértéke az osztrák értékeknél is alacsonyabb (Tóth Pál P., 2005). Ennek egyik oka, hogy ezekben az országokban a többi szomszédos országhoz képest nagyságrendekkel kevesebb

³⁴ <http://www.hauptverband.at/cdscontent/?contentid=10007.754024&viewmode=content>

magyar él. A 2011. évi népszámlálás során Szlovéniában 6 ezer, Horvátországban 14 ezer (2001-ben 16 595) fő vallotta magát magyarnak. A török hódoltság alatt az autochton magyar népesség nagy része kihalt, majd a világháborúk és a délszláv háború miatt tovább csökkent a számuk.

A magyarok többsége Muravidéken, illetve Eszék-Baranyában él (Kapitány B., 2015). A vándorlás alacsony szintjének másik oka gazdasági jellegű. A magyarlakta határ menti régiók az adott ország egészéhez képest „elmaradottabb” határvidéknek számítanak, így népességmegtartó erejük kisebb, az onnan kiinduló migráció pedig főként az országok belseje és Ausztria, illetve Olaszország felé jelentősebb. Nagyobb népességmozgás egyedül a délszláv háború idején volt, amikor Magyarország megnyitotta Horvátországgal közös határát a menekülők számára.

2011 és 2017 között 2000–3000 horvátországi és 500–600 szlovéniai születési helyű vándorló tartózkodott Magyarországon. 104 horvát és 18 szlovén településről érkezettek éltek 2017-ben Magyarországon.

A Magyarországra vándorlás legnagyobb horvát forrástelepülései Eszék (2017-ben 556 fő) és Zágráb (284 fő), Szlovénia esetén pedig Muraszombat (177 fő) és Ljubljana (144 fő) említhető.

5. A Magyarországon élő, Kárpát-medencei forrásterületekről származó lakosság száma és jellemzői a születési régiók szerint

5.1 A külföldi kötődésű népesség száma születési régiók szerint

Az előző fejezetben a szomszédos országok Magyarország felé irányuló migrációs forrásterületeit tártam fel. Ez ad lehetőséget arra, hogy integráltan, a szomszédos országok összességére vonatkozóan egyidejűleg vizsgálhassam az elvándorlások demográfiai hatásait és a Kárpát-medencében élő magyarság területi átrendeződését.

A szomszédos országokból érkező, Magyarországon élő külföldi kötődésű népesség száma 2017-ben 352 506 fő volt. Közülük 7131-en már Magyarországon születtek, és 560-an nem az állampolgárságuknak megfelelő országban látták meg a napvilágot (például Németországban született román állampolgárok vagy Svédországban született szerb állampolgárok). Így összesen 344 ezer 815 fő élt 2017-ben Magyarországon, aki a szomszédos országok valamelyikében³⁵ született (nemzetiségi hovatartozástól függetlenül). Ez 2011-hez képest 24%-os növekedést jelent.

2011. január 1-jén a Magyarországon élő, külföldön született népességből összességében a legtöbben Maros (27 879 fő), Bihar (27 374 fő), Hargita (26 439 fő), Kolozs (21 667 fő), Szatmár (17 102 fő) megyékben, a Nyitrai kerületben (13 742 fő), Kovászna megyében (10 821 fő), Beregszászi járásban (9301 fő), az Észak-Bácskai (8877 fő) körzetben, az Ungvári járásban (7958 fő) és az Észak-Bánási (7668 fő) körzetben születtek. Ezek azok a romániai, kárpátaljai, vajdasági és felvidéki területek, ahol a magyar nemzetiségűek aránya magas (Kapitány B., 2015).

2017-re a legnagyobb öt kibocsátó erdélyi megyének csak a sorrendje változott meg (Hargita 35 613 fő, Maros 32 433 fő, Bihar 31 587 fő, Szatmár 20 075 fő, Kolozs 19 540 fő). A többi nagyobb forrásterület: Beregszászi járás (19 429 fő), Kovászna megye (17 021 fő), Észak-Bácskai körzet (12 769 fő), Ungvári járás (12 410 fő), Észak-Bánati körzet (11 687 fő), Nagyszőlősi járás (11 628 fő) és a Nyitrai kerület (10 286 fő) voltak.

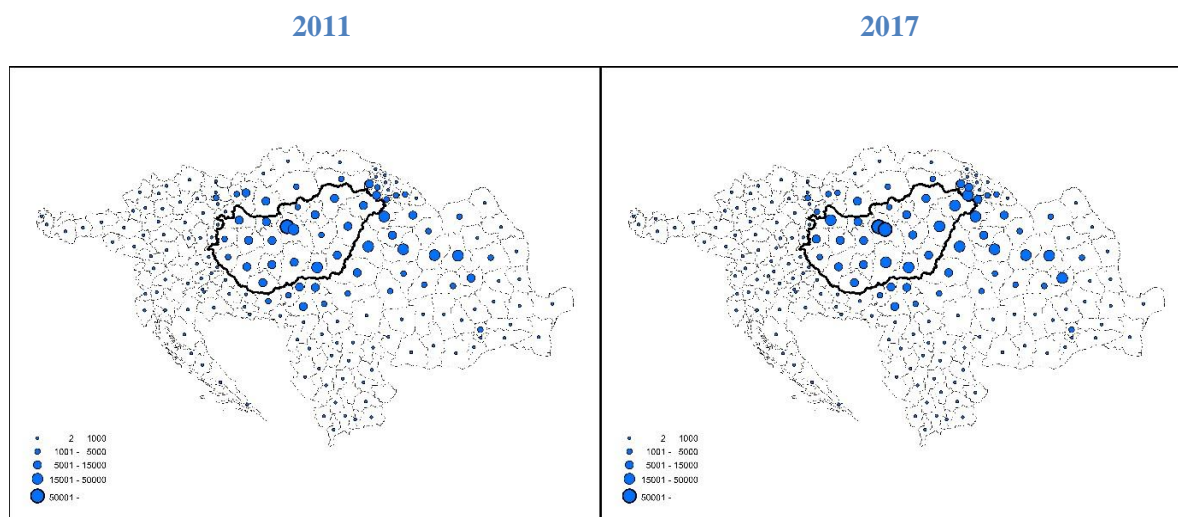
Arányaiban a legnagyobb változások a kisebb kibocsátó területeken érhetők tetten, Ausztriában, Szlovéniában és Koszovóban. A nagyobb forrásterületekből Kárpátalja

³⁵ A számbavétel a 2017-es határok szerint történt, nem a vándorlók születése idején érvényes felosztás szerint.

(Nagyszőlősi járás: 259%, Beregszászi járás: 209%, Munkácsi járás: 177%, Huszti járás: 159%, Ungvári járás: 156%, Técsői járás: 131%), valamint Románia esetében Bákó (243%) és Kovászna (157%) megyék kibocsátó szerepe erősödött meg a leginkább 2011 és 2017 között.

24. ábra: A Magyarországon élő, szomszédos országokhoz köthető népesség születési régiók szerint (fő)*

* A térképeken a szomszédos országokra a Magyarországon élők születési helyei, míg a magyar részekben az adott megyében élő, szomszédos országokban születettek vannak feltüntetve (ezt a megfontolást alkalmaztam az értekezés összes ezután következő térképén is).

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

A további, részletesebb vizsgálatokhoz földrajzi szempontból csoportokba rendeztem a szomszédos országok régióit (Kincses Á., 2015). Románia megyéit három részre osztottam. Az első csoportba a határhoz közel fekvő (lényegében Partium és Bánság) megyék (Arad, Bihar, Krassó-Szörény, Máramaros, Szilágy, Szatmár, Temes), a másodikba az erdélyi térségek (Fehér, Beszterce-Naszód, Brassó, Kolozs, Kovászna, Hargita, Maros, Hunyad, Szeben), a harmadikba az egyéb területek tartoznak.

A Romániából érkezőkhöz hasonlóan három részt különböztettem meg Ukrajna esetén is, teljes egészében, diszjunkt módon lefedve az ukrajnai településeket. Az elsőbe a határhoz közel fekvő Beregszászi, Munkácsi, Nagyszőlősi és Ungvári járásokat soroltam. Ez a terület a magyar Alföld szerves folytatásaként a Kárpátaljai-alföld, a magyarság itt van jelen legnagyobb létszámban és arányban Ukrajna területén (Kocsis K. et al., 2006). A másodikba Kárpátalja hegyvidéki területe, a főként ruszinok lakta Lemkó-Nagybereznai, Perecsenyi járások és Bojkóvidék (Szolyvai, Volóci, Ilosvai és Ökörmezői járások), továbbá a magas

természetes szaporulattal jellemezhető Hucul-vidék (Rahói járás) és a Máramarosi-medence (Huszt és a Técsői járás) tartozik. Ezen belül a Felső-Tisza menti, máramarosi városokban (Huszt, Visk, Técső, Aknaszlatina) jelentősebb létszámú magyar kisebbség él. A harmadik részt Ukrajna belső, Kárpátokon túli területei adják.

Szerbiát szintén három részre bontottam. Az elsőbe a határhoz közel fekvő Észak-Bácskai, Észak-Bánsági és Nyugat-Bácskai körzetek tartoznak, a másodikba a dél-bácskai, dél-bánsági, közép-bánsági és szerémségi területek, míg a harmadikba pedig az egyéb körzetek, azaz a Vajdaságon kívüli szerb területek.

A szlovákiai lakóhelyeket két részre osztottam. Az elsőbe a Magyarországgal határos Besztercebányai, Nyitrai, Nagyszombati és Kassai körzeteket, a másodikba pedig a többi (Eperjesi, Pozsonyi, Trencsényi, Zsolnai) területet soroltam.

Ausztriában három részt különböztettem meg. Az első Burgenland, a második a határhoz közel fekvő Bécsi, Alsó-Ausztriai és Stájerországi régiók, a harmadik pedig a többi (Tirol, Salzburg, Voralberg, Karintia és Felső-Ausztria) terület.

Horvátország, illetve Szlovénia esetén két-két részt alkalmaztam. Horvátországban az elsőbe a határ menti megyéket (Eszék-Baranya, Kapronca-Körös, Muraköz, Verőce-Drávamente, Vukovár-Szerémség), a másodikba pedig a többi területet soroltam. Szlovéniában az elsőbe a határ menti Muramente megyét, míg a másodikba a többi térséget osztottam.

5.2 A külföldi kötődésű népesség demográfiai, munkaerőpiaci jellemzőinek kapcsolata a születési térségekkel

A Magyarországon élő nemzetközi vándorok nemek közötti aránya nőtöbbletet mutat (Gödri I., 2011). A ráta azonban nem egységes a születési régiók szerint, erős területi különbségek fedezhetők fel. A Magyarországgal szomszédos megyékben születettek esetében stabil, 55–56%-os a nők részaránya. A Romániából, a Szlovákiából és az Ukrajnából érkezőket egyaránt nőtöbblet jellemzi, ami Dél-Szlovákia esetén közel kétharmados. Szerbiára és Szlovéniára enyhe férfítöbblet jellemző, noha a Vajdaságból érkezők esetén nők felülreprezentáltak, míg a Szerbia többi részéről (munkavállalás céljából) érkezőket jelentős férfítöbblet jellemzi. A horvát és az osztrák születésű nemzetközi vándorok esetén kiegyenlített a nemek aránya.

A 2011. évi és 2017. évi adatok egyaránt megerősítik, hogy a Magyarországon élő külföldi születésű népesség átlagéletkora Szlovákia nyugati részéről, Szerbia déli területeiről és Románia Erdélyen kívüli térségeiből származók esetén a legmagasabb, néhány esetben az 50 éves átlagot is jóval túlszárnyalva. Esetükben a munkavállalási célú vándorlások

dominálnak, így a fiatalkorúak alacsony és a gazdaságilag aktív korúak magasabb arányaival magyarázható a magas átlagéletkor.

A 65 év felettek aránya Szlovákiából, Románia Erdélyen túli részéből és Ausztria nyugati tartományjaiból érkezők esetében a legmagasabb. Ez utóbbi oka a nyugdíjak vásárlóértékéből adódó előnyök kihasználása, valamint a kedvezőbb természeti környezet (például: Hévíz) keresése (Illés S., 2008). A többi eset mögött a régebben bevándorlók idősödése, illetve a Magyarországon elérhető magasabb szintű szociális és egészségügyi ellátás állhat. Az Ukrajnából érkezett, 65 év feletti népesség létszáma a 8 ezer főt is meghaladja. A magyar jogszabályok alapján ők a magyarországi nyugdíjszámítás szerint kaphatnak nyugdíjat, ami magasabb annál, mint ami Ukrajnában megilletné őket (Gellérné Lukács É., Szigeti B., 2005)³⁶. Más kutatásokból (Tátrai P. et al., 2018) valószínűsíthető, hogy e szubpopuláció egy részének mindkét országban van bejelentett lakóhelye.

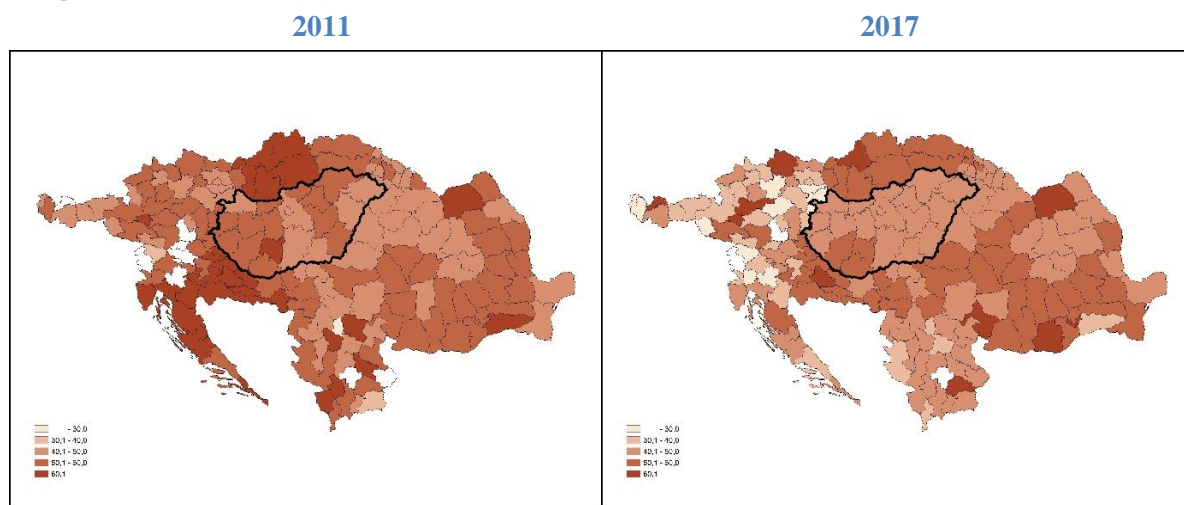
A legnagyobb arányban Ausztriából, Ukrajnából és Szlovéniából érkeznek fiatalok. Ez részben a tanulási célú migrációval magyarázható. Ausztria esetén fontos megemlíteni, hogy itt a statisztika nagy valószínűség szerint részben olyan külföldön született magyar gyermekek bevándorlását igazolja, akiknek a családja korábban hazánkból kivándorolt, és később kiskorú gyermekükkel hazatértek.

A határ közelében született vándorok között több a nyugdíjaskorú és a fiatal, míg a távolabbi térségekben születettek többnyire munkavállalási korúak. A határközeli mozgások esetén a családok együtt költözése, a diverzifikáltabb migrációs indokok jellemzőek, míg a távolabbról vándorlók motivációja inkább a jövedelemszerzés.

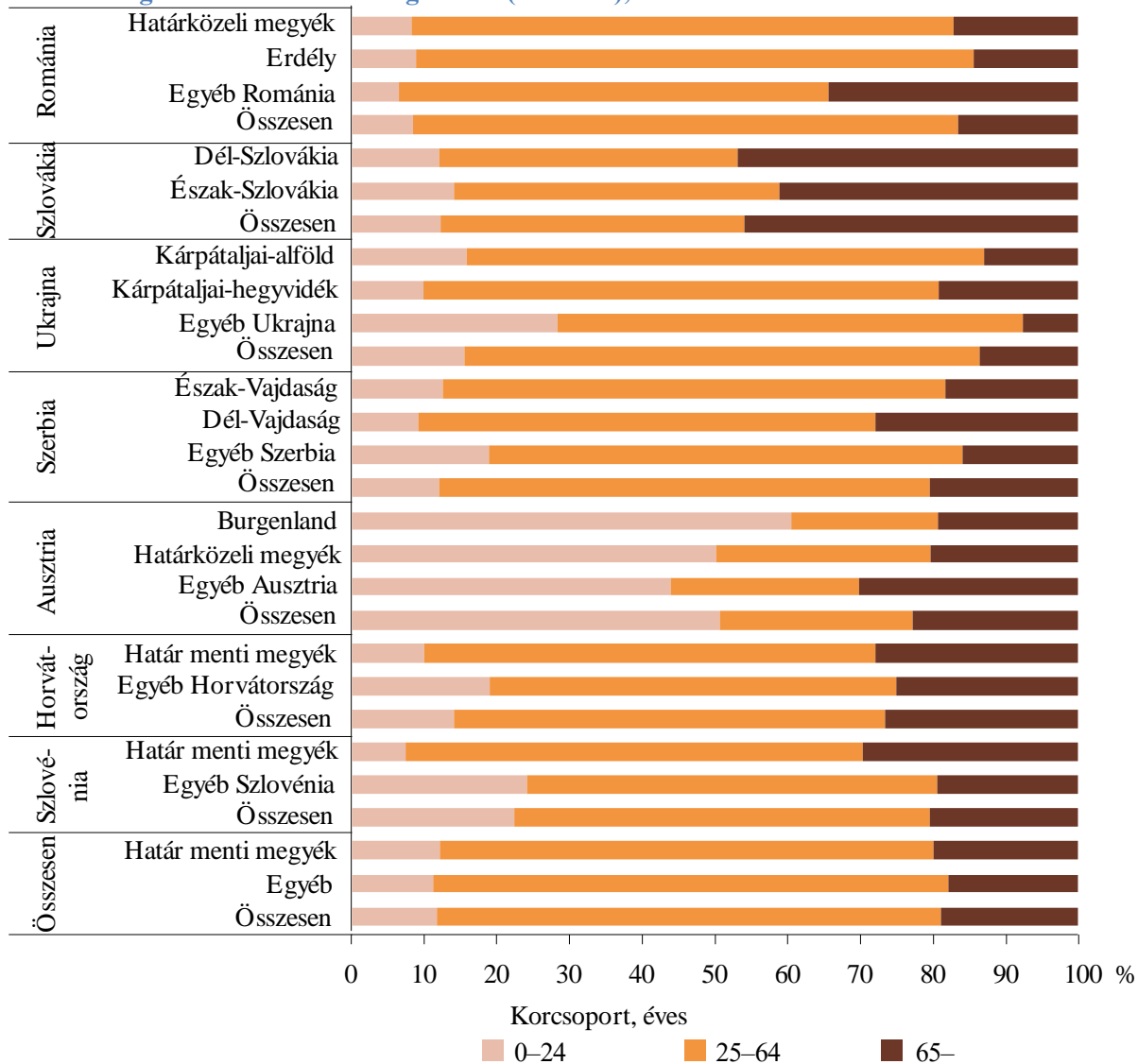
³⁶ Magyarországnak területi elven megkötött, érvényes és működő kétoldalú szociálpolitikai egyezménye van az 1960-as évek elejétől több volt szocialista országgal. Az egyezmények akkor alkalmazhatók, ha az érintett természetes személy állandó lakóhelye valamelyik szerződő állam területén van. Az ellátásokat mindkét fél területén szerzett szolgálati idő egybeszámításával annak az országnak a társadalombiztosítási szerve állapítja meg a saját belső jogszabályai alapján, amelynek területén a jogosult állandó lakóhelye van. Az egyezmények azon a maga idejében reális feltételezésen alapultak, hogy az országok között alacsony szintű és hozzávetőlegesen egyenlő nagyságú nemzetközi vándorlások lesznek. Az egyes államok közel azonos szintű szolgáltatást fognak nyújtani, így a szerződő államok terhei nagyjából kiegyenlítődnek. Ez a feltételezés már a megkötést követő időben sem igazolódott be, az 1990-es évektől pedig csak tovább fokozódott az arányeltolódás, Magyarország terhére (Gellérné Lukács É., Szigeti B., 2005).

25. ábra: A Magyarországon élő, szomszédos országokhoz köthető népesség születési régiók és átlagéletkorok szerint (év)

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

26. ábra: A Magyarországon élő, szomszédos országokhoz köthető népesség korcsoportok szerinti megoszlása születési térségenként (százalék), 2017

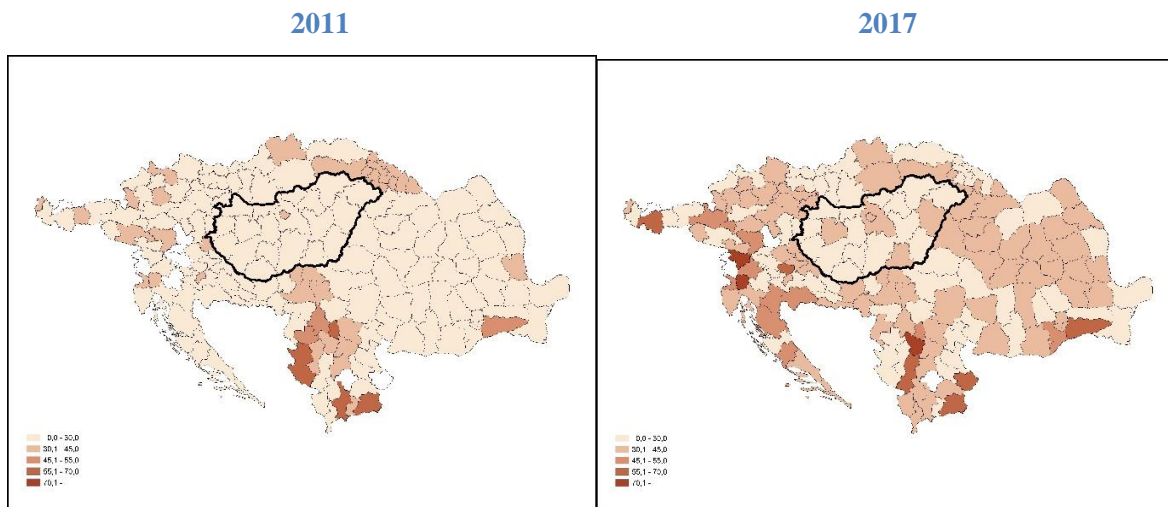
Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

Magyarországon a nemzetközi vándorok átlagosan magasabb iskolai végzettségűek, mint a lakónépesség (Rédei M., 2007). Hasonlóan igaz ez a szomszédos országokból származókra is. 2011-ben Magyarországon a 25 éves vagy idősebb lakónépesség több mint fele rendelkezett legalább érettségivel, ez az arány a szomszédos országokból érkezőkre vonatkozóan 68% volt. Veres Valér (2015) számításai szerint a 2011. évi romániai népszámlálás alkalmával a 10 éves és idősebb össznépesség 14,4%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel, míg a magyar nemzetiségűek alig több, mint egytizede. Miközben a Magyarországon élő romániai kötődésű, 24 évesnél idősebb népesség 31,5%-ának, az Erdélyből érkezők egyharmadának van felsőfokú végzettsége. Tehát a határokon átlépő vándorok nem képezik le a forrásországuk képzettségi struktúráját, átlagosan annál magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. Körükben az érettségizettek, felsőfokúak száma és aránya folyamatosan emelkedik Magyarországon, miközben kimutathatók területi különbségek a forrásrégiók szerinti megoszlásukban.

Románia, Kárpátalja, Ausztria és Szlovákia esetén a születési hely határtól mért távolsága és az iskolai végzettség között nem mutatható ki szignifikáns összefüggés, míg a többi szomszédos országban a határtól távolodva a felsőfokú végzettségűek aránya csak mozaikszerűen növekszik.

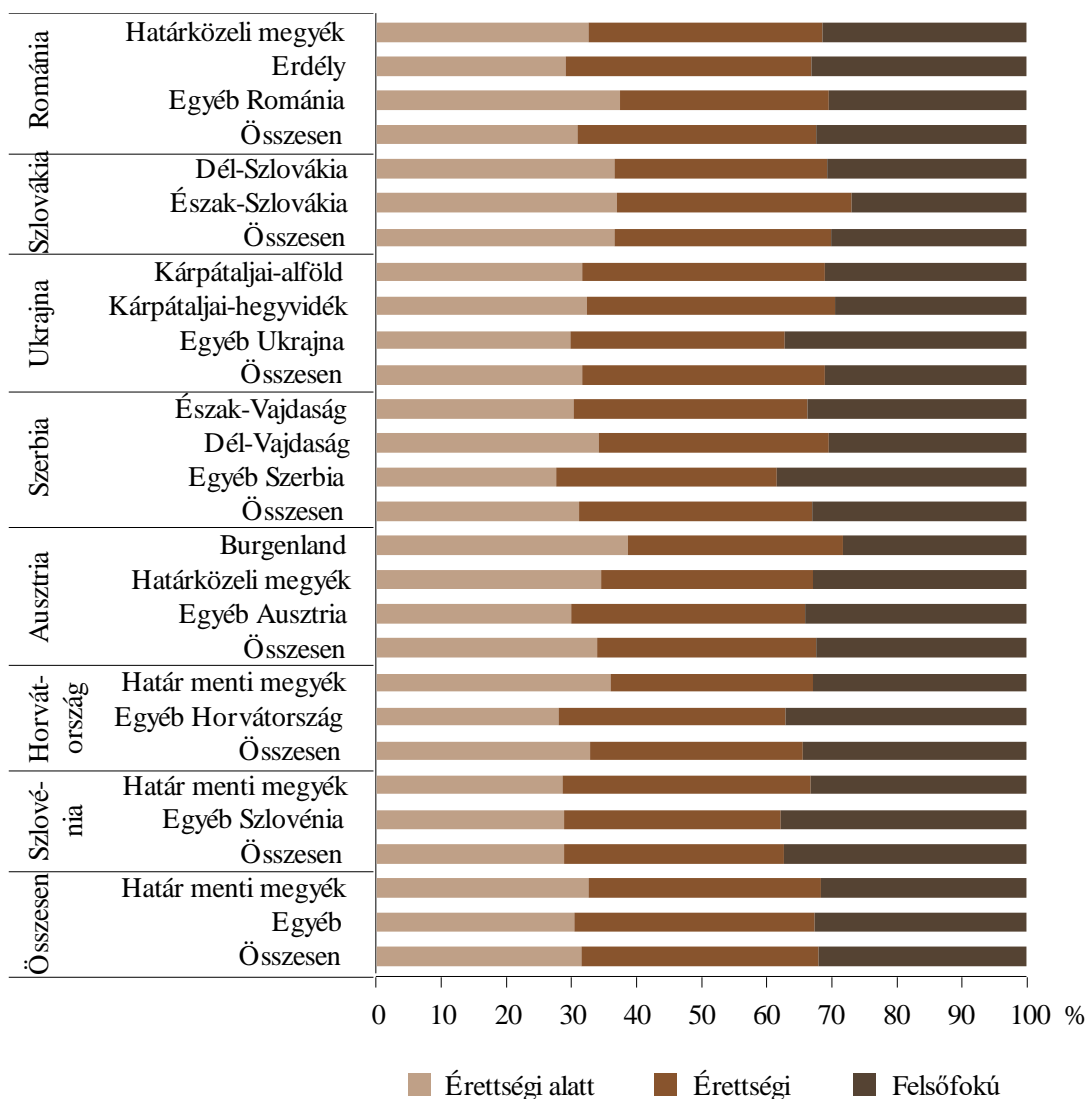
Tehát általánosan véve napjainkra részben megdőlni látszik az a több évtizedes szabály, miszerint a migráció potenciális hatásterülete az iskolai végzettséggel növekszik (Rédei M., 2007; Huzdik K., 2014). Ahogy a 2. fejezetben is utaltam rá, az egyéni képességek, készségek válnak meghatározóvá, nem feltétlenül pusztán az iskolai végzettségek. Napjainkban ugyanis a nagyobb távolságú vándorlásban az alacsonyabb iskolai végzettségűek hasonló arányban vesznek részt, mint a kisebb távolságúban.

27. ábra: A Magyarországon élő 25 év feletti, szomszédos országhoz köthető népesség felsőfokú iskolai végzettség és születési régiók szerint (százalék)

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

28. ábra: A Magyarországon élő 25 év feletti, szomszédos országokhoz köthető népesség iskolai végzettség szerint, születési térségeként (százalék), 2017

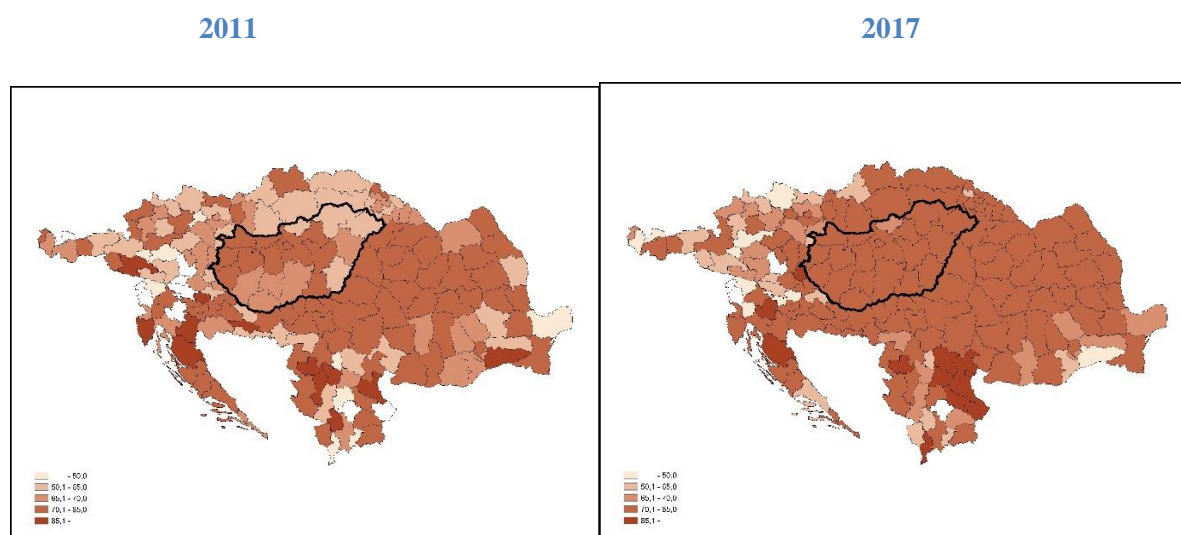

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

Az iskolai végzettségek meghatározóan befolyásolja a munkaerőpiaci jellemzőket is. A szomszédos országokban született, Magyarországon élő 25–64 éves lakosság foglalkoztatási rátája 79% volt 2017-ben. Azaz, a szomszédos országokban születettek nagyobb arányban dolgoznak, mint a lakónépesség (75,1%). Ausztria kivételével az összes forrástérségben emelkedett a foglalkoztatottság.

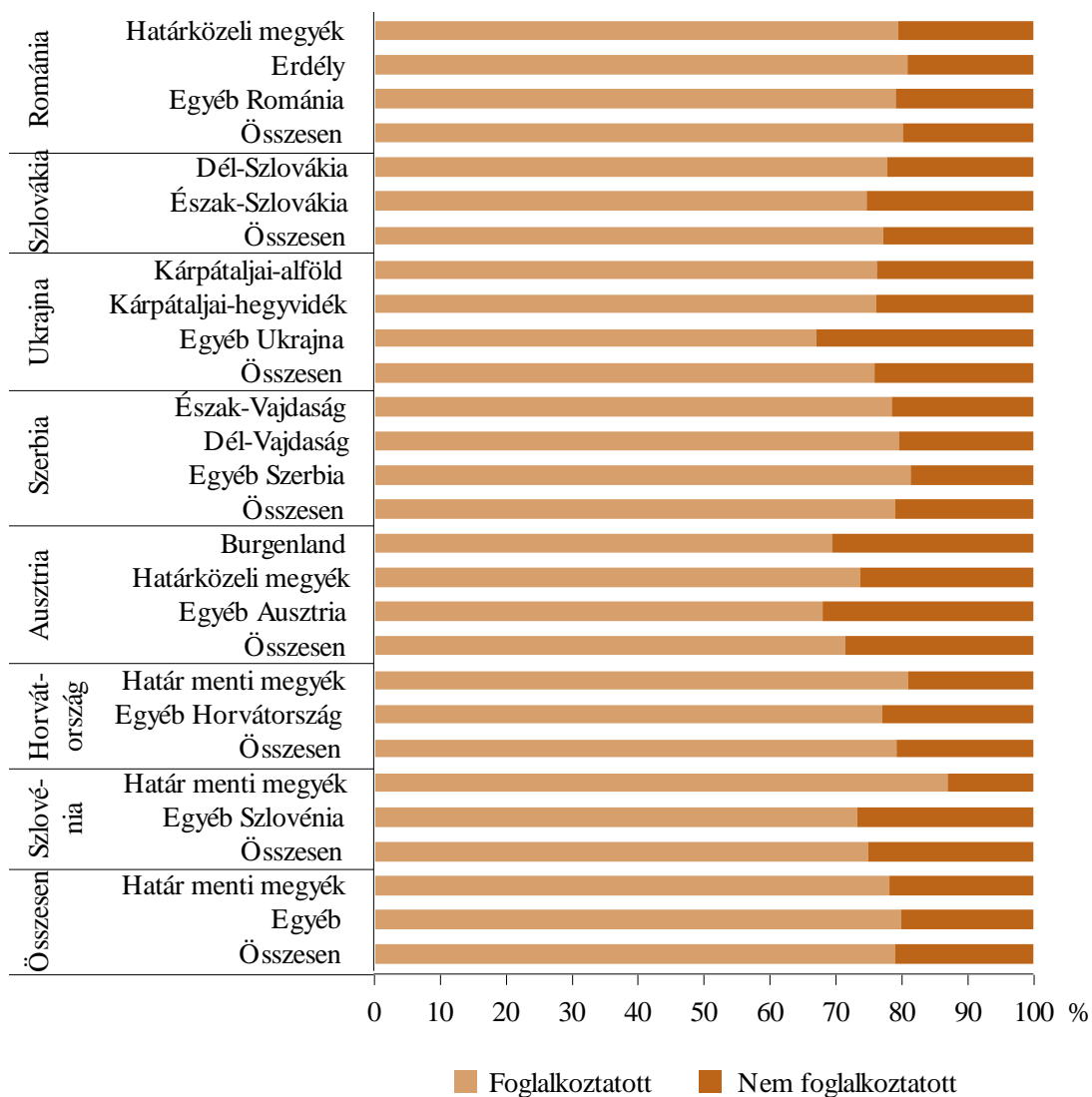
Születési régiók szerint a határtól távolabb fekvő szerb és román, a határ menti horvát és szlovén régiókra a legmagasabbak a foglalkoztatottsági arányok, melyek részben a magasabb iskolai végzettséggel, részben pedig a korszerkezettel függenek össze. Az inaktív aránya (a 25–64 éves korosztályban) az Ausztriából származók esetén a legmagasabb, mivel sokan még diákok.

29. ábra: A Magyarországon élő 25–64 éves, szomszédos országokhoz köthető népesség foglalkoztatottsági arányai, születési terület szerint (százalék)

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

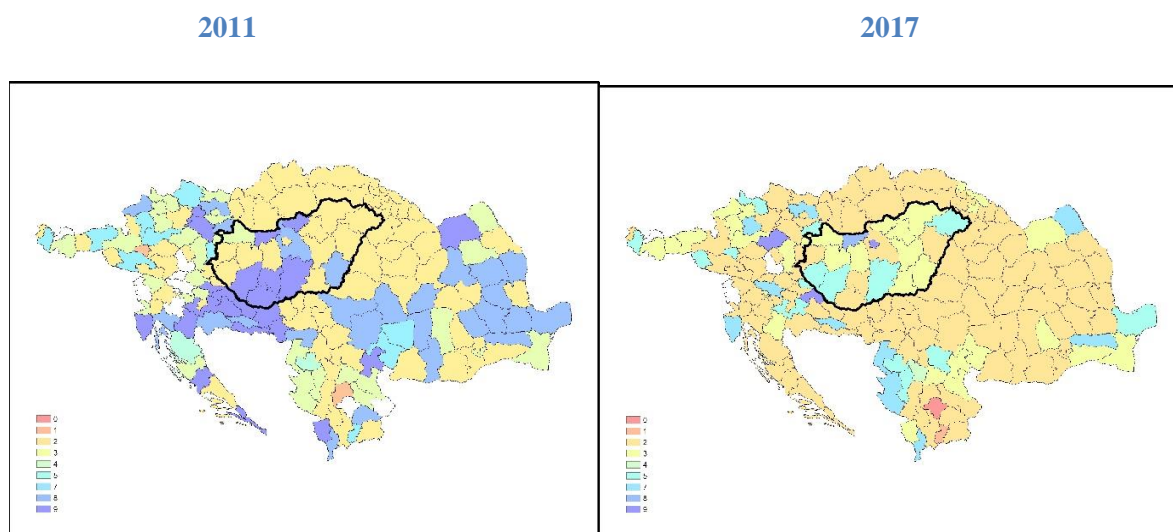
30. ábra: A Magyarországon élő 25 és 64 év közötti, szomszédos országokhoz köthető népesség foglalkoztatottság szerint, születési térségenként (százalék), 2017

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

31. ábra: A Magyarországon élő 25–64 éves, szomszédos országokhoz köthető népesség legjellemzőbb foglalkozási főcsoport* és születési régiók szerint

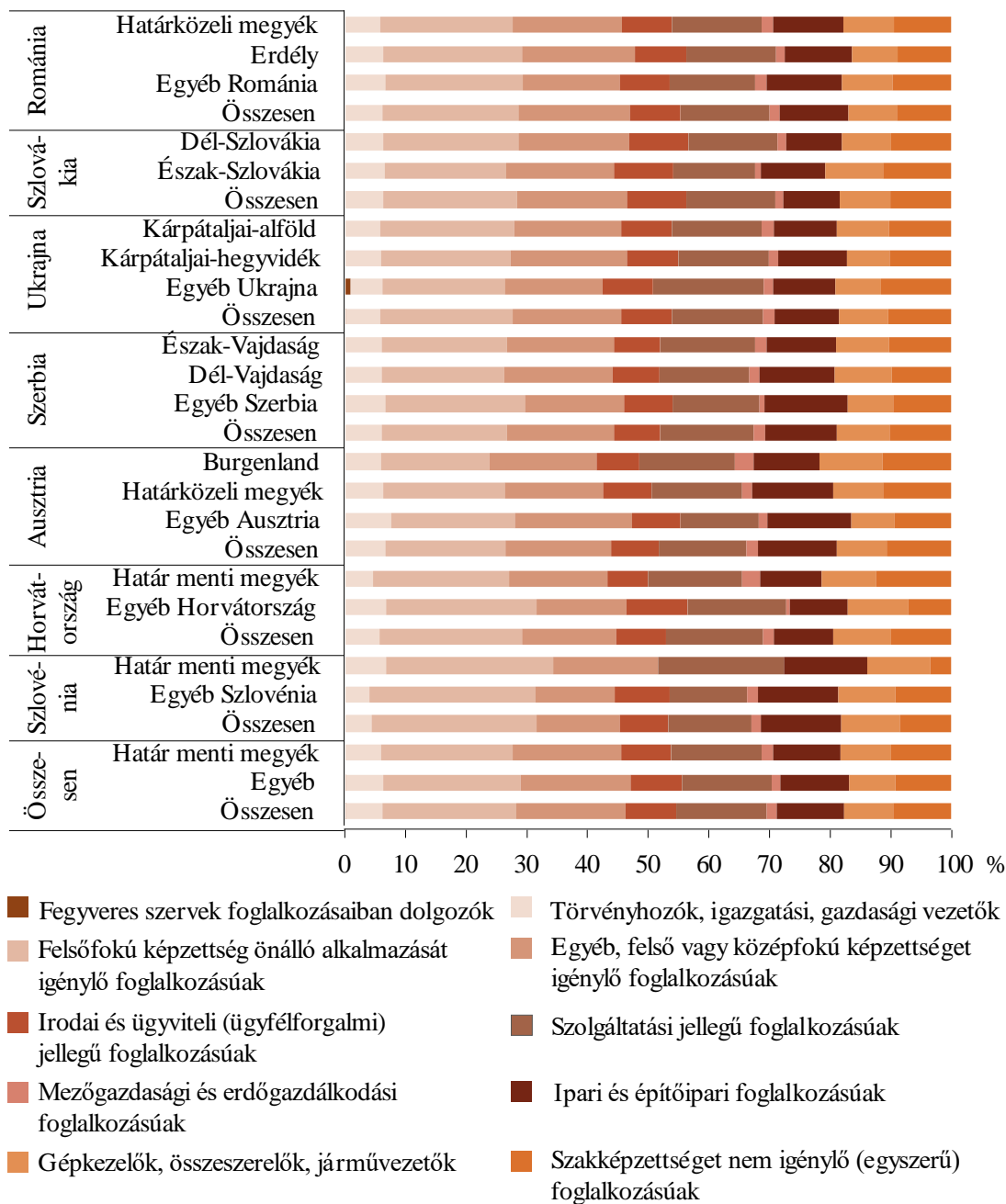
* 0. Főcsoport: Fegyveres szervek foglalkozásai; 1. Főcsoport: Gazdasági, igazgatási, érdekképviseleti vezetők, törvényhozók; 2. Főcsoport: Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások; 3. Főcsoport: Egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozások; 4. Főcsoport: Irodai és ügyviteli (ügyfélkapcsolati) foglalkozások; 5. Főcsoport: Kereskedelmi és szolgáltatási foglalkozások; 6. Főcsoport: Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások; 7. Főcsoport: Ipari és építőipari foglalkozások; 8. Főcsoport: Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők; 9. Főcsoport: Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások.

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

A foglalkozások szerinti eloszlások 2017-ben már nem mutatnak olyan jelentős területi különbségeket, mint 2011-ben. Általánosságban igaz, hogy a szakképzettséget nem igénylő foglalkozásokat a felsőfokú vagy középfokú képzettség alkalmazását igénylő foglalkozások, ipari, építőipari, mezőgazdasági foglalkozások váltják fel, szinte függetlenül a külföldi kötődésű népesség születési helyétől, a magyar gazdaság igényeihez igazodva.

2011 és 2017 között minőségi eltolódás következett be a Magyarországon élő külföldi kötődésű népesség iskolai végzettségében, foglalkoztatottságában és foglalkozási szerkezetében. A vizsgált népesség gazdasági értelemben vett hozzáadott értéke, hozzájárulása Magyarország gazdasági teljesítőképeségéhez 2011 és 2017 között emelkedett.

32. ábra: A Magyarországon élő 25–64 éves, szomszédos országokhoz köthető népesség foglalkozási főcsoport szerint, születési térségeként (százalék), 2017

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

5.3 A külföldi kötődésű népesség etnikai jellemzőinek kapcsolata a születési térségekkel

A Kárpát-medence XX. századi etnodemográfiai arculatát leginkább a határváltozások, valamint a megváltozott hatalmi viszonyok (többség-kisebbség) indukálta migráció és az asszimilációs folyamatok formálták (Kocsis K., Tátrai P., 2015). A rendszerváltásokkal ezek

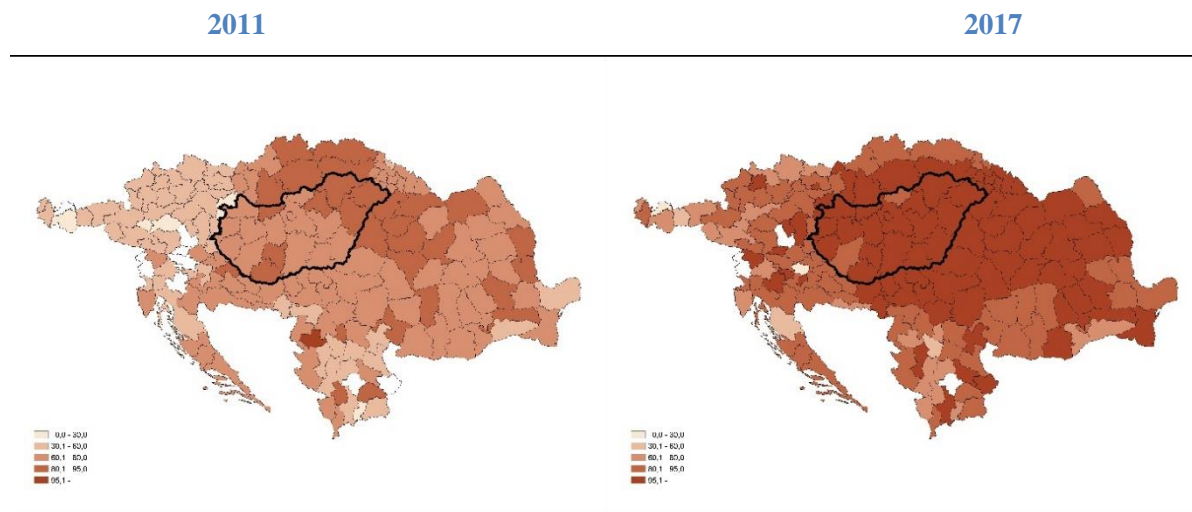
az események nem zárultak le (délszláv háború, Ukrajna és Szlovákia önállósodása), sőt az ezredforduló utáni időszakban is meghatározók maradtak.

A nemzetközi migráció magyar jellegzetessége, hogy a Magyarországra bevándorló népesség egy része a szomszédos országokból érkezik (Gödri I., Tóth Pál P., 2005), magyar nemzetiségű és anyanyelvű, esetleg többes identitású, de magyar felmenőkkel rendelkezik, mivel részben fennmaradtak (illetve 1990 után felerősödtek) a Trianon előtti Magyarország belső etnikai, kulturális és migrációs kapcsolatai (Kincses Á., 2015). Többnyire ezek a folyamatok a meghatározók abban, hogy (ahogy a 3.1 alfejezetben rámutattam) 313 ezer külföldön született magyar települt át Magyarországra a szomszédos országokból.

A külhoni magyarok Magyarországra vándorlásának kiváltó okai egyéni szinten leginkább gazdasági, társadalmi és politikai eredetűek. Ha egy kisebbség nem érzi „otthon” magát a születési országában, nincsenek meg az anyanyelvi oktatási, kulturális feltételek (Gyurgyík L. et al., 2010), ha gazdasági, társadalmi szempontból kirekesztést tapasztal, vagy esetleg a nemzetisége miatt hátrányos megkülönböztetést érez, akkor ezek a tényezők hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az elvándorlás mellett dönt. Ez az esetek egy részében egyfajta „kilökődésként” hat az adott társadalomból, és elvándorláshoz vezet. Természetesen ezzel csak egy tényezőt emeltem ki, sok tényező szól a magyar nemzetiségűek „otthonmaradása” mellett is, illetve nem csak a magyar nemzetiségűek vándorolnak Magyarországra a szomszédos országokból, ahogy ezt a 3. fejezetben kifejtettem. Jelen alfejezet célja a Magyarországon élő, külföldi kötődésű népesség etnikai jellemzői és a születési térségek közötti kapcsolat feltárása, bemutatása a szomszédos országok vonatkozásában.

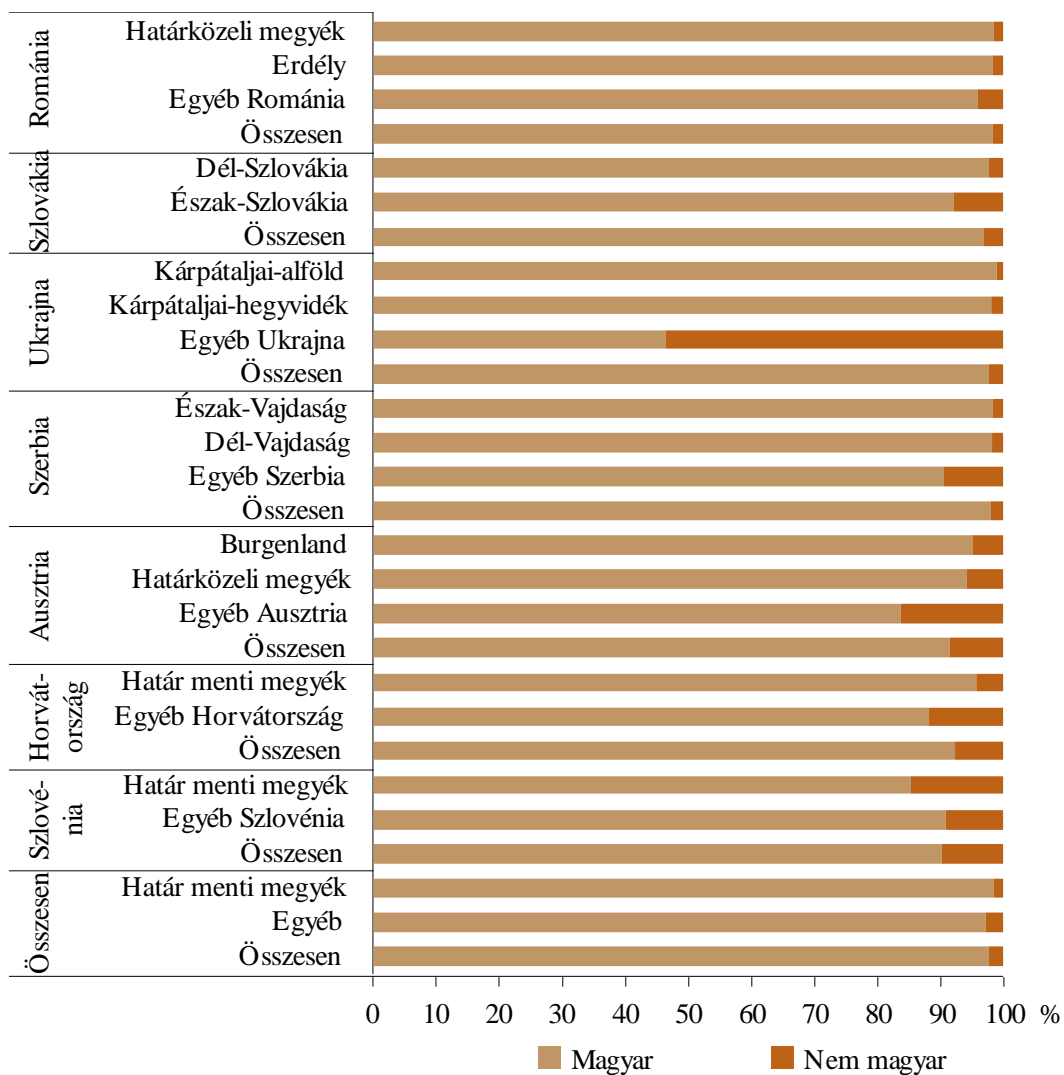
A nem magyar anyanyelvűek aránya Ukrajna Kárpátokon túli területeiről, Észak-Szlovákiából, Szerbia Vajdaságon kívüli részeiről, valamint Ausztriából, Horvátországból és Szlovéniából érkezőknél magasabb, ahol a magyarok kisebb arányban vannak jelen. Ukrajna esetében a kiugró arány összefügghet a 2014 óta elhúzódó orosz–ukrán konfliktussal, a gazdasági, társadalmi válsággal és bizonytalansággal (Karácsonyi D. et al., 2014; Karácsonyi D., Kincses Á., 2020).

33. ábra: A Magyarországon élő, szomszédos országokhoz köthető népesség születési régiók és a magyar anyanyelvűek aránya szerint (százalék)

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

34. ábra: A Magyarországon élő, szomszédos országokhoz köthető népesség anyanyelv szerint, születési térségként (százalék), 2017

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

Bár a szomszédos országokból érkezők aránya csökkent a külföldi kötődésű népességben belül a vizsgált időszakban, illetve a csökkenő tendencia 2006 óta tart, ugyanakkor a körükben magukat magyarnak vallók aránya jelentősen növekedett: a 2011 előtti időkre jellemző 70–80%-os arány 2017-re 90% fölé emelkedett.

A 2011. évi etnikai arányokat rávetítve a 2017-ben Magyarországon tartózkodó, szomszédos országokból áttelepült népesség számára, 73 ezer fővel kevesebb magát magyarnak vallót kapnánk.

A jelenség magyarázata, hogy a Kárpát-medence más országaiban születettek egy része, akik már 2011-ben is Magyarországon éltek, akkor még a nem magyar nemzetiséghez tartozónak vallották magukat, viszont 2017-re már magyarként határozták meg önmagukat. Ez a folyamat vélhetően részben identitásváltást tükröz. A klasszikus identitásváltás során adott nemzetiséghez tartozó személy döntéshelyzetben (például népszámlálás alkalmával) már nem nemzetiségiként határozza meg magát, hanem a többségi nemzet tagjaként (Kántor Z., 2013).

Az asszimiláció jóval sokrétűbb fogalom az identitásváltásnál, adott esetben etnokulturális hasonulást is takar (Tátrai P., 2017). Andorka Rudolf megfogalmazása szerint: *„Az asszimiláció vagy beolvadás etnikai szempontból az a jelenség, amikor egy etnikum (népcsoport, nemzet, nemzetiség) vagy annak tagja nem képes saját értékeinek megtartására, és a többségi vagy más etnikum részévé válik. A beolvadás lehet egyedi vagy csoportos, továbbá önkéntes vagy erőszakos.”* (Andorka R., 2006: 196). Véleményem szerint a teljes identitásváltás végeredménye lehet az asszimiláció³⁷. Az asszimiláció és az identitásváltás fogalmairól részletes leírást a magyarországi kutatók közül Rudák Ildikó és Mészáros Aranka (2018) adnak.

Az etnikai szerkezet változása mögött tehát részben a nem magyar nemzetiségűek identitásváltása állhat³⁸. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a magyar censusok

³⁷ Az asszimiláció kérdésköréről részletesebben lásd Biczó Gábor (2004) munkáját.

³⁸ Az észak-erdélyi szórványban (és általában a trianoni határainkon kívüli országrészekben) élők nemzetiségi hovatartozásáról a legmegbízhatóbb adataink a második világháború előtti időkből származnak. 1941-ben ezeken a településeken 779 829 fő élt, közülük 124 748-an vallották magukat magyarnak, 572 ezren romának, közel 25 ezren németnek, míg 58 ezren egyéb nemzetiséghez tartoztak (Tóth Pál P., 1999). A 2011. évi román népszámlálás során mindössze 61 ezren vallották magukat magyar nemzetiséghez tartozónak, az 544 ezres teljes lakosságszámából.

Jelenleg Magyarországon, Tóth Pál Péter által vizsgált 709 település közül 47-ből érkeztek magyarok, legnagyobb számban Érmihályfalváról (1414-en), összesen Tóth Pál Péter által lehatárolt észak-erdélyi szórvány térségből 4188-an. Ugyanakkor 14 olyan település is van a listán (30%-a ezeknek a településeknek), és az onnan érkező magyarok száma meghaladja az 1941. évi települési magyar népességet. Ez az adat is azt a feltételezést erősítheti, hogy a többes identitás, a magyarokhoz történő asszimiláció továbbra is élő lehet a Kárpát-medencében.

felülbecsülhetik a magyar nemzetiségűek arányát a külföldi kötődésű népességben, hiszen Magyarországon esetleg könnyebben vallhatja magát valaki magyarnak. Azt is látni kell, hogy az előbbieket szerint az asszimilációt közvetlenül nagyon nehezen lehet tudományos igényességgel mérhetővé tenni.

Az viszont ismert, hogy a vegyes házasságok aránya kiemelt fontosságú az asszimiláció szempontjából. A vonatkozó adatok azt bizonyítják, hogy a vegyes házasságokban a gyermekek etnikai szocializációja kiegyenlítetlen, többségük az államalkotó nemzet irányába mozdul el (Őri P., Pakot L., 2019; Gyurgyík L., 2004). Hiszen az egyén magatartását döntően befolyásolják – normatív szabályozás, összehasonlítás vagy társadalmi folyamatok útján – konkrét környezetének sajátosságai (Moksony F., 1985). Ez különösen igaz azokban a térségekben, ahol a többségi nemzet dominanciája a meghatározó, illetve ahol már az etnikai összetétel következtében is kisebb az esélye az azonos kisebbséghez tartozók közötti házasságok létrejöttének (Tátrai P., 2017). Magyarországon 2011-ben a vegyes (magyar és a szomszédos népek nemzetiségei közötti) házasságok száma 65 012 volt, mely 2017-re 54 853-ra csökkent, miközben a házasságkötések éves száma egész Magyarországra vonatkozóan 41%-kal emelkedett.

Azaz, a Kárpát-medencében az asszimilációs folyamatok különböző mértékben csökkentik, csökkenthetik a Magyarországon kívül élő magyar nemzetiségűek számát (Kiss T., 2014), ugyanakkor az identitásváltásokkal Magyarországon ezzel ellentétes folyamatok kezdődhetnek el 2011 és 2017 között. Arról nincsenek információk, hogy a változások milyen mértékben a „természetes” folyamatok következményei, illetve mekkora ösztönző hatása van a 2011-től elérhető egyszerűsített honosítási eljárás során³⁹ (KSH, 2017) megszerzhető magyar állampolgárságnak (Kovály K. et al., 2017) és az ezekkel járó jogoknak (útlevél, Magyarországon tartózkodás joga, uniós polgársággal együtt járó kedvezmények).

A jelenség mögött (némileg leegyszerűsítve) részben az 1918 előtti idők demográfiai folyamatainak kismértékű természetes vagy mesterséges újjáéledését ismerhetjük fel, melyet a magyarság termékenysége által determinált, s halandóságával módosított folyamatos népességfejlődése mellett más népek magyarokhoz integrálódó (Melegh A. et al., 2010),

³⁹ Egyszerűsített honosítási kérelmet nyújthat be a kérelmező, ha saját maga (visszahonosítás) vagy felmenője magyar állampolgár volt, vagy valószínűsíti magyarországi származását; vagy magyar állampolgárral legalább tíz éve érvényes házasságban él, vagy magyar állampolgárral öt éve él házasságban és közös gyermekük született; és magyar nyelvtudását igazolja (ezt a kérelmet átvevő szerv ellenőrzi); a magyar jog szerint büntetlen előéletű és büntetőeljárás nincs ellene folyamatban, valamint honosítása nem sérti Magyarország közbiztonságát és nemzetbiztonságát. A magyar állampolgárság megszerzésének nem feltétele a külföldi állampolgárságról való lemondás, azonban egyes országokban a más állam állampolgárságának megszerzése eredményezheti az eredeti állampolgárság elvesztését. Részletesebben:

<http://www.kormanyhivatal.hu/hu/budapest/jarasok/egyszerusített-honositasi-eljaras>

identitást váltó, majd részben asszimilálódó tagjai határoztak meg. A következő népszámlálás adatai adhatnak magyarázatot arra, hogy ez egy tartós folyamat-e, vagy csak egy egyszeri átrendeződés.

5.4 A magyar–magyar nemzetközi vándorlás hatása a Kárpát-medence magyar népességére

A harmadik demográfiai katasztrófa fordulópontot jelentett a Kárpát-medencei magyarság népességfejlődésében (Kocsis K., 2002, 2003, 2015; Kocsis K. et al., 2015). Az első világháborút követően a hazai népesedési folyamatokba történő mesterséges beavatkozás miatt az addigi szerves népességfejlődés, mely az országot átsegítette az első két katasztrófán (Tóth Pál P., 2018), megtorpant.

Ennek oka, hogy a Kárpát-medencei magyar népességfejlődést egymásba kapcsolódó, egymást segítő folyamatok határozták meg: a magyarság természetes szaporodása, a vándorlási egyenleg, továbbá a demográfiai és etnikai reprodukció különbségei (Kiss T.–Barna G., 2012). A történelmi Magyarország keretei között e három folyamat eredménye biztosította a magyar népesség természetes szaporodást meghaladó gyarapodását, melynek segítségével 1918-ig Magyarország a demográfiai katasztrófák okozta népességveszteségeken többé-kevésbé úrrá tudott lenni. Ez egyben azt is jelenti, hogy a harmadik demográfiai katasztrófát követően az új határok közé kényszerült magyarok esetében már nem, vagy csak alig működik a magyar népességfejlődést 1918-ig meghatározó, említett törvényszerűség.

Az ország kétharmad részének elcsatolásával megszűnt az addig működő (belföldi) mozgás, amely során a nem magyar vagy kevert nemzetiségűek a többségében magyarok által lakott központi területekre vándorolva, az ott élőkhöz asszimilálódva a magyarok számát növelték. Ahogyan Elekes Dezső írja 1938-ban, „*a központi terület természetes vonzóerejével magyarázható centripetális belső vándormozgalom folytán a trianoni terület tényleges népszaporodása jóval erősebb ütemű, mint a szélső országrészeké. 1869–1910 között a mai terület népessége 51,9%-kal, az elcsatolt terület azonban csak 27,5%-kal, az egész Magyar Birodalomé 35,4%-kal gyarapodott.*” (Elekes D., 1938: 362). 1918 után a belső vándormozgalom a lakosság területi átrendeződését döntően már csak az új határterületekről a centrum felé történő mozgásokkal szolgálta (Tóth Pál P., 2010, 2018).

Az első világháború előtt 1910-ben volt az utolsó népszámlálás Magyarországon. A történelmi Magyarország területén élő lakosság számára és nemzetiség szerinti struktúrájára vonatkozó adatsorok továbbvezetése a trianoni békediktátum után már csak az utódállamok

különböző időpontokban, eltérő elvek alapján végrehajtott népszámlálásai alapján ismerhető meg. Ahogy azt az 1.2 alfejezetben részletesebben kifejtettem, nem hagyható figyelmen kívül, hogy a nemzetiségi hovatartozás pontos mérése önmagában is nehéz feladat, és nem is feltétlenül esik egybe a szomszédos országok érdekeivel. Az összeírás eredményeit ezek az országok gyakran megpróbálták a számukra kedvező irányba befolyásolni (Hoóz I., 1996).

Célom, mint ahogyan a célkitűzések között megfogalmaztam, annak feltárása, hogyan alakították, alakítják a Magyarországra vándorlások a magyar etnikai térszerkezetet, a magyar nemzetiségű népesség területi összetételét és arányait a Kárpát-medencében. Erre az elvándorlási forrásterületek és az onnan származók etnikai összetételének beazonosítása után nyílt módomból. Mivel ezek az információk eddig ismeretlenek voltak, így a következőkben tárgyaltak új szempontokat adhatnak a magyar–magyar vándorlások Kárpát-medencei demográfiai hatásainak vizsgálatához. A cél érdekében egyrészt regionális szintű becslést adok a 2011. évi népszámlálási adatok alapján azokra az etnikai arányokra, melyek a hazánkba vándorlások nélkül lettek volna a szomszédos országokban 2011-ben⁴⁰. Másrészt kiszámítom, hogy a 2011 és 2017 közötti időszak vándorlási tendenciái hogyan formálták a külhoni magyarság etnikai térszerkezetét. Mindezek mellett becslést adok a 2017. évi területi etnikai arányok változásaira – a többi etnikum számának változatlanságát feltételezve –, melyek pusztán a Magyarországra vándorlások miatt következtek be. Végül, a közvetlen demográfiai hatások után az indirekt következményeket tárom fel a Kárpát-medencei magyarság szempontjából.

A becslés kiindulópontját – frissebb adatok hiányában – a szomszédos országok 2011. évi censusadatai szolgáltatták. Ukrajnában legutóbb 2001-ben tartottak népszámlálást, így ott csak a 2001. évi hivatalos statisztikai információk álltak rendelkezésre a megfelelő részletettségben⁴¹. A teljes Ukrajna helyett érthető okokból csak Kárpátalját vontam be a vizsgálatokba. A censusokban az etnikai kérdésblokkra a válaszadás sehol sem kötelező (Ausztriában és Szlovéniában már nincsenek is ilyen adatok), ami nehezíti a pontos jellemzést.

A Kárpát-medence magyar nemzetiségű népességének 2011. évi területi megoszlását – a becsléseim kiindulópontját – a szakirodalom alapján vettem számításba (Molnár J.,

⁴⁰ A magyar nemzetiségűek szomszédos országokba történő vándorlásainak figyelembevételére az eljárás nem terjed ki, pusztán a külföldi kötődésű népesség vándorlásaira fókuszál. Ugyanakkor a Magyarországon született népesség körében a szomszédos országokba vándorlás elenyésző, itt egy markánsan egyirányú folyamatról van szó.

⁴¹ Ugyanakkor több tanulmány ad becslést a magyarok számáról és a migráció hatásairól 2017-re. Lásd: https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/05/3.Tatrai_et.al..pdf; http://metszetek.unideb.hu/files/metszetek_201801_02.pdf

Molnár D., 2005; Kiss T.–Barna G., 2012; Kapitány B., 2015; Tóth Pál P., 2018). A külhoni, 2011. évi nemzetiségi arányoknál Kapitány Balázs (2015) módszerére támaszkodtam, és ezeket használom a 14. táblázatban. Ennek lényege, hogy a nemzetiségükről nyilatkozók számát úgy korrigálja, hogy a nemválaszolókat (az etnikai kérdésekre az európai népszámlálásokban nem kötelező a válaszadás) arányosan besorolja az adott területen az etnikumukról nyilatkozók aránya szerint⁴². Ez az eljárás árnyalja a magyarok arányainak esetleges alulbecslését a szomszédos országok cenzusaiban, de az eredmények így is különbözhetnek a külhoni magyarok valós értékeitől. A korrekcióra azért van szükség, mert a népszámlálások általában alulbecsülik a nemzetiségi adatokat, hiszen azokra nem kötelező válaszolni. A legutolsó legutóbbi magyar census alkalmával például 316 ezer ezren vallották magukat roma nemzetiségűnek. Amíg Magyarországon rendelkezésre állnak adatok a roma népesség számának pontosabb becsléséhez (Pénzes J. et al., 2018), addig a szomszédos országokban élő magyarokra vonatkozóan az ilyen kiegészítő információk hiányoznak. Kapitány Balázs számítása tehát vitatható, azonban érdeme, hogy egyszerű, logikus statisztikai becslést ad a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek arányaira, jobb becslés pedig az adatok hiánya miatt nem áll rendelkezésre.

Az eljárás eredményeinek használhatóságát több, ellentétesen ható tényező is korlátozza. Egyrészt az egyes államok népszámlálási gyakorlatában módszertani eltérések figyelhetők meg. Másrészt a magyar cenzusok felülbecsülhetik a magyar nemzetiségűek arányát a külföldi kötődésű népességben, így az elvándorlási térségekben a valósnál nagyobb magyar etnikumú elvándorlást mutathatnak ki. Az asszimilációs folyamatot nem ismerjük pontosan, így a becslési eljárás ennek hatásaira sem tud pontosan kitérni. Ugyanakkor a magyarrá Magyarországon váló személyek nem jelentenek igazi demográfiai deficitet a külhoni magyarság számára (csak akkor, ha ez a folyamat a kibocsátó területen is bekövetkezett volna). A 2011 és 2017 közötti időszak vizsgálata során (a vizsgált népességcsoport halálozási, születési, el- és visszavándorlási stb. adatainak hiánya miatt) azt is feltételezni kellett, hogy a szomszédos országokból Magyarországra vándorlók egyenlege megegyezik ugyanezen két időpont stock típusú adatainak különbségeivel. Azonban nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a szomszédos országok magyar etnikumú népességének Magyarországon kívüli országokba történő vándorlásáról sem rendelkezünk adatokkal.

---

⁴² A feltételezést vizsgálat nem tudja alátámasztani, a nem válaszolók körében nem volt külön kutatás, mely az etnikai arányok megbízhatóbb becsléséhez vezethetne.

14. táblázat: Területi etnikai arányok és változásaik a Kárpát-medencében, 2011, 2017

Ország, megye, kerület, járás, körzet	Népesség (2011)	Magyar nemzeti-ségűek száma (2011)	Magyar nemzeti-ségűek aránya (%) (2011)	Magyarországon élő magyar nemzeti-ségűek, akik az adott térségben születtek, 2011	Magyarországon élő magyar nemzeti-ségűek, akik az adott térségben születtek, 2017	Elvándorlások miatti magyar népesség-csökkenések, 2011–2017	Magyar nemzeti-ségűek elméleti aránya (%), 2011 ^{a)}	Területi külön-bözet, 2011 (százalék-pont) ^{b)}	Magyar nemzeti-ségűek aránya (%), 2017 (elvándorlás miatti változás)	Területi külön-bözet, 2017 (százalék-pont) ^{c)}
Románia										
Arad	430 629	39 298	9,1	4 680	6 028	1 348	10,1	1,0	8,8	0,3
Beszterce-Naszód	286 225	15 091	5,3	815	1 119	304	5,5	0,2	5,2	0,1
Bihar	575 398	147 607	25,7	21 936	31 160	9 224	28,4	2,7	24,4	1,3
Brassó	549 217	42 880	7,8	2 847	4 177	1 330	8,3	0,5	7,6	0,2
Fehér	342 376	15 969	4,7	1 601	2 123	522	5,1	0,4	4,5	0,2
Hargita	310 867	268 555	86,4	21 055	35 102	14 047	87,3	0,9	85,7	0,7
Hunyad	418 565	16 976	4,1	3 283	4 411	1 128	4,8	0,7	3,8	0,3
Kolozs	691 106	111 420	16,1	17 362	19 218	1 856	18,2	2,1	15,9	0,2
Kovácszna	210 177	157 062	74,7	8 488	16 740	8 252	75,7	1,0	73,7	1,0
Krassó-Szörény	295 579	3 297	1,1	275	440	165	1,2	0,1	1,1	0,0
Máramaros	478 659	34 945	7,3	4 199	5 276	1 077	8,1	0,8	7,1	0,2
Maros	550 846	212 801	38,6	22 458	31 875	9 417	41,0	2,4	37,6	1,0
Szatmár	344 360	121 161	35,2	13 922	19 790	5 868	37,7	2,5	34,1	1,1
Szeben	397 322	11 683	2,9	1 374	1 643	269	3,3	0,4	2,9	0,0
Szilágy	224 384	53 011	23,6	5 219	8 337	3 118	25,4	1,8	22,5	1,1
Temes	683 540	38 812	5,7	3 387	3 806	419	6,1	0,4	5,6	0,1
<i>Erdély, Partium, Bánát</i>	6 789 250	1 290 568	19	132 901	191 245	58 344	20,6	1,6	18,3	0,7
Egyéb Románia	13 332 391	17 339	0,1	8 182	10 814	2 632	0,1	0,0	0,1	0,0
Teljes Románia	20 121 641	1 307 907	6,5	141 083	202 059	60 976	7,2	0,7	6,2	0,3
Szlovákia										
Besztercebányai	660 563	72 752	11	3 192	3 181	-11	11,4	0,4	11,0	0,0
Eperjesi	814 527	695	0,1	259	318	59	0,1	0,0	0,1	0,0
Kassai	791 723	80 444	10,2	3 927	3 980	53	10,6	0,4	10,2	0,0
Nagyszombati	554 741	129 997	23,4	4 694	4 302	-392	24,1	0,7	23,5	-0,1
Nyitrai	689 867	182 386	26,4	11 369	10 056	-1 313	27,6	1,2	26,6	-0,2
Pozsonyi	602 436	25 710	4,3	2 860	2 861	1	4,7	0,4	4,3	0,0
Trencsényi	594 328	858	0,1	344	310	-34	0,2	0,1	0,2	-0,1
Zsolnai	688 851	595	0,1	83	191	108	0,1	0,0	0,1	0,0
Teljes Szlovákia	5 397 036	493 437	9,1	26 728	25 199	-1 529	9,6	0,5	9,2	-0,1
Szerbia										
Észak-Bácskai	186 906	80 242	42,9	6 247	12 530	6 283	44,8	1,9	40,9	2,0
Észak-Bánáti	147 770	72 511	49,1	5 330	11 510	6 180	50,8	1,7	46,8	2,3
Dél-Bácskai	615 371	50 347	8,2	4 086	6 222	2 136	8,8	0,6	7,9	0,3
Közép-Bánáti	187 667	24 779	13,2	1 144	2 027	883	13,7	0,5	12,8	0,4
Nyugat-Bácskai	188 087	18 493	9,8	2 076	3 313	1 237	10,8	1,0	9,2	0,6
Dél-Bánáti	293 730	13 882	4,7	494	843	349	4,9	0,2	4,6	0,1
Szerémségi	312 278	3 987	1,3	43	99	56	1,3	0,0	1,3	0,0
Vajdaság	1 931 809	264 241	13,7	19 420	36 544	17 124	14,5	0,8	12,9	0,8
Egyéb Szerbia	5 255 053	12 763	0,2	495	1 513	1 018	0,2	0,0	0,3	0,1
Teljes Szerbia	7 186 862	277 004	3,9	19 915	38 057	18 142	4,1	0,2	3,6	0,3

(A táblázat a következő oldalon folytatódik.)

Ország, megye, kerület, járás, körzet	Népesség (2011)	Magyar nemzetiségűek száma (2011)	Magyar nemzetiségűek aránya (%) (2011)	Magyarországon élő magyar nemzetiségűek, akik az adott térségben születtek, 2011	Magyarországon élő magyar nemzetiségűek, akik az adott térségben születtek, 2017	Elvándorlások miatti magyar népességcsökkenések, 2011–2017	Magyar nemzetiségűek elméleti aránya (%), 2011 ^{a)}	Területi különbözlet, 2011 (százalékpont) ^{b)}	Magyar nemzetiségűek aránya (%), 2017 (elvándorlás miatti változás)	Területi különbözlet, 2017 (százalékpont) ^{c)}
Kárpátalja										
Beregszászi	80 616	53 948	66,9	6 440	19 200	12 760	69,4	2,5	60,7	6,2
Huszt	128 824	5 511	4,3	1 019	2 446	1 427	5,0	0,7	3,2	1,1
Ilosvai	100 905	114	0,1	216	650	434	0,3	0,2	-0,3	0,4
Munkácsi	183 080	19 846	10,8	2 630	7 199	4 569	12,1	1,3	8,6	2,2
Nagyberezsnai	28 211	15	0,1	74	126	52	0,3	0,2	-0,1	0,2
Nagyszőlősi	117 957	30 874	26,2	3 035	11 503	8 468	28,0	1,8	20,5	5,7
Ökörmezői	49 890	8	0	161	223	62	0,3	0,3	-0,1	0,1
Perecsenyi	32 026	78	0,2	90	175	85	0,5	0,3	0,0	0,2
Rahói	90 945	2 929	3,2	298	653	355	3,5	0,3	2,8	0,4
Szolyvai	54 869	383	0,7	167	327	160	1,0	0,3	0,4	0,3
Técsői	171 850	4 991	2,9	1 161	2 252	1 091	3,6	0,7	2,3	0,6
Ungvári	189 967	32794	17,3	5 396	12 257	6 861	19,5	2,2	14,2	3,1
Volóci	25 474	25	0,1	88	162	74	0,4	0,3	-0,2	0,3
Teljes Kárpátalja	1 254 614	151 516	12,1	20 775	57 173	36 398	13,5	1,4	9,4	2,7
Ausztria										
Burgenland ^{d)}	286 215	10 000	3,5	336	2 188	1 852	3,6	0,1	2,9	0,6
Egyéb Ausztria	8 349 150	7 270	0,1	1 945	7 581	5 636	0,1	0,0	0,0	0,1
Teljes Ausztria	8 635 365	17 270	0,2	2 281	9 769	7 488	0,2	0,0	0,1	0,1
Horvátország										
Eszék-Baranya	305 032	8 532	2,8	764	762	-2	3,0	0,2	2,8	0,0
Egyéb										
Horvátország	3 879 775	5 516	0,1	1 469	1 476	7	0,2	0,1	0,1	0,0
Teljes Horvátország	4 184 807	14 048	0,3	2 233	2 238	5	0,4	0,1	0,3	0,0
Szlovénia										
Muravidék	118 988	4 000	3,4	16	46	30	3,4	0,0	3,3	0,1
Egyéb										
Szlovénia	1 955 192	2 243	0,1	354	417	63	0,1	0,0	0,1	0,0
Teljes Szlovénia	2 074 180	6 243	0,3	370	463	93	0,3	0,0	0,3	0,0
Magyarország										
Teljes Magyarország	9 937 628	9 741 112	98	-	-	-	98	-	98	-
Kárpát-medence										
Teljes Kárpát-medence (egykori Magyar Királyság, volt Horvát Királyság nélkül)	26 020 572	11 963 406	46	200 940	313 157	112 217	46	-	-	-

a) Az elméleti arányok azok az etnikai arányok, melyek a Magyarországra vándorlások nélkül lennének az adott területen.

b) Az elvándorlások nélküli és a valós etnikai arányok közötti különbségek.

c) A 2011. évi korrigált és a 2017. évi elvándorlások figyelembevételével számított etnikai arányok közötti különbségek. Az eljárás a nem magyar nemzetiségűek esetén a 2011. évi adatokkal számol, mivel nincsenek újabb hivatalos statisztikai adatok a szomszédos országokra, noha feltételezhető, hogy a legtöbb helyen népességvesztés történt. Így az eljárás felülbecsülheti a szomszédos országok nemzetiségeinek az arányát.

d) A Magyarországon született magyar nemzetiségűek szomszédos országokba történő vándorlásainak figyelembevételére az eljárás nem terjed ki, pusztán a külföldi kötődésű népesség vándorlásaira fókuszál.

Forrás: Kapitány Balázs (2015), valamint saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

2011-ben a Kárpát-medencében (történelmi Magyar Királyság területén, a volt Horvát Királyság nélkül) 26 millió fő élt, közülük 12 millióan – az itt élők 46%-a – vallották magukat magyarnak. Ez szinte pontosan megegyezik az 1880-as arányokkal (Hablicsek L. et al., 2004). 2011-ben 201 ezer (a külföldi magyarság 8%-a), 2017-ben pedig 313 ezer (a külföldi magyarság 13%-a) magyar etnikumhoz tartozó olyan személy élt Magyarországon, aki a történelmi Magyar Királyság Magyarországon kívüli országaiban született (2017-ben összesen 344 ezren éltek Magyarországon, akik a szomszédos országokban születtek, beleértve a nem magyarokat és az 1918 előtti ország területén kívül születetteket is).

Ha a békeszerződések előtti ország területén értelmeznénk a Magyarországot érintő teljes nemzetközi vándorlási vertikumot, akkor megállapíthatnánk, hogy a mozgások mintegy felét belföldi vándorlásnak tekinthetnénk. Az első és második világháborút lezáró békeszerződések következményei, a határokon átívelő nyelvi, kulturális kapcsolatok ma is meghatározóak a Kárpát-medence vándorlási folyamataiban (Tóth Pál P, 2005).

Az adatok alátámasztják, hogy részben az első világháború előtti időkre jellemző trend folytatódik a vándorlásokban a központi területeken (Magyarország), amikor is a peremterületekről az ország belső része felé történő mozgások voltak jellemzők⁴³. Ezek a mozgások sok esetben nem egyszeri események, felerősödik a cirkuláris migráció jelensége (Illés S., Kincses Á., 2009). A mai határokon átívelő vándorlások azonban egyre kevésbé jelentenek végleges letelepedési szándékot, sokkal inkább az életpálya egy-egy állomásaként (Hatton T., Williamson J., 2005) azonosíthatók. Azaz, időbeli késéssel az esetek egy részében ellenirányú mozgás (a szülőföldre történő visszavándorlás) valószínűsíthető, ahogy azt a 4.2 alfejezetben, Románia példáján bemutattam.

A szokásos lakóhely koncepciójára épülő migrációfelfogással egyre kevésbé lehet megragadni, leírni és elemezni az új típusú vándorlási folyamatokat. Az egyén életútja során egyre gyakrabban vándorol, ezért e koncepció lassú, de világméretű erodálódásának vagyunk szemtanúi. A növekvő belföldi és nemzetközi vándormozgalom következtében egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a szokásos lakóhely fogalma már csak korlátozottan alkalmazható a valóságban zajló egyes folyamatok esetén. A külföldiek cirkulációja hazánkba, mint fogadó országba, nem ismeretlen jelenség. A Magyarországra bevándorlók közel 20%-a cirkulációs vándornak tekinthető. Korábbi bevándorló státusuk miatt előzetes, személyes tapasztalataik vannak az országról. A bevándorlóként nem először regisztráltak 91,8%-a második, míg

---

⁴³ A szomszédos országok esetén a történelmi Magyarország határain kívüli régióinak etnikai vándorlási mintázatát ugyanakkor nem ismerjük.

7,8%-a harmadik, és végül 0,4%-a már negyedik alkalommal lépett be hazánkba (Illés S., Kincses Á., 2009).

2011. évi adatok alapján a Magyarországra vándorlások miatt legnagyobb mértékben Kárpátalja magyar etnikumának aránya csökkent (a 12,1%-os etnikai arány 13,5% lenne, ha 21 ezren nem döntenek a régió elhagyása mellett). Kárpátalján belül is a Beregszászi és az Ungvári járások voltak a leginkább érintettek (2,5, illetve 2,2 százalékponttal csökkentve a magyar nemzetiség arányát az adott járásban).

Az előző népszámlálás szerint a Magyarországra vándorlások nélkül Erdély lakosságának 21%-a lenne magyar, a vándorlásokat figyelembe véve a ráta 19%-os. A leginkább érintett megyék Bihar (2,7 százalékpontos különbség), Szatmár (2,5), Maros (2,4) és Kolozs (2,1). Ezeken a területeken él az erdélyi magyarság csaknem fele.

A Vajdaságban élő magyar nemzetiségűek aránya 14,5% lett volna, ha közel 20 ezren nem költöznek át 2011-ig Magyarországra (így 13,7%). A magyar etnikumúak arányaiban a csökkenés az Észak-Bánáti (1,7 százalékpont) és az Észak-Bácskai (1,9 százalékpont) körzetekben volt a legnagyobb mértékű.

Szlovákiában a 2011. évi népszámlálás alapján 9,1%-os volt a magyarok aránya, a Magyarországra vándorlások nélkül arányuk fél százalékponttal magasabb lenne (9,6%). A legnagyobb mértékű csökkenés a Nyitrai kerületben (1,2 százalékpont) volt. 2011-ben már 11 ezer utóbbi kerületben született élt hazánkban.

Ausztria, Szlovénia és Horvátország esetén nem történt számottevő változás az etnikai térszerkezetben a külföldön született népesség Magyarországra vándorlása miatt. Ugyanakkor közel 100 ezer Magyarországról elvándorló magyar dolgozik nyugati szomszédunknál, az osztrák társadalombiztosítási adatok szerint⁴⁴. Kisebbségük kivándorolt Magyarországról, míg nagyobb hányaduk ingázó. Így a magyar nemzetiség jelenléte Ausztriában összességében növekedett a vizsgált időszakban.

A 2011 óta eltelt időszakot vizsgálva megállapítható, hogy a Kárpát-medencében az elvándorlás következtében a kárpátaljai magyarság fogyása vált arányaiban a leggyorsabbá (2017-ben 9,4% a magyarok aránya a becslések szerint, 2,7 százalékponttal kevesebb a 2011. évinél). A Beregszászi járásban alig maradt 60% felett a magyarok aránya a 2011. évi 66,9%-hoz képest, ha a többi etnikum számának változatlanásával számolunk. Ugyanakkor Kárpátalja magyarlakta járásainak relatíve kedvezőbb demográfiai helyzete és az általánosság

---

⁴⁴ <http://www.hauptverband.at/cdscontent/?contentid=10007.754024&viewmode=content>

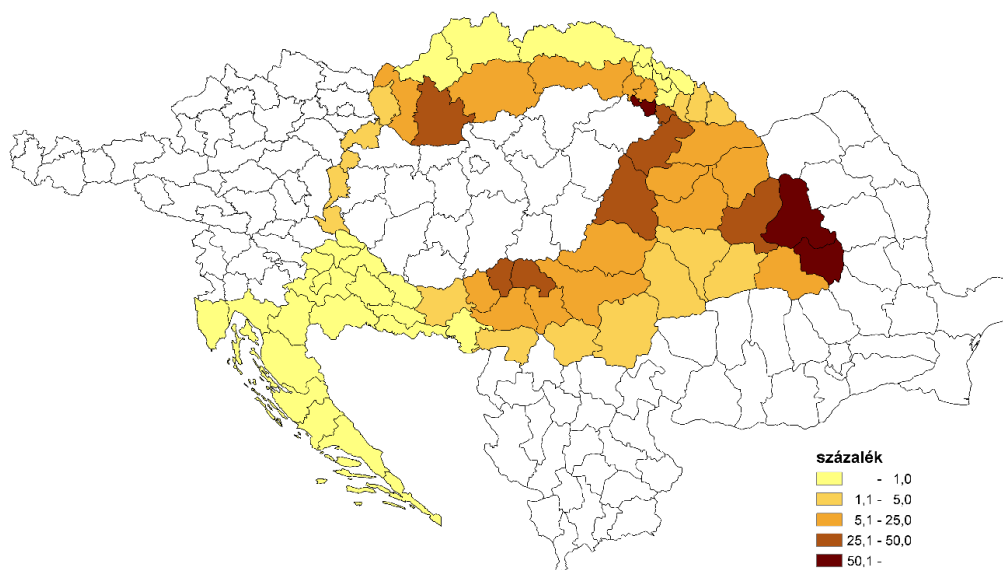
váló (nem csak a magyar etnikumot érintő) kivándorlások tompítják a Magyarország felé történő mozgások miatt bekövetkező etnikai szerkezeti eltolódást (Karácsonyi D. et al., 2014).

Romániában – becslés szerint – a 2011. évi 6,5-ről 2017-re 6,2%-ra mérséklődött a magyarok aránya. Ez a folyamat leginkább Bihar megyét érintette, ahol a magyarok aránya 24,4% lett, szemben a 2011. évi népszámlálás szerinti 25,7%-kal.

A tovább folytatódó észak-bácskai és észak-bánáti kiáramlások miatt a Vajdaságban a 2011. évi 13,7%-ról 2017-re 12,9%-ra mérséklődhetett a magyar nemzetiségűek aránya 2017-re.

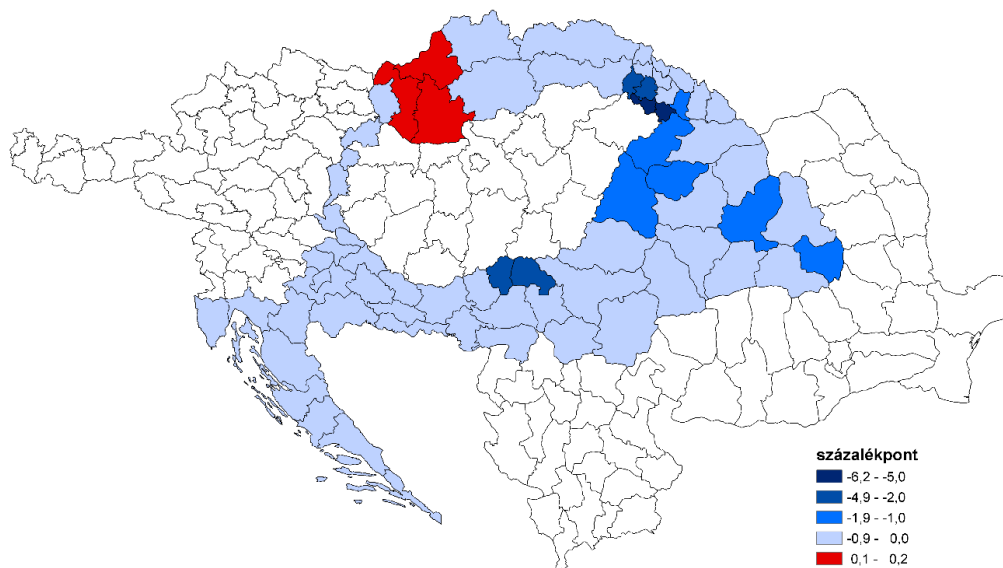
Szlovákiában ugyanakkor megállt a magyarok Magyarországra költözése, inkább a visszavándorlások a jellemzők, így az etnikai szerkezet is kvázi változatlan maradt 2017-re. Ugyanez igaz az itt nem említett többi vizsgált országra is.

35. ábra: A magyar nemzetiségű népesség aránya a külhoni területeken, 2011

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

36. ábra: A magyar nemzetiségű népesség nettó változása a Kárpát-medencei külhoni területeken, 2011 és 2017 között, a Magyarországra vándorlások és visszavándorlások következtében

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

Ahogy az előzőekben bemutattam, a magyar–magyar nemzetközi vándorlásoknak a XXI. században is jelentős, közvetlen hatásuk van a Kárpát-medence etnikai térszerkezetére: csökkentik a külhoni magyarság létszámát, és növelik a magyarországi népességet. A közvetlen hatásokat előzőekben kifejtettem, ugyanakkor a közvetett hatások elemzése (noha erre a szegmensre nincsenek pontos adatok) legalább ilyen fontos. Ugyanis, a magyar–magyar vándorlások nem elhanyagolható mértékben, közvetett módon is befolyásolják a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségűek létszámát, illetve a Kárpát-medencei magyarság lélekszámát.

Magyarország sajátos történelmi helyzetéből adódóan – a határok megváltoztatásával – a Trianon előtti időkig belföldinek tekintett, ma már nemzetközi vándorlások (Kocsis K. et al., 2015; Tóth Pál P., 2018) rövid távon ugyan nem változtatják meg a magyarság Kárpát-medencei összlétszámát, „csak” az etnikai arányokat, hosszabb távon azonban, a közvetett hatások miatt, paradox módon már nemhogy nem növelik a magyar népességet, mint Trianon előtt (a vándorlók etnikai szerkezetének eltolódása miatt), de annak csökkentésében játszanak szerepet.

Miért csökken a magyar nemzetiségűek Magyarországra vándorlásával közvetett módon a Kárpát-medencei magyarság lélekszáma? A következő fő okokkal magyarázom ezt a jelenséget:

1. A Magyarországra vándorlás (és a természetes népmozgalmi események) következtében a külföldi magyarság népességváltozása területileg differenciáltan megy végbe: a kisebbségi magyar közösségek esetében általánosan megállapítható, hogy minél magasabb a magyarok helyi aránya, átlagosan annál kisebb mértékű a magyar népesség csökkenése (Kocsis K., Tátrai P., 2015; Tóth Pál P., 2018). Ugyanis a magyarok számával arányosan csökkennek az iskoláztatási, a munkaerőpiaci, a kulturális, a társadalmi lehetőségek, illetve az etnikai kapcsolatok szűkülhetnek, a vegyes házasságok aránya növekedhet (2011-ben Romániában míg a magyar nemzetiségűek körében a magyar–magyar házasságok aránya 87,1% volt, addig a magyar–román vegyes házasságoké pedig 11,9% volt. 2002-ben a magyar családfővel rendelkező vegyes családok 31,8, illetve 2011-ben 30,4%-ában volt a gyermekek nemzetisége magyar, a román családfő esetén pedig a családok 23,3, illetve 27,1%-ában [Veres V., 2015]). Tehát az asszimiláció, az identitásváltás, a szórványosodás esélye emelkedik a magyar nemzetiségűek lokális arányainak csökkenésével, így az elvándorlásokkal is, amennyiben a többi etnikai csoport létszáma nem csökken a magyarénál nagyobb mértékben.
2. Az előző pontban ismertetett folyamatok következménye egy újabb, Magyarországra felé irányuló migrációs hullám is lehet, mely tovább gyengítheti a magyarság lokális pozícióit. Tehát a magyar–magyar vándorlások közvetett módon csökkenthetik a forrásterületek magyar népességét.
3. Mivel a külföldi területekről sokszor fiatalok vándorolnak el (Gyurgyík L., et al., 2010), ezért lokálisan, az elvándorlási térségekben a korszerkezet változása kevesebb születéshez vezet. A születések száma ugyanakkor Magyarországon nem feltétlenül annyival magasabb, mint amennyivel alacsonyabb a forrásterületeken. A nemzetközi eredmények azt mutatják, hogy a nemzetközi vándorok termékenysége többnyire csökken, azaz kevesebb gyermek születik, mint vándorlás nélkül „otthon” születne (Tønnessen, M., 2020) az új lakóhely létesítésének bizonytalansága miatt. Nem feleltetve meg arról, hogy nemcsak a vándorló, de az utódai is hiányt jelentenek az elvándorlási térségben.
4. Általánosságban a vándorlók a fogadó társadalom normáit veszik át a családdal kapcsolatos elképzelések és értékek esetén, így a reprodukciós viselkedésükben is. A

termékenység vonatkozásában is asszimilálódnak az autochton népességhez, a teljes termékenységi arányszámok konvergenciája valósul meg (Desiderio R., 2020). A termékenység intenzív sajátosságú. Tehát, ha magasabb is a Magyarországra vándorlók termékenységi rátája, az a nemzetközi tapasztalat szerint folyamatosan romlik az adott ország átlaga közelébe. Ez a megállapítás fokozottan igaz az első generációt követően. Azaz, tovagyűrűző hatásról van szó. A szomszédos országok⁴⁵ termékenysége általában magasabb a magyarországinál. 2017-ben Romániában 1,7, Szlovákiában 1,5, Szlovénia 1,6, Szerbiában 1,5, Horvátországban 1,4, Ausztriában 1,5, Kárpátalján 1,8–1,9 (Karácsonyi D. et al., 2014), míg Magyarország esetén 1,5 volt a teljes termékenységi arányszám. Így a mintázatok átvételével, a Magyarországra vándorlással csökkenhet a Kárpát-medencében születendő magyar gyermekek száma. Ezért is fontos a magyarországi termékenység növelése. Tehát a magyar termékenység változásának nemcsak magyarországi, de Kárpát-medencei hatásai is vannak. A magyar–magyar nemzetközi vándorlásokkal közvetett módon kevesebb magyar gyermek születik, mint vándorlások nélkül született volna. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az asszimilációs folyamatok, a vegyes házasságok miatt a magyar nemzetiség termékenysége alacsonyabb a szomszédos országokénál (Habicsek L. et al., 2004, Gyurgyík L. et al., (2010)).

Az alfejezet első felében a külhoni magyarságnak a magyar–magyar vándorlások következtében közvetlen hatásait számszerűsítettem forrástérségek szerint. Hasonló, pontos becslés nem adható meg az elvándorlások indirekt következményeire. Ezekre a közvetett hatásokra csak közvetett információk állnak rendelkezésre. Azonban a jelenleg Magyarországon élő, szomszédos országokban született magyar népesség esetén ez összességében 10 ezres nagyságrendben jelenthet elmaradt magyar születést.

Összességében fontosnak tartom felismerni, hogy a magyar nemzetiségű népesség Magyarországra vándorlásainak közvetlen és közvetett hatásai is vannak a Kárpát-medencei magyarság létszámára, korösszetételére, és ezek következményeként etnikai térstruktúrájára. A magyarországi és a szomszédos országokban élő magyar nyelvközösséghez tartozók létszámának, korstruktúrájának alakulása (Tóth Pál P., 2018; Dövényi Z., Tóth Pál P., 2008) csak látszólag független egymástól. Mindaz, ami a népesedési folyamatok terén Magyarországon zajlik, csak része a magyar nyelvközösség népesedési folyamatának, de nem azonos azzal.

---

⁴⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics

6. Nemzetközi vándorlási hálózatok a Kárpát-medencében, 2011, 2017

6.1 Forrás- és célterületek kapcsolatai

A 2. fejezetben a Föld országainak migrációs összekötöttségeit elemeztem azzal a céllal, hogy össze lehessen hasonlítani a világban tapasztalt jelenségeket a Kárpát-medenceiekkel, a globális trendeket a regionális és a lokális jelenségekkel. A következőkben a szomszédos országokból Magyarországra érkező Kárpát-medencei, külföldi kötődésű népesség születési és jelenlegi lakóhelyeinek kapcsolatait összekötve, együttesen vizsgálom, 2011. évi és 2017. évi állományi adatokat felhasználva, NUTS3 és települési szinten. Ukrajna esetében a korábban említettek szerint az egész ország helyett csak Kárpátalját emeltem be a vizsgálatba (rajon szinten), hiszen az ukrajnai vándorok közel 90%-a ebből a régióból érkezik.

Az így kialakított 161 régióból a 19 magyar megyébe és Budapestre történő vándorlások mátrixában jelentős koncentrációk mutathatók ki.

15. táblázat: A jelentősebb migrációs áramlások arányai a szomszédos országokból Magyarország felé (százalék)*, 2011

Külföldi/magyar megyék	Budapest	Pest	Komárom-Esztergom	Győr-Moson-Sopron	Tolna	Hajdú-Bihar	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Bács-Kiskun	Békés	Csongrád
Suceava megye	0,09	0,07	0,00	0,01	0,57	0,00	0,01	0,21	0,03	0,02
Arad megye	0,59	0,28	0,03	0,06	0,02	0,06	0,02	0,08	0,33	0,33
Bihar megye	2,55	1,75	0,21	0,37	0,10	1,58	0,18	0,30	0,59	0,30
Kolozs megye	3,01	1,90	0,20	0,25	0,07	0,28	0,11	0,24	0,15	0,15
Szatmár megye	1,43	1,10	0,14	0,21	0,05	0,67	1,05	0,17	0,13	0,10
Szilágy megye	0,64	0,60	0,06	0,08	0,02	0,13	0,08	0,09	0,08	0,07
Kovácsna megye	1,27	0,92	0,18	0,14	0,08	0,08	0,04	0,14	0,09	0,10
Hargita megye	3,19	2,34	0,21	0,33	0,18	0,22	0,15	0,39	0,27	0,34
Maros megye	3,24	2,35	0,30	0,44	0,16	0,26	0,14	0,42	0,27	0,32
Nagyszombati körzet	0,37	0,17	0,08	0,55	0,10	0,02	0,03	0,12	0,07	0,05
Nyitrai körzet	1,04	0,64	0,85	0,40	0,24	0,04	0,04	0,15	0,22	0,12
Észak-Bácskai körzet	0,73	0,24	0,03	0,07	0,12	0,02	0,01	0,50	0,05	1,00
Észak-Bánsági körzet	0,48	0,21	0,04	0,06	0,06	0,03	0,01	0,22	0,06	1,20
Dél-Bácskai körzet	0,56	0,17	0,03	0,05	0,13	0,02	0,02	0,26	0,05	0,37
Ungvári járás	0,72	0,40	0,05	0,05	0,02	0,23	0,68	0,06	0,04	0,03
Beregszászi járás	0,79	0,45	0,06	0,06	0,03	0,18	0,99	0,08	0,04	0,05

* A teljes, Magyarországon élő, szomszédos országokban született külföldi kötődésű népesség=100%, a teljes vándorlás több mint 0,5%-áért „felelős” megyék szerepelnek a táblázatban.

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

16. táblázat: A jelentősebb migrációs áramlások arányai a szomszédos országokból Magyarország felé (százalék), 2017

	Budapest	Pest	Komárom-Esztergom	Veszprém	Hajdú-Bihar	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Bács-Kiskun	Békés	Csongrád
Arad	0,31	0,32	0,02	0,03	0,05	0,01	0,04	0,52	0,22
Bihar	1,94	1,52	0,19	0,28	2,05	0,17	0,22	0,70	0,25
Kolozs	2,08	1,40	0,15	0,26	0,21	0,09	0,16	0,10	0,09
Szatmár	1,20	1,14	0,12	0,16	0,66	1,32	0,12	0,09	0,08
Szilágy	0,71	0,63	0,05	0,05	0,21	0,09	0,07	0,07	0,06
Kovászna	1,39	1,23	0,19	0,27	0,09	0,04	0,51	0,10	0,09
Hargita	3,15	2,59	0,23	0,55	0,26	0,16	0,57	0,19	0,35
Maros	2,86	2,66	0,27	0,21	0,22	0,10	0,47	0,18	0,42
Nyitrai	0,51	0,29	0,58	0,24	0,02	0,04	0,07	0,09	0,05
Észak-Bácskai	0,69	0,25	0,03	0,04	0,03	0,01	0,75	0,06	1,30
Észak-Bánsági	0,44	0,24	0,04	0,05	0,03	0,02	0,41	0,08	1,58
Ungvári	0,80	0,39	0,06	0,04	0,24	1,32	0,13	0,03	0,03
Beregszászi	1,00	0,52	0,07	0,05	0,24	2,88	0,10	0,04	0,04
Munkácsi	0,44	0,23	0,03	0,03	0,16	0,77	0,05	0,03	0,02
Nagyszőlősi	0,61	0,31	0,06	0,04	0,16	1,64	0,07	0,02	0,02

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

A 15. és a 16. táblázatban zöld háttérrel jelöltük azokat a (honnán hová) régiópárokat, melyek a Kárpát-medencéből Magyarországra érkezett nemzetközi vándorok legalább 0,5%-át reprezentálják, és az előzőeknél sokkal szűkebb csoportot kapunk. Így az összes mátrixcella 1%-ában a vándorlások 41,6%-a összpontosult 2011-ben, mely arány 4,7 százalékponttal növekedett 2017-ig.

2011-ben Közép-Magyarország (Budapest és Pest megye) az erdélyi megyékből érkezők számára volt a legvonzóbb. A szomszédos országokból Magyarországra történő összes vándorlás 3,24%-a Maros megye és Budapest között zajlott le, míg Hargita megye esetében 3,19 és Kolozs megye esetében 3% volt a megfelelő arány.

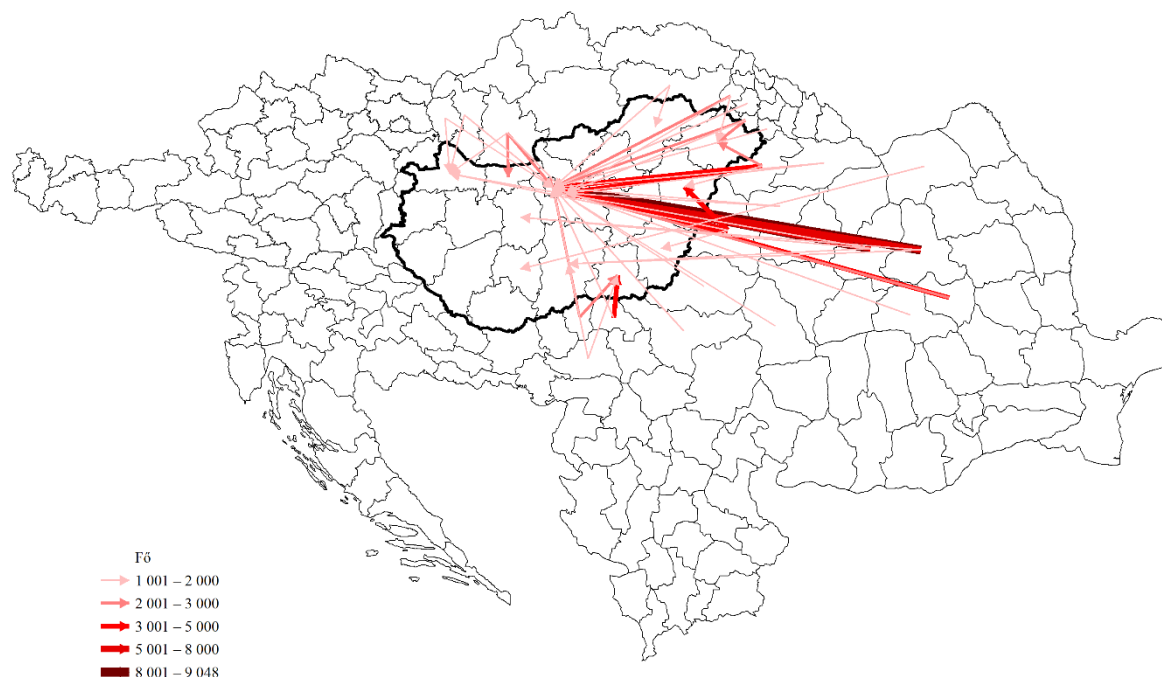
Az egymással határos megyék között aktív kontaktterek, intenzív áramlások (Anderson J. O'Down L., 1999; Baranyi B., Balcsók I., 2004; Hansen N., 1977; Van Geenhuizen M., Ratti R., 2001) alakultak ki, melyet részben a cirkulációs migráció jelenségével (Fercsik R., 2008; Illés S., Kincses Á., 2009), részben az otthonmaradt családtagokkal való könnyebb kapcsolattartással magyarázok (Rédei M., 2007). Ezek közül a legjelentősebbek a Bihar–Hajdú-Bihar (1,58%), Szatmár–Szabolcs-Szatmár-Bereg (1,05%), az Észak-Bácska és Észak-Bánát – Csongrád (1%, 1,2%), illetve a Beregszászi és Ungvári járás – Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (0,99%, 0,68%) közötti mozgások voltak.

2017-re növekedett azoknak a régiópároknak a száma, melyek a szomszédos országokból Magyarországra történő vándorlások közül 0,5%-ot meghaladó mértékben érintettek. Magyarország migrációs kapcsolatainak tere szélesedett, a forrásterületekhez a

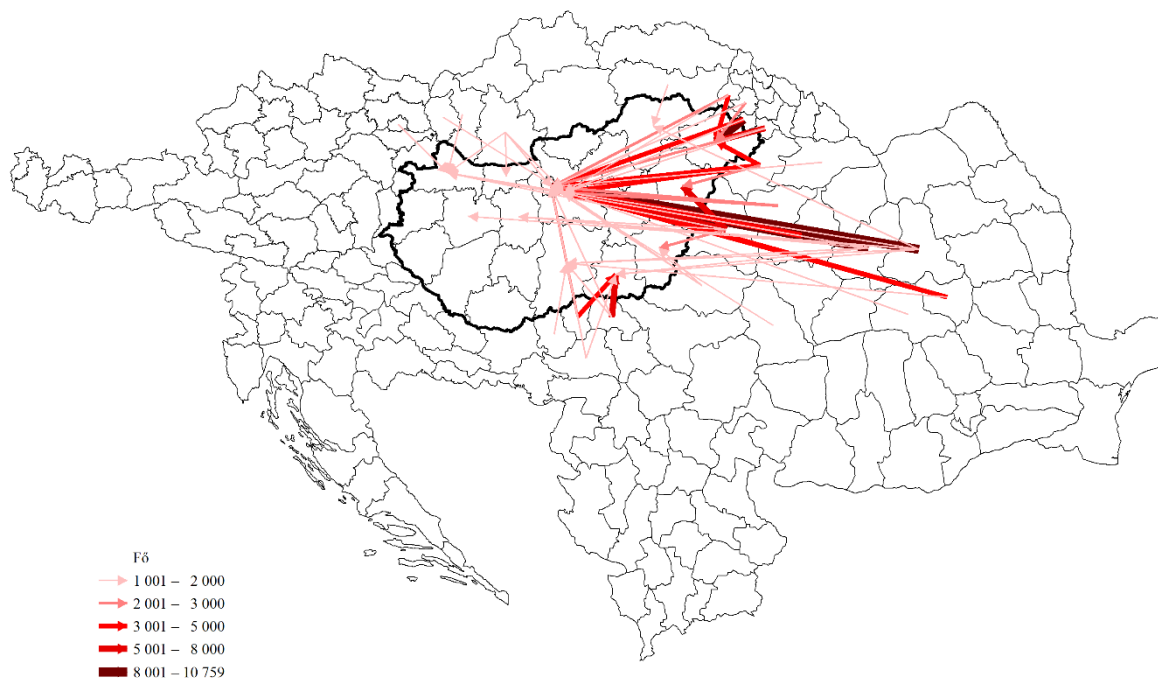
szomszédos országok távolabbi részei is csatlakoztak, kisebb volumenekkel, miközben a Nagyszombati, a Pozsonyi, a Kassai és a Nyitrai körzetek regionális szerepe némileg mérséklődött. Budapest és Pest megye jelentősége tovább erősödött, Szabolcs-Szatmár-Bereg migrációs súlya is növekedett, elsősorban az Ukrajnából érkezők miatt. 2017-re Hargita megye, valamint Maros megye és Közép-Magyarország között a vándorlások arányai enyhén tovább növekedtek, de a határ menti kapcsolatok rátái ennél nagyobb mértékben (37. ábra). A fővárosi térség vonzó hatása (Rédei M., 2009) nemcsak a nagyobb kibocsátó régiók esetén erősödött meg, hanem szinte az egész Kárpát-medencében. Ez az a magyar térség, amelyik nagyobb földrajzi távolságok esetén is egyöntetűen célpont a nemzetközi vándorok számára (Soltész B. et al., 2014).

37. ábra: A születési és jelenlegi magyar lakóhely régiójának kapcsolata a külföldi kötődésű népesség körében (fő)

2011

2017

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

A fővárosi térség vonzó hatása a munkaképes korú, magasabb iskolai végzettségű, vezető beosztású foglalkozásokban tevékenykedő, gyermek nélküli háztartásban élőkre fokozottan érzékelhető. A határ menti területek inkább lokális célpontok. A kisebb földrajzi távolságok, határközeli mozgások esetén sokkal magasabb a gyermekükkel együtt költözők aránya, a vándorlók iskolai végzettségei és foglalkozásai diverzifikáltabbak, viszont gazdasági aktivitásuk nem tér el jelentősebben a hosszabb távú vándorokétól.

6.2 A Kárpát-medencéből Magyarországra vándorlások területi hálózatai

A szomszédos országokból Magyarországra érkező külföldi kötődésű népesség születési és jelenlegi lakóhelyeinek NUTS3 szintű kapcsolatait mutattam be az előző alfejezetben. A mostaniban pedig a települési hálózatok belső tulajdonságait elemzem részletesen.

Az értekezés szempontjából a hálózatelmélet a Magyarországot érintő, nemzetközi vándorlás által összekötött települések kapcsolatai miatt fontos. Azaz, a hálózat pontjai a települések. Két település között akkor van kapcsolat, ha a két Kárpát-medencei település között létrejött nemzetközi vándorlás, azaz az egyik (külföldi) településről elvándorolt valaki, aki a másik (magyar) településre költözött, függetlenül attól, hogy hány ember mozgott, analóg módon a 2. fejezetben ismertetettekkel⁴⁶. Azaz, egy adott külföldi településről bármennyien is érkeztek egy meghatározott magyar településre, az összesen csak egy migrációs kötést jelent. Itt célom nem a migráció volumenének tanulmányozása, hanem a települések közötti összekötöttség elemzése, függetlenül az adott településpár között létrejött vándorlás nagyságától. A magyar fogadó települések Kárpát-medencei kapcsolatrendszereinek elemzése mutatja meg, milyen sokrétű a vándorlás, mennyire van „beágyazódva” a folyamat az adott térségben.

2011-ben a legtöbb *romániai* migrációs települési kapcsolata Budapestnek volt. A fővárosba 613 különböző romániai településről érkeztek vándorlók. A második legtöbb összeköttetése Debrecennek (314) volt, majd Érd (289), Szeged (272), Pécs (271), Miskolc (246) és Kecskemét (242) volt a sorrend. 2017-re Budapest tovább növelte kapcsolatainak számát (685), akárcsak Debrecen (336), Érd (295), Szeged (281), Győr (245), miközben némileg visszaszorultak Pécs (225), Kecskemét (224) és Miskolc (221) települési kapcsolatai. Fokozódott Budapest és a nagyobb megyei jogú városok (Debrecen, Miskolc, Nyíregyháza, Győr, Szeged, Kecskemét) vonzó hatása. A békéscsabai-gyulai, illetve a debreceni-nyíregyházi csomópontok fokszáma csökkenőben van, helyüket a Szeged, illetve Kecskemét környéki települések veszik át. A hálózat súlypontja nyugatabbra tolódott el a vizsgált időszakban.

Szerbia esetén is igaz, hogy a főváros (2011-ben 109, 2017-ben 147) települési kapcsolatai a legmagasabbak. Szeged (2001-ben 85, 2011-ben 100) összekötöttsége a második legerősebb, viszont itt több Szerbiában született állampolgár él (8177 fő), mint a fővárosban (6379 fő). Azaz, Szegedre a határ közelében lévő kevesebb szerbiai településről többen érkeznek (településenként is átlagosan nagyobb számban), míg a fővárosba sok helyről vándorolnak, de átlagosan kisebb létszámban. A területi kapcsolatokban enyhe emelkedést mutat 2011 és 2017 között Pécs (71-ről 77), Baja (57-ről 62), Zalaegerszeg (17-ről 67),

---

⁴⁶ Az elemzésben nem az összes település közötti mozgást vettem figyelembe, a belföldi vándorlások, a Magyarországról kivándorlók, a szomszédos országok közötti áramlások nem részei a vizsgálatnak. Ilyen módon az analízis egy nagyobb hálózat részeként is felfogható.

Hódmezővásárhely (44-ről 50), Tompa (35-ről 47) és Kiskunhalas (43-ről 49), míg Kecskemét (56-ről 53) csökkenést.

Az *Ukrajnából* történő vándorlások esetén a magyar határ menti nagyobb városok kapcsolatainak száma jelentősen növekedett. Míg Budapest és Pest megye több településére kisebb gyarapodás jellemző, addig a legtöbb kapcsolattal rendelkező települések közötti sorrend többnyire változatlan marad. Így Budapest (197-ről 214-re), Debrecen (115-ről 148-ra), Nyíregyháza (129-ről 171-re), Kisvárdá (81-ről 112-re) a sorrend.

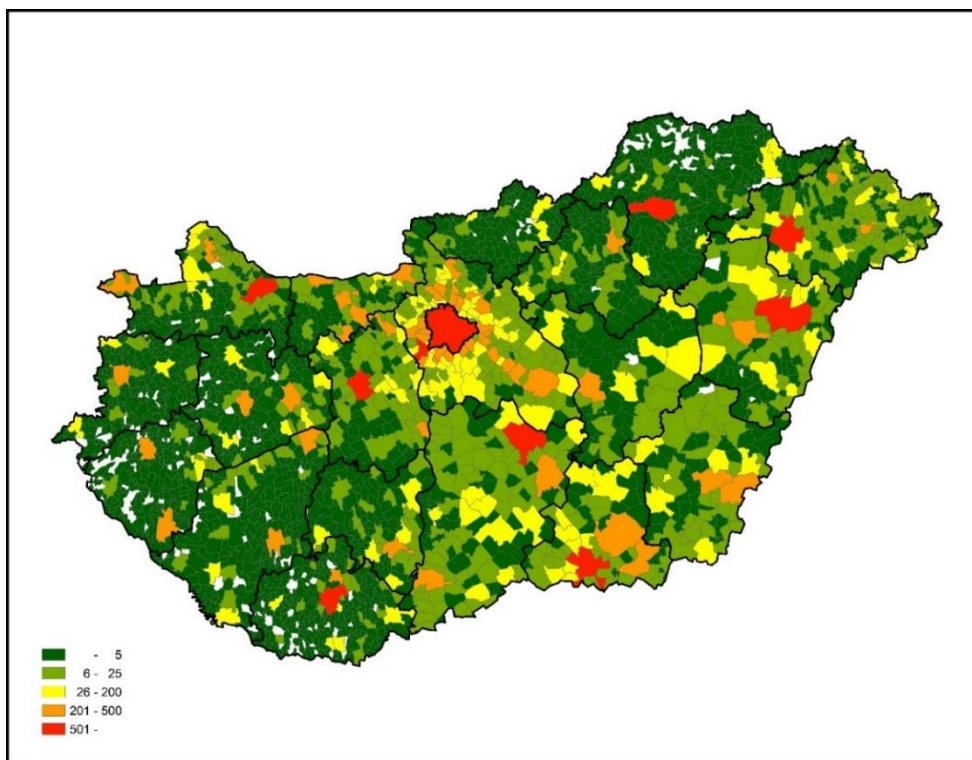
A többi szomszédos ország sokkal kevesebb települési összekötöttséggel (és vándorlóval) rendelkezik Magyarországon. Esetükben is a főváros erősödő dominanciája mutatkozik meg. *Szlovákia* esetén is Budapest kapcsolata (162-ről 214-re) fejlődött a legdinamikusabban. A legtöbb magyar településen a volumen mellett a kapcsolatok is csökkentek, közülük kiemelkedik Győr (108-ről 90-re), Miskolc (95-ről 85-re), Mosonmagyaróvár (92-ről 75-re), Esztergom (73-ről 52-re) és Komárom (85-ről 58-ra).

Az *osztrák* településeknek is Budapesttel (128-ről 174-re) van a legszorosabb kapcsolata. A fővároson kívül Sopron (37-ről 64-re), Győr (43-ről 58-ra), Pécs (40-ről 58-ra), Veszprém (18-ről 33-ra) dinamikája emelhető ki, Kaposváron (39-ről 31-re) és Mosonmagyaróváron (48-ről 44-re) viszont csökkent az összeköttetések száma.

Horvátország migrációs települési kapcsolatai Budapesttel (35-ről 56-ra), Győrrel (1-ről 17-re) és Harkánnyal (16-ről 31-re) erősödtek, míg Pécs (51-ről 44-re), Baja (12-ről 2-re) és Siklós (28-ről 14-re), azaz a közelebbi települések veszítettek hálózati erejükből. A *Szlovéniában* születettek száma minimális Magyarországon; az innen származók összesen 13 különböző szlovén településről érkeztek.

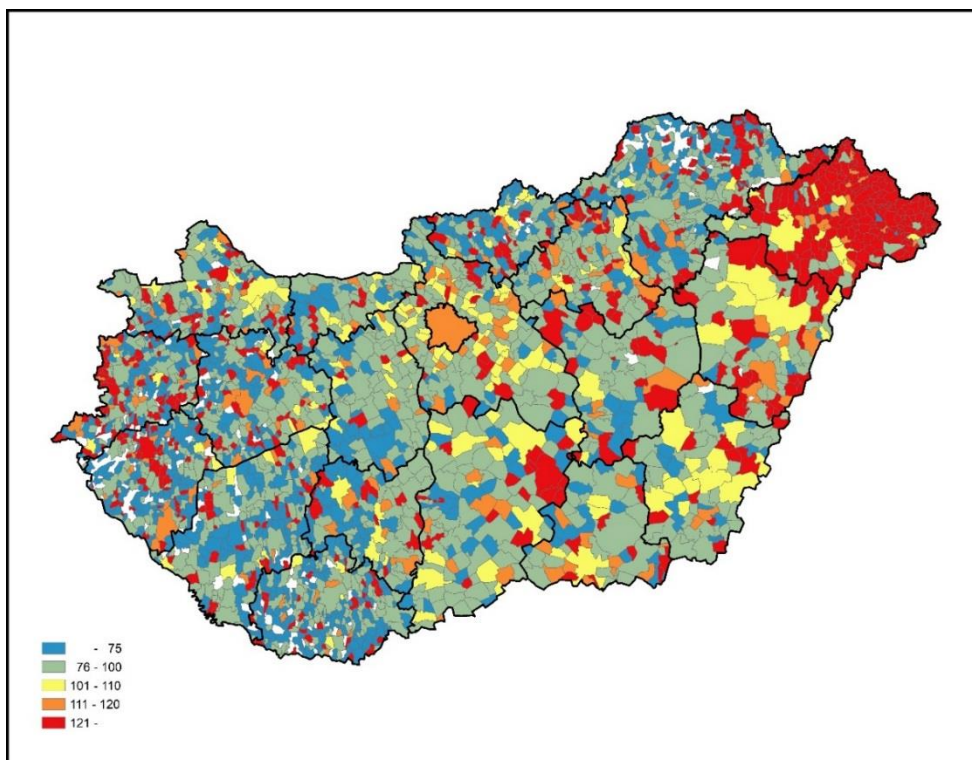
Az összes szomszédos ország településeire kiterjedő magyar migrációs kapcsolatokat vizsgálva még nagyobb Budapest és Pest megye centrumszerepe (Dövényi Z., Tóth P, 2008). Dinamikusan fejlődő migrációs települési kontaktus jellemezte 2011-ben a Budapestről kiinduló Dunakeszi, Fót, Göd, Vác, Szentendre, Pomáz, Budakalász, Solymár, illetve Pécel, Maglód, Kerepes, Gödöllő tengelyeket (38. ábra). Így a nagyobb kibocsátó országok irányából (Üllő, Vecsés, Gyál, Monor, Pilis, Cegléd) vonalszerű fejlődés, míg a főváros nyugati oldalán (Érd, Tárnok, Biatorbágy, Budaörs, Törökbálint, Budakeszi, Szigetszentmiklós) inkább tömörszerűen növekvő struktúra fedezhető fel.

38. ábra: A magyar települések Kárpát-medencei vándorlási települési kapcsolatainak száma (darab), 2017

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

39. ábra: A magyar települések Kárpát-medencei vándorlási települési kapcsolatainak változása (százalék), 2017/2011

Forrás: Saját szerkesztés és számítás a BM és a KSH adatai alapján.

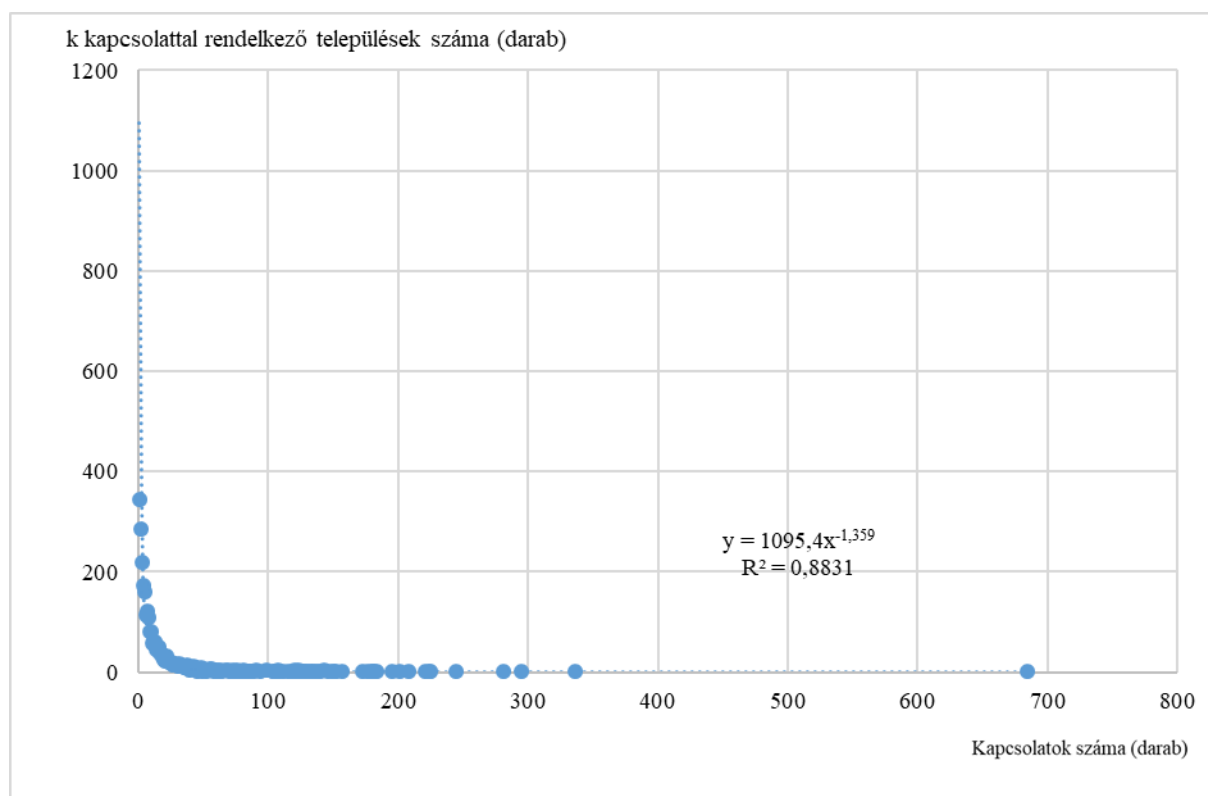
2017-re (39. ábra) a közép-magyarországi térség megőrizte centrumhelyzetét. Budapesten 2011-ben 1361 különböző szomszédos országbeli településen született vándorló élt, ami 2017-re 1502-re növekedett (Magyarországnak összesen, nem csak a szomszédos országokat vizsgálva, vándorlás révén 1895 szomszédos országbeli településsel volt kapcsolata 2017-ben, 2011-ben pedig 1544 településsel). Vas, Zala és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék összeköttetései erősödtek meg az osztrák és ukrajnai vándorok számának emelkedésével párhuzamosan.

A migrációs települési hálózatok fokszámain (kapcsolatait) vizsgálva Budapest mellett jelentős Debrecen (602), Szeged (560), Pécs (534), Győr (503), Érd (481), Miskolc (462), Nyíregyháza (461), Kecskemét (445), Székesfehérvár (428), Tatabánya (353), Sopron (336), Szigetszentmiklós (328), Budaörs (325), Békéscsaba (319), Dunakeszi (306), Mosonmagyaróvár (303), Zalaegerszeg (295), Szombathely (294) – azaz a nagyvárosok és a Budapesthez közelebb fekvő nagyobb települések – migrációs összeköttetése.

A települési kapcsolatok és dinamikájuk magukban hordozzák a jövőbeli vándorlások volumenében bekövetkező regionális változásokat. A fokszámok csökkenése (ha kevesebb lesz egy magyar település összeköttetéseknek a száma más külföldi településekkel a vándorlások révén) nagy valószínűséggel azzal magyarázható, hogy az adott kibocsátó területek kimerültek, esetleg a fogadó területek telítődtek, a régebbi migrációs hullámok visszaszorultak, vagy más területek lettek vonzóbbak az újonnan érkezők számára. A fokszámok növekedése esetén növekszik a kapcsolatok száma, mely további emelkedést vetíthet előre a vándorlók számában a potenciálisan elérhető népesség gyarapodása miatt, ahogy azt a 2. fejezetben általánosan is ismertettem.

A magyar településhez tartozó fokszámok meghatározása után (a nemzetközi vándorlás által hány különböző szomszédos országbeli településsel volt migrációs kapcsolatuk a magyar településeknek, függetlenül a volumentől) vizsgálhatóvá vált, hogy adott fokszámmal (települési kapcsolattal) hány magyar település rendelkezik. Kérdés, hogy milyen topológiát találunk. A 40. ábrán az eredményeket Románia esetén a 2017. évi állapot szerint ábrázoltam.

40. ábra: A román–magyar vándorlásban érintett magyar települések fokszámeloszlása, 2017

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

A legtöbb magyar településnek – vándorlás révén – a romániai településekkel kevés kapcsolata van (sok a kis fokszámú pontok száma), míg kevés település rendelkezik sok kapcsolattal. A kapcsolatok számával hatványfüggvény szerint ($R^2 \approx 0,88$) csökken az adott kapcsolattal rendelkező magyar települések mennyisége. Megállapítható, hogy a Románia felől Magyarországra tartó vándorlás magyar települési kapcsolatai hozzávetőlegesen skálafüggetlen topológiát mutatnak. Ez nemcsak Románia esetén teljesül, hanem az összes szomszédos országra külön-külön és együttesen is (Kincses Á., 2012). Az illeszkedés pontosságát mérő R^2 értékeket a 17. táblázat tartalmazza.

17. táblázat: A migrációs települési fokszámeloszlások illeszkedése a skálafüggetlen topológiához, forrásországok szerint (R^2)

Forrásország	2011	2017
Románia	0,87	0,88
Szerbia	0,94	0,91
Ukrajna	0,89	0,92
Szlovákia	0,91	0,86
Ausztria	0,86	0,83
Horvátország	0,87	0,85
Szlovénia	0,99	0,89
Összesen	0,85	0,85

Forrás: Saját számítás a BM és a KSH adatai alapján.

A migráció területi hálózatainak fokszámok szerinti eloszlása (a 2. fejezetben ismertetettek alapján) az országok között, illetve a Kárpát-medencében a települések között azonos. A globális migrációs területi hálózatok mintázata fedezhető fel a regionális kapcsolatokban is. Önhasonlóság jellemzi a migrációs területi hálózatokat. Az országok közötti topológia megegyezik a regionálissal. Hasonlóak a jellegzetességek a világ országainak és a Kárpát-medence településeinek migrációs összekötöttségében is. Így ez a migrációs területi hálózatok univerzális tulajdonsága.

A skálafüggetlen topológia a valódi hálózatok terjeszkedő természetének egyenes következménye (Barabási A. L., 2008). A migrációs területi hálózatokban talált skálafüggetlen topológia oka, hogy a több kapcsolattal rendelkező települések sokkal vonzóbban lesznek a vándorlók számára, mint a kevesebb fokszámúak.

A migrációs hálózatok elmélete szerint (Sandu D., 2000; Kiss T., 2007) a beilleszkedés az új környezetbe ott valósul meg sikeresen, ahol azt korábbi családi, baráti kapcsolatok, vagy előzetes turisztikai élmények segítik. A kivándorlás „kitaposott útja” a már elvándoroltakkal való kapcsolattartás, ami jelentős hatással van a későbbi migrációs döntésekre is (Váradi M., 2013). Ezt támasztja alá, hogy egyrészt az újonnan érkezők sokszor a rokonaik, ismerőseik közelében telepednek le. Tehát a több kapcsolattal rendelkező térségekben, területeken jóval gyakoribb a vándorlás. Magasabb valószínűséggel választ a vándorló népszerűbb, sok kapcsolattal rendelkező települést, melyről így több információ áll rendelkezésére, mint olyat, melyről keveset tud. Így a migrációs hálózatok megjelenése befolyásolja leginkább – a jövedelemkülönbségek és a vándorlási távolságok mellett – a vándorlások irányát és volumenét nemcsak globálisan, de regionálisan is.

7. Befejezés, összegzés, következtetések

A nemzetközi vándorlás hatásai behálózák a társadalmi-gazdasági élet számtalan területét. Ezek empirikus feltárása több tudományterület számára ad feladatot, melyből a társadalomföldrajzi megközelítésmódot és szempontrendszert igyekeztem érvényesíteni. Kutatásom legfontosabb megállapításai a következők:

1. tézis:

- a) A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás két szintje markánsan elkülönül egymástól: a globális migrációs hatás, valamint a szomszédos országok és hazánk közötti folyamatok. Részben eltérő célok, karakterisztikák, gazdasági, demográfiai tulajdonságok jellemzik a vándorlók e két csoportját. Ugyanakkor mindkét csoport pozitívan járul hozzá Magyarország társadalmi, gazdasági, demográfiai folyamataihoz.
- b) Magyarország nemzetközi migrációs tere folyamatosan szélesedik, de globális értelemben nem tekinthető nagy befogadó országnak. Az első és a második világháborút lezáró békeszerződések következményei ma is meghatározók a Kárpát-medence migrációs folyamataiban, ez a meghatározottság lassan, de folyamatosan csökken.
- c) Magyarországon az autochton és a külföldi kötődésű népességet eltérő területi eloszlás jellemzi, a nemzetközi vándorok területi koncentrációja sokkal magasabb. A szomszédos országokból érkezettek számára döntő szerep jut a célterületek földrajzi elhelyezkedésének is. Az új lakóhely választásában a gazdasági centrumterületek mellett a határhoz közeli térségek is fontos szerepet játszanak.

2. tézis:

- a) Amennyiben a világháborúkat lezáró békeszerződések előtti ország területén értelmezzük a Magyarországot érintő teljes nemzetközi vándorlási vertikumot, a mozgások mintegy felét belföldi vándorlásként mutatnánk ki. A szomszédos országokból elsődlegesen a magyarlakta területekről vándorolnak az emberek Magyarországra, de a forrástérségek folyamatosan bővülnek a történelmi Magyarország területén kívüli térségekkel.

- b) A legintenzívebb vándorlások Közép-Magyarország és az erdélyi megyék között alakultak ki, de Budapest globálisan is kiemelt csomópontja a Kárpát-medencei vándorlási hálózatnak.
- c) A határ menti területek, a megyei jogú városok fontos lokális célpontok. Az egymással határos megyék között aktív kontakttér, intenzív áramlások alakultak ki. Esetükben sokkal magasabb a gyermekükkel együtt költözők aránya, a vándorlók iskolai végzettségei és foglalkozásai diverzifikáltabbak, viszont gazdasági aktivitásukban nincsenek jelentősebb különbségek a hosszabb távolságú vándorokéitól.

3. tézis:

- a) A magyar–magyar nemzetközi vándorlásoknak jelentős hatásuk van az etnikai térszerkezetre. A 2011 óta eltelt időszakban a Magyarországra történő vándorlások miatt a Kárpátaljai magyarok fogyása vált a leggyorsabbá.
- b) A határ „megszűnésének” szerepe felértékelődött a schengeni térségen belül. Ezekon a területeken nyelvi akadályok nélkül bővíthettek a magyar nemzetiségű lakosság munkavállalási lehetőségei, így a vándorlások mellett, helyett az országhatáron átívelő ingázások lettek jellemzőek.
- c) A Kárpát-medence országaiban az asszimilációs folyamatok különböző mértékekben csökkentik, csökkenthetik a magyar nemzetiségűek számát, ugyanakkor Magyarországon ezzel ellentétes folyamatok kezdődhetnek el. Az egyszerűsített honosítási eljárások bevezetése óta a statisztikai identitásváltás jelentősen felerősödött.

4. tézis:

- a) A vándorlás területi hálózatos összekötöttségére az önhasonló (fraktálszerű) szerveződés jellemző. A lokális hálózatok struktúrája ugyanolyan, mint a globálisaké: a Föld országainak nemzetközi vándorlás általi összekötöttsége hasonló topológiát mutat, mint a Kárpát-medence településeiből Magyarországra tartó vándorlásoké. Ebben a migrációs területi hálózatok univerzális tulajdonsága mutatkozik meg.
- b) Míg a legtöbb magyar településnek migráció révén külhoni területekkel kevés kapcsolata van, addig kevés település rendelkezik sok kapcsolattal. Központok alakultak ki a vándorlási hálózatban, melyre a migrációs stratégia

kialakításánál, a migráció folyamatának irányítása során külön figyelmet kell fordítani. Nincs átlagos befogadó, kibocsátó ország, régió vagy település.

5. tézis

- a) A vándorlás demográfiai hatásai a forrás- és célterületek, valamint ezek hálózatának együttes figyelembevételével elemezhető kellő megalapozottsággal. Mindaz, ami a népesedési folyamatok terén Magyarországon zajlik, csak része a magyar nyelvű közösség népesedési folyamatainak, de nem azonos azzal.
- b) A szomszédos országokban élő kisebbség reprodukciója nem pusztán a természetes demográfiai folyamatok kérdése; abban fontos szerepük van a vándorlásoknak is. A magyar–magyar vándorlásoknak egyéni, regionális, közvetlen és közvetett hatásai és következményei is vannak a Kárpát-medencei magyarság létszámára és térstruktúrájára. A népesedéspolitikai cél nem a magyarországi, hanem a Kárpát-medencei magyarság létszámcsökkenésének megállítása kell, hogy legyen.

Összességében megállapítható, hogy a magyar nyelvű közösség körében lejátszódó társadalmi folyamatokat – az 1918-ban bekövetkezett széttagozottság és a közel 100 éves „szétfejlődés” ellenére – csak akkor ismerhetjük meg, ha azokat együtt, egységes folyamatként vizsgáljuk. A társadalmi, demográfiai folyamatok a jelenlegi határok mentén s a határ túloldalán is hasonló jellegűek. Ha a magyar népességfejlődésen csak a magyarországi folyamatokat értjük, akkor a népességfogyás és az elöregedés ütemének lassítását is nehéz lesz elérni.

Disszertációm célja elsősorban az volt, hogy felhívjam a figyelmet a nemzetközi vándorlásnak a népesedési folyamatok alakulásában játszott szerepére, kiemelkedő jelentőségére. A migráció hatásainak elemzése, a Kárpát-medence forrásterületeinek beazonosítása és a vándorlás hálózatként való felfogása mind önmagában, mind pedig a társadalomföldrajzi vizsgálatokban mindenképpen nagy segítséget nyújt a területi elemzések elvégzéséhez, az összefüggések pontosabb feltárásához. Bízom abban, hogy az ilyen típusú következő vizsgálatok megkezdéséhez, illetve megvalósításához – lehetőségeimhez mérten – néhány szemponttal hozzá tudtam járulni, és ezáltal a magyarországi társadalomföldrajzi kutatások módszertani hátterét tovább erősíthettem.

8. Irodalomjegyzék

- Adeyanju C. – Temitope B. O. (2011): Colonialism and Contemporary African Migration: A Phenomenological Approach *Journal of Black Studies* 42 (6): pp. 943–967.
- Aldunate R. – Contreras G. – De la Huerta C. – Tapia M. (2019): Characterization of the Recent Immigration to Chile N° 830 Enero 2019 BANCO CENTRAL DE CHILE, *Working Papers of the Central Bank of Chile Agustinas* 1180, Santiago, Chile, p. 26; <http://si2.bcentral.cl/public/pdf/documentos-trabajo/pdf/dtbc830.pdf>
- Anderson, J. – O’Down, L. (1999): Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meaning, Changing Significance *Regional Studies* 33 (7): pp. 593–604.
- Andorka R. (2006): *Bevezetés a szociológiába* Osiris Kiadó, Bp., p. 768. ISBN: 978 963 389 848 2
- Bálint L. – Obádovics Cs. (2017): Belföldi vándorlás. pp. 217–236. In: Monostori J., Őri P., Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2018*. KSH NKI, p. 295.
- Banerjee, A. V. (1992): A Simple Model of Herd Behavior *The Quarterly Journal of Economics* 107 (3): pp. 797–817.
- Barabási A. L. (2008): *Behálózva* Helikon Kiadó, Budapest, p. 320.
- Barabási A. L. (2010): *Bursts: The Hidden Pattern Behind Everything We Do* Button New York; p. 310.
- Barabási A. L. (2016): *Network Science* Cambridge University Press, p. 453.
- Barabási A. L. (2017): *A hálózatok tudománya* Libri Kiadó, Budapest, p. 444.
- Baranyi B. – Balcsók I. (2004): Határ menti együttműködés és foglalkoztatás – kelet-magyarországi helyzetkép. In: *Műhelytanulmányok 2004/20* MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, p. 29.
- Bauer, T. – Zimmermann, K. (1995). Modelling International Migration: Economic and Econometric Issues. In: R. van der Erf and L. Heering (eds.): *Causes of International Migration. Proceedings of a workshop* pp. 95–115., Luxembourg: Eurostat.
- Battiston, F. – Nicosia V. – Latora, V. (2017): The new challenges of multiplex networks: Measures and models *The European Physical Journal Special Topics* 226 (3): 401–416. doi:10.1140/epjst/e2016-60274-8. ISSN 1951-6355.
- Beluszky P. (2005): Az ország lakói – Magyarország demográfiai képe a századfordulón. In: Beluszky P. (szerk.): *Magyarország történeti földrajza I*. Dialog Campus, Budapest–Pécs, pp. 153–314.
- Bencsik P. (2009): A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901–1915 *Rendvédelmi Történeti Füzetek* 17 (20): pp. 13–37.
- Benedek J. (2020): *Erdély. Tér, gazdaság és társadalom* Iskola Alapítvány Kiadó–Kolozsvári Egyetem Kiadó, Kolozsvár, p. 687.
- Biczó G. (2004): *Asszimilációkutatás – elmélet és gyakorlat* MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont Munkafüzetek 96., MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest, ISSN 1416-8391 ISBN 963 9218 96 0, p.57.
- Blaskó Zs. – Gödri I. (2016): A Magyarországról kivándorlók társadalmi és demográfiai összetétele. In: Blaskó Zs. – Fazekas K. (szerk.): *Munkaerő-piaci tükrök 2015* MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, pp. 59–68.
- Borgatti, S. P. – Everett, M. G. – Freeman, L. C. (2002): *Ucinet 6 for Windows: Software for Social Network Analysis* Harvard, MA: Analytic Technologies.
- Bollobás B. – Erdős P. (1976): Cliques in Random Graphs. *Math. Proc Cambridge Phil. Soc.* 80 (3): pp. 419–427.
- Bombieri E. (1992): *Problems of the Millennium: the Riemann Hypothesis* Institute for Advanced Study Princeton, NJ 08540:
https://www.claymath.org/sites/default/files/official_problem_description.pdf
- Borjas, G. J. (1994): The economics of immigration *Journal of Economic Literature* 32 (4): pp. 1667–1717.
- Borjas, G. J. (1996): *Labour economics* McGraw Hill, New York, pp. 279-231.
- Brubaker, R. (1998): Migrations of Ethnic Unmixing in the „New Europe” *International Migration Review* 32 (4): (Winter 1998), pp. 1047–1065.
- Brunarska, Z. – Kindler, M. – Szulecka, M. – Toruńczyk-Ruiz, S. (2016): Ukrainian Migration to Poland: A „Local” Mobility? In: Fedyuk, O. – Kindler, M., (eds.): *Ukrainian Migration to the European Union. Lessons from Migration Studies* Springer, Centre of Migration Research, pp. 115–132.

- Buchanan M. (2003): *Nexus, avagy kicsi a világ* Typotex, Budapest, p. 236.
- Bulla B. – Mendöl T. (1947): *A Kárpát-medence földrajza* Egyetemi Nyomda, Budapest. 611 p.
- Çağlar, A. (2013): Circular Migration between Hungary and Ukraine: Historical Legacies, the Economic Crisis, and the Multidirectionality of ‘Circular’ Migration. In: Triandafyllidou, A. (ed.): *Circular Migration between Europe and its Neighbourhood: Choice or Necessity?* Oxford University Press.
- Carrington, W. J. – Detragiache, E. – Vishwanath, T. (1996): Migration with Endogenous Moving Costs *The American Economic Review* 86 (4): pp. 909–930.
- Conte, A. – Migali, S. (2019): The role of conflict and organized violence in international forced migration *Demographic Research* 41 (14): pp. 393–424, DOI: 10.4054/DemRes.2019.41.14 Research Article
- Cseh-Szombathy L. – Klinger A. – Monigl I. – Vukovich Gy. (1984): A népesedéssel összefüggő tudományos kutatások főbb eredményei a jövőbeni kutatás fő irányai *A Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézetének Kutatási Jelentései* 21 (7): p. 90.
- Czaika, M. (2015). Migration and Economic Prospects *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41 (1): pp. 58–82.
- DaVanzo, J. (1981). Microeconomic Approaches to Studying Migration Decisions. In: G. F. De Jong and R. W. Gardner (eds.): *Migration Decision Making. Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries* pp. 90–129., New York: Pergamon Press.
- Dányi D. (2000): Demográfiai átmenetek (Valóság, tudomány, politika) *Demográfia* 43 (2–3): pp. 231–251.
- Demény P. (1996): World population growth: 1950–2050. In: Bernardo C. (ed.): *Resources and Population* pp. 25–47., Oxford: Clarendon Press.
- Desiderio, R. (2020): The Impact of International Migration on Fertility: An Empirical Study *Knomad Paper* 36, p. 28., World Bank, <https://www.knomad.org/sites/default/files/2020-01/Migration%20Fertility%20Paper%20%282019%20Update%20World%20Bank%29%20final%20converted.pdf>
- Djajic, S. – Milbourne, R. (1988): A General Equilibrium Model of Guest-Worker Migration *Journal of International Economics* 25 (3–4): pp. 335–351.
- Dövényi Z. – Tóth Pál P. (2008): Immigration, reception and integration in Hungary. In: Kertész Á. – Kovács Z. (szerk.): *Dimensions and trends in Hungarian geography: Dedicated to the 31st International Geographical Congress* Tunis, 12–15 August 2008. Budapest: Geographical Research Institute, Hungarian Academy of Sciences, 2008. pp. 111–123. (Studies in Geography in Hungary; 33.)
- Dövényi Z. (2011): A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás területi aspektusai. In: Tarrósy I. – Glied V. – Keserű D. (szerk.): *Új népvándorlás: Migráció a 21. században Afrika és Európa között* pp. 85–95., Publikon Kiadó, Pécs.
- Dövényi Z. (2012): *A Kárpát-medence földrajza* Akadémiai Zrt. Kiadó, p. 1352.
- Drbohlav, D. – Jaroszewicz, M. (eds.) (2016): *Ukrainian Migration in Times of Crisis: Forced and Labour Mobility* Charles University, Faculty of Science, p. 188.
- Dumont Jean, C. – Lemaître, G. (2005): *Counting Immigrants and Expatriates in OECD Countries: A New Perspective* p. 44. OECD, Paris, <http://www.oecd.org/els/soc/35043046.pdf>
- Egedy T. (2017): A külföldre ingázás statisztikai, demográfiai és területi jellemzői Magyarországon *Területi statisztika* 57 (4): pp. 385–405.
- Elekes D. (1938): Trianon mérlege *Statisztikai Szemle* 16 (4): pp. 358–367.
- Epstein, G. S. (2008): Herd and Network Effects in Migration Decision-Making *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34 (4): pp. 567–583.
- Erdős P. – Rényi A. (1959): „On Random Graphs. I.” *Publicationes Mathematicae* 6, pp. 290–297.
- Erdős P. – Rényi A. (1960): On The Evolution of Random Graphs *Magyar Tudományos Akadémia Mat. Kutató Int. Közl.* 5, pp. 17–61.
- Eröss Á. – Kovály K. – Tátrai P. (2016): Effects of the Ukrainian Crisis in Transcarpathia: the Hungarian Perspective. Centre of Migration Research, Warsaw. *CMR Working Papers*, No. 92/150, p.31.
- Eröss Á. – Kovály K. – Tátrai P. (2018): The impact of Ukraine’s crisis on migratory flows and Hungary’s kin-state politics. Insights from post-Euromaidan Transcarpathia. In: Wintzer, J. – Filep, B. (eds.): *Geographie als Grenzüberschreitung: Festschrift für Prof. Dr. Doris Wastl-Walter* Bern, Svájc: Geographische Gesellschaft Bern, pp. 125–137., 13 p.
- Estélyi K. – Keszegh B. – Kovács P. – Mikóczy I. (2006): Munkaerőmozgás a szlovák–magyar határ mentén *Fórum Társadalomtudományi Kutató Szemle* 8 (1): pp. 25–48.

- Faragó T. (2011): *Bevezetés a történeti demográfiába* Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, p. 411.
<http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/4698/1/648023.pdf>
- Faragó T. (2017): Az 1851–1910 közötti időszak vándorlástörténetének újragondolása *Demográfia* 60 (2–3): pp. 197–234. DOI: 10.21543/Dem.60.2–3.3
- Fawcett, James T. (1985): Migration psychology: New behavioral models *Population and Environment* 8, pp. 5–14.
- Fedinec Cs. (2013): Regionalizmus Ukrajnában. In: Bárdi N. – Tóth Á. (eds.): *Önazonosság és tagoltság. Elemzések a kulturális megosztottságról* MTA TK Kisebbségkutató Intézet.
- Fedinec Cs. (2015): Magyarok Kárpátalján (Ukrajnában): etnoregionális szándékok elméletének és gyakorlatának néhány aspektusa *Szemle* 24 (3): pp. 87–100.
- Fedinec Cs. (2018): Regionalitás és etnikai jelleg az ukrajnai kisebbségi pártpolitikában. In: Fedinec Cs. – Szarka L. – Vizi B.: *Etnikai pártok Kelet-Közép-Európában, 1989–2014* Gondolat, Budapest. pp. 453–474.
- Fedinec Cs. – Halász I. – Tóth M. (2016): *A független Ukrajna. Államépítés, alkotmányozás és elsüllyesztett kincsek* MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kalligram, Budapest. p. 232.
- Fedinec Cs. – Csernicskó I. (2017): A 2017. évi ukrajnai oktatási keretörvény: a szöveg keletkezéstörténete és tartalma *Regio* 25 (3). pp. 278–300.
- Fedyuk, O. – Kindler, M. (eds.) (2016): Migration of Ukrainians to the European Union: Background and Key Issues. In: Fedyuk, O. – Kindler, M., (eds.): *Ukrainian Migration to the European Union. Lessons from Migration Studies* Springer, Centre of Migration Research, pp. 1–16.
- Fenske, H. (1980): International Migration: Germany in the Eighteenth Century *Central European History* 13 (4): pp. 332–347. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0008938900009912>
- Fercsik R. (2008): Szülőföldről a hazába – és vissza? In: Szarka L. – Kötél E. (szerk.): *Határhelyzetek. Külhoni magyar egyetemisták peregrinus stratégiái a 21. század elején* Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, pp. 124–138.
- Ferenc V. (2017): A nemzeti-etnikai identitás építőkövei kárpátaljai ukránok és magyarok körében *Kisebbségi Szemle* (2): 21–39.
- Freeman, Gary P. – Kessler, Alan K. (2008): Political Economy and Migration Policy *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34 (4): pp. 655–678, DOI: 10.1080/13691830801961670
- Gábrity Molnár I. (2006): Migrációs folyamatok. In: Gábrity Molnár I. – Ricz A. (szerk.): *Kistérségek élettereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek* Szabadka, Regionális Tudományi Társaság. pp. 69–72.
- Galor, O. (2012): The demographic transition: causes and consequences *Cliometrica* 6, pp. 1–28.
<https://doi.org/10.1007/s11698-011-0062-7>
- Gárdos É. – Sárosi A. – Kincses Á. – Nagyné Forgács E. (2008): Integrated Database of International Migration Statistics with a Particular Attention to Linking Data Sources *Hungarian statistical Review* 86 (12): pp. 75–87.
- Gellérné Lukács É. – Szigeti B. (2005): *Munkavállalási szabályok az EU tagállamaiban az átmeneti idő alatt* KJK Kerszöv, Budapest, p. 320. ISBN: 9632248341
- Gmelch G. (1980): Return Migration *Annual Review of Anthropology* Vol. 9, pp.135–159.
- Golovics József (2019): A nemzetközi migráció mozgatórugói: elmélet és empiria. Áttekintés *Demográfia* 62 (1): pp. 95–141. DOI: 10.21543/Dem.62.1.3
- Golubović, P. – Marković Krstić, S. (2006): Kretanje stanovništva Vojvodine tokom XX i početkom XXI veka *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 121 sz. pp. 39–48.
- Górny, A. – Sleszynski, P. (2019): Exploring the spatial concentration of foreign employment in Poland under the simplified procedure *Geographia Polonica* 92 (3): pp. 331–345.
- Gödri I. (2007): A kapcsolati tőke szerepe a magyarországi bevándorlásban *Kisebbségkutatás* 16 (4): pp. 699–727.

- Gödri I. (2011): A Magyarországon élő külföldiek jellemzőinek területi sajátosságai és ezek összefüggése a munkaerő-piaci helyzetükkel *Demográfia* 54 (2–3): pp. 81–120.
- Gödri I. (2012): Nemzetközi vándorlás. pp. 137–154. In: KSH NKI: *Demográfiai portré – jelentés a magyar népesség helyzetéről* Budapest, p. 163.
- Gödri I. – Tóth Pál P. (2005): Bevándorlás és beilleszkedés – A szomszédos országokból Magyarországra irányuló bevándorlás az ezredfordulón *KSH NKI Kutatási Jelentések* 80. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest. p.216.
- Groenendijk, K. (2014): Recent Developments in EU Law on Migration: The Legislative Patchwork and the Court's Approach *European Journal of Migration and Law* pp. 313–335, ISSN: 1388-364X, DOI: <https://doi.org/10.1163/15718166-12342059>
- Gurak, D. T. – Caces, F. (1992): Migration Networks and the Shaping of Migration Systems. In: M. M. Kritz – L. L. Lim – H. Zlotnik (eds.): *International Migration Systems. A Global Approach* pp. 150–176., Oxford: Oxford University Press.
- Gyémánt R. – Szondi I. (2005): *A határon túli magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai* Szeged, p. 262.
- Gyurgyík L. (2004): *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében* Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., Pozsony, p. 120.
- Gyurgyík L. – Horváth I. – Kiss T. (2010): Demográfiai folyamatok, etno-kulturális és társadalmi reprodukció. pp.: 69-123, In.: Ablonczy B. – Bitskey B. (szerk.): *Határon túli magyarok a 21. században* Köztársasági Elnöki Hivatal, 2010, p. 272, ISBN 978-963-06-8928-1
- Hablicsek László – Tóth Pál Péter – Veres Valér (2004): *A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021* Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet, p. 143., ISSN 0236–736–x
- Hagen-Zanker, J. (2008): Why do people migrate? A review of the theoretical literature *MPRA Paper* No. 28197. p.26. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/28197/1/MPRA_paper_28197.pdf
- Hajdú, Zoltán (2020): Relations between Hungary and countries of the Central and Eastern European region: collapse and reorganisation, 1918–1925 *Wschodnioznawstwo* 14: pp. 63–79.
- Hajnal B. (2011): Egy új ország Európa térképén: Koszovó *Élet És Tudomány* 66: p. 47. 1497
- Hansen, N. (1977): Border Regions: a Critique of Spatial Theory and an European Case Studies *Annals of Regional Science* Vol 11, pp. 1–12.
- Hardi T. (2008): A határtérség térszerkezeti jellemzői *Tér és Társadalom* 22 (3): pp. 3–25.
- Hárs Á. (1992): A nemzetközi vándorlás néhány problémájáról, szakirodalmi áttekintés *Szociológiai Szemle* 2/1992, pp. 123–137.
- Hárs Á. – Simon D. (2015): A munkaerő-migráció változása a kétezres években Magyarországon vizsgálat a Munkaerő-felmérés adatai alapján *BWP* 2015/2. Budapesti Corvinus Egyetem – MTA KRTK KTI, Budapest.
- Hatton, T. J. – Williamson, J. G. (2005): *Global Migration and the World Economy: Two Centuries of Policy and Performance* Cambridge, Mass.: MIT Press DOI: 10.7551/mitpress/3303.001.0001 https://www.researchgate.net/publication/23573575_Global_Migration_and_the_World_Economy_Two_Centuries_of_Policy_and_Performance, Mass.: MIT Press, Cambridge, p. 488.
- Haug S. (2008): Migration Networks and Migration Decision-Making *Economics in Migration Research: Prospects for Disciplinary Integration* 34 (4): pp. 585–605.
- Hautzinger Z. – Hegedüs J. – Klenner Z. (2015): *A migráció elmélete* NKE, p. 106.
- Hollós I. (1932): A régi magyar államterület népességének fejlődése 1910–1930 között *Statisztikai Szemle* 1932. évi 11. sz. pp. 891–914.
- Hormel, L. – Southworth, C. (2006): Eastward bound: A case study of Post-Soviet labour migration from a rural Ukrainian town *Europe-Asia Studies* 58(4):603–623.
- Hoóz I. (1992): A határmenti települések elnéptelenedése *Statisztikai Szemle* 1992. évi 12. sz. pp. 1006–1017.
- Hoóz I. (1996): A nemzetiségi struktúra átalakulása a Kárpát-medencében *Statisztikai Szemle* 1996/11, pp. 930–939.
- Horváth I. (2005): Változó környezet, állandó trendek? In: Horváth I. (szerk.): *Erdélyi és Magyarország közötti migrációs folyamatok* Scientia, Kolozsvár, pp. 9–133.
- Hunyadi L. – Vita L. (2008): *Statisztika 1–2*. Aula Kiadó, p. 648.

- Huzdik K. (2014): *Migrációs potenciál alakulása, és az azt befolyásoló tényezők a XXI. század első évtizedében Magyarországon* Doktori (PhD) értekezés. p. 170.
https://szie.hu/file/tti/archivum/Huzdik_Katalin_ertekezes.pdf
- Illés S. (2008): Indirect estimation on the types of international elderly migration in Hungary *Romanian Review on political Geography* 8 (1): pp. 55–63.
- Illés S. (2013): *Időskori nemzetközi migráció* Tullius Kiadó, p. 240.
- Institutul Național de Statistică (2017): *Repere economice și sociale regionale: Statistică teritorială* Romania, p. 835.
- Illés S. – Kincses Á. (2009): Cirkuláció és migráció Magyarország nemzetközi vándormozgalmában *Statisztikai Szemle* 87 (7–8): pp. 729–747.
- Illés S. – Lukács É. (2002): A személyek szabad áramlásának statisztikai szempontú vizsgálata. In: Illés S., Lukács É. (szerk.): *Migráció és statisztika* KSH NKI Kutatási jelentések, 71. Budapest, pp. 13–51.
- Józan P. (2009): Halálozási viszonyok és életkilátások a 21. század kezdetén a világ, Európa és Magyarország népességében *Magyar Tudomány* 2009/09 pp. 1231–1245.
- Juhász A. – Molnár Cs., Zgut E. (2017): *Menekültügy és migráció Magyarországon* Heinrich-Böll-Stiftung e.V., Prága, Budapest, ISBN: 978-80-907076-5-8, öp.36.
- Kahneman, D. – Knetsch, J. L. – Thaler, R. H. (1991): The Endowment Effect, Loss Aversion, and Status Quo Bias *The Journal of Economic Perspectives* 5 (1): pp. 93–206.
- Kapitány B. (2013): Kárpát-medencei népszámlálási körkép *Demográfia* 56 (1): pp. 25–64.
- Kapitány B. (2015): Külföldi magyar közösségek. In: *Demográfiai portré 2015*. KSH NKI, Budapest, pp. 227–240. <https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/article/download/2476/2484>
- Karácsonyi D. (2018): Felosztás vagy felemelkedés? Ukrajna, Európa „nagy tortája” *Tér és Társadalom* 32 (4): pp. 54–83.
- Karácsonyi D. – Kincses Á. (2010): Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére *Földrajzi Közlemények* 1., pp. 31–43.
- Karácsonyi D. – Kincses Á. (2020): Átrendeződés? Kárpátaljaiak Magyarországon, magyarok Kárpátalján, a 2017-ig terjedő adatok tükrében *Területi Statisztika* 60 (3): pp. 309–351.
- Karácsonyi D. – Kocsis K. – Kovály K. et al. (2014): East–West Dichotomy and Political Conflict in Ukraine – Was Huntington Right? *Hungarian Geographical Bulletin* 63 (2): pp. 99–134. DOI: 10.15201/hungeobull.63.2.1
http://www.mtafk.hu/konyvtar/kiadv/HunGeoBull2014/HunGeoBull_63_2_1.pdf
- Karácsonyi D. – Taylor A. – Bird D. (2021): *The Demography of disaster*, Springer Nature of Switzerland AG., p. 271. ISBN 978-3-030-49919-8
- Kasinitz P. (2012): The Sociology of International Migration: Where We Have Been; Where Do We Go from Here? *Sociological Forum* 27 (3): pp. 579–590.
- Kántor Z. (2013): *Nemzetpolitikai alapismeretek* Nemzeti Köszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt., 220 p., ISBN: 9786155344459
- Kincses Á. (2012): *A Kárpát-medence ezredforduló utáni migrációs hálózatának vizsgálata* KSH, Budapest, p. 115.
- Kincses Á. (2014a): Nemzetközi migrációs körkép Magyarországról a 2011. évi népszámlálási adatok alapján *Területi Statisztika* 54 (6): pp. 590–605.
- Kincses Á. (2014b): A Magyarországon élő külföldi állampolgárok területi koncentrációja, 2001–2011 *Területi statisztika* 54:(6): pp. 531–549.
- Kincses Á. (2015): *A nemzetközi migráció Magyarországon és a Kárpát-medence migrációs hálózatai a XXI. században* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, p. 87.
- Kincses Á. (2019a): Magyarországot érintő magyar nemzetközi vándorlások a Kárpát-medencében 2011 és 2017 között *Demográfia* 62 (1): pp. 43–94. 10.21543/Dem.62.1.2.
- Kincses Á. (2019b): A Magyarországon élő külföldi kötődésű népesség területi jellegzetességei, 2011–2017 *Területi Statisztika* 59 (5): pp. 463–497. DOI: 10.15196/TS590502.
- Kincses Á. – Langerné Dr. Rédei M. (2012): Budapest térszerkezetéről *Településföldrajzi tanulmányok* 2012/1 (ISSN 2063-4315) pp.76–100.
- Kincses Á. – Tóth G. (2011): Potenciálmodellek geometriája *Területi Statisztika* 51 (1): pp. 23–37.

- Kincses Á. – Tóth G. (2020): The geographical network of international migration *Environment And Planning A: Economy and Space*, <https://doi.org/10.1177/0308518X20904737>
- Kiss T. (2007): Demográfiai modellek és a migráció *Régió* 18 (2): pp. 160–189.
- Kiss T. – Barna G. (2012): Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében *Demográfiai és statisztikai elemzés* 43, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár. <https://bit.ly/2kzmU5P>
- Kiss T. (2014): A makroperspektíva védelmében. In: Bárdi N. – Tóth Á. (szerk.): *Asszimiláció, integráció, szegregáció: párhuzamos értelmezések és modellek a kisebbségkutatásban* Argumentum, Budapest, pp. 39–48.
- Kitanics M. (2014): *A Magyarországra irányuló horvát migráció a 16–18. században* PhD doktori értekezés, p. 182.
- Klinger A. (1994): A nemzetiségi statisztika Európában és Magyarországon. In: Kovacsics J. (szerk.): *Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990)* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, pp. 22–42.
- Kocsis K. (1989): *Vegyes etnikumú területek társadalmának népességföldrajzi kutatása Szlovákia és a Vajdaság példáján* Debrecen, p. 18.
- Kocsis K. (2002): Etnikai földrajz. In: Tóth J. (szerk.): *Általános társadalomföldrajz I.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
http://tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_528_Toht_Jozsef_Altalanos_tarsadalomfoldrajz_I_II/ch06_s04.html
- Kocsis K. (2003): *A Kárpát-medence etnikai földrajza (896–1989)*
<http://www.uni-miskolc.hu/~foldrajz/hallgato/segedlet/Karpetnoge896-2003.doc>
- Kocsis K. (2015): *A Kárpát-medence etnikai térképsorozata (Erdély, Szlovákia, Kárpátalja, Vajdaság, Horvátország, Muravidék, Őrvidék, Magyarország)* MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
<http://www.mtafk.hu/konyvtar/kiadv/etnika/indexMAPh.html>
- Kocsis K. (főszerk.) (2021): *Magyarország nemzeti atlasza 3. kötet Társadalom*, Budapest: Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézet, p. 196.
- Kocsis K. – Bottlik Zs. – Tátrai P. (2006): *Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régiókban (1989–2002)* MTA FKI, Budapest, p. 197.
- Kocsis K. – Tátrai P. (2015): A Kárpát-medence etnikai térszerkezetének változásai a rendszerváltást követően. In: *Otthon a Kárpát-medencében* Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron, pp. 75–92. ISBN 978-963-334-276-3
- Kocsis K. – Tátrai P. – Agárdi N. (2015): *A Kárpát–Pannon-térség változó etnikai arculata a 15. század végétől a 21. század elejéig* MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest.
http://www.mtafk.hu/konyvtar/karpat-pannon2015/pdf/Changing_Ethnic_Pattern_Carpatho_Pannonian_Area_2015.pdf
- Kofman E. – Youngs G. (2003): *Globalization: Theory and practice* Continuum p. 296.
- Kovacsics J. (szerk.) (1963): *Magyarország történeti demográfiája* Budapest, p. 442.
- Kovács Z. (2013): *Népesség- és településföldrajz* ELTE Eötvös Kiadó, p. 239. ISBN 9789633121788
- Kovály K. (2018): „A mai világban minden a kapcsolatokon, az ismeretségen múlik”: Külföldi befektetők telephelyválasztási döntéseinek jellemzői Kárpátalján az informális etnikai kapcsolatok tükrében *Tér és Társadalom* 1., pp. 77–96.
- Kovály K. – Čermáková, D. (2016): The role of social capital in economic life of the Ukrainian entrepreneurs in Czechia *Acta Universitatis Carolinae Geographica* 2., pp. 135–144.
- Kovály K. – Eröss Á. – Tátrai P. (2017): „Hát megpróbálunk küzdeni”: átalakuló boldogulási stratégiák Kárpátalján az Euromajdan után *Tér és Társadalom* 2., pp. 3–22.
- Központi Statisztikai Hivatal – Nyitrai J. (szerk.) (2011): *Öregedő falvak Nyugat-Dunántúlon* p. 54.
- Központi Statisztikai Hivatal (2014): *Háborúk, válságok, diktatúrák demográfiai hatása – I. A Nagy Háború* Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. p. 69. ISBN 978-963-235-453-8
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/haboruvalsag/nagy_haboru.pdf
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2017): *Új magyar állampolgárok. Változások az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetése után* Budapest, p. 64.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/ujmagyarallampolgarok.pdf>

- Központi Statisztikai Hivatal (KSH) – Nyitrai J. (szerk.) (2018a): *Nemzetközi vándorlás* Budapest, p. 39.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_10.pdf
- Krugman, P. (1996): What's new about the new economic geography? *Oxford Review of Economic Policy* 14 (2): pp. 2–17.
- Krugman, P. – Venables, A. J. (1996): Integration, Spetialization, and Adjustment *European Economic Review* Vol. 40, pp. 959–968.
- Kuzio, T. (2010): Populism in Ukraine in a Comparative European Context *Problems of Post-Communism* 57 (6): pp. 3–18.
- Kuzio, T. (2018): Populism in Ukraine and Europe: Similar but also different *CGP Working Papers* 09/2018.
- Lee, E. S. (1966): A Theory of Migration *Demography* 3 (1): pp. 47–57.
- Leontiyeva, Y. (2016): Ukrainians in the Czech Republic: On the Pathway from Temporary Foreign Workers to One of the Largest Minority Groups. In: Fedyuk, O. – Kindler, M. (eds.): *Ukrainian Migration to the European Union. Lessons from Migration Studies* Springer, Centre of Migration Research, pp. 133–150.
- Lorenz, M. O. (1905). Methods of measuring the concentration of wealth *Publications of the American Statistical Association* 9 (New Series, 70) pp. 209–219.
- Major K. – Nemes Nagy J. (1999): Területi jövedelemegyenlőtlenségek a kilencvenes években *Statisztikai Szemle* 1999/6. pp. 397–421.
- Marinović, I. – Bugarin, R. (2006): Migracione karakteristike stanovništva Vojvodine *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 121 sz. pp. 59–67.
- Massey, D. S. (1990): The social and economic origins of immigration *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 510 (1): pp. 60–72.
- Massey, D. S. – Arango, J. – Hugo, G. – Kouaouci, A. – Pellegrino, A. – Taylor, E. J. (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal *Population and Development Review* 19 (3): pp. 431–466.
- Melegh A. – Kovács É. – Gödri I. (2010): „Azt hittem, célt tévesztettem” – A bevándorló nők élettörténeti perspektívái, integrációja és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök nyolc európai országban *KSH NKI Kutatási Jelentések* 88. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Melegh, A. – Gábrriel, D. – Gresits, G. – Hámos, D. (2018): Abandoned Hungarian workers and the political economy of care work in Austria *Szociológiai Szemle* 28 (4): pp. 61–87.
- Mezencev, K. (2010): A területi egységek lehatárolásának tökéletesítése Ukrajnában az EU normái szerint *Területi statisztika* 50 (1): pp. 56–66.
- Michalkó Gábor – Illés Sándor – Berényi István (2003): A turizmus és migráció kapcsolatrendszere *Tér és Társadalom* 17 (4): pp. 51–65.
- Moksony F. (1985): *A kontextuális elemzés* KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, (1985) p. 101.
- Molnár J. – Molnár D. I. (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében* Beregszász: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség.
https://konyvbirodalom.at.ua/term_tud/Molnar_Jozsef_-_Karpatalja_nepessege.pdf
- Nemes Nagy J. (1998): *Tér a társadalomkutatásban – „Ember-Település-Régió”*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, p. 251.
- Németh N. (2008): *Fejlesztési tengelyek az új hazai térszerkezetben. Az autópálya-hálózat szerepe a regionális tagoltságban* PhD-értekezés, ELTE Regionális Tudományi Tanszék, Budapest, 150. o.
- Nijkamp, P. (1998): Moving Frontiers: a Local-global Perspective, Vrije Universiteit of Amsterdam, Faculty of Business Administration and Econometrics *Research Memorandum* no. 22. p. 22.
- Óri P. – Pakot L. (2019): Házassodás Erdélyben – Maros és Szilágy megye 1869-ben. In: Tötös Á. – K. Markaly A. – Koloh G. – Horváth I. (szerk.): *Ezerarcú Erdély. Politika, társadalom, kultúra* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, pp. 169–186.
- Óri P. – Spéder Zs. (2020): Folytonos átmenet: Magyarország népesedése 1920 és 2020 között *Statisztikai Szemle* 98 (6): sz. pp. 481–521. DOI: 10.20311/stat2020.6.hu0481;
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/2020/2020_06/2020_06_481.pdf
- Palusek E. – Trombitás T. (2017): Vajdaság demográfiai és migrációs jellemzői. pp 41–72, In.: Ördögh T. (szerk.): *Vajdaság társadalmi és gazdasági jellemzői* Szabadka, p. 156.
- Papademetriou, D. G. (2006): New Migration Thinking for a New Century *Migration Policy Institute (MPI)* p. 25.

- Pető A. (2008): *A nők migrációja Keletről Nyugatra. Társadalmi nem, mobilitás és azonosulás a jelenkori Európában* Balassi Kiadó, p. 272.
- Pénczés J. – Tátrai P. – Pásztor I. Z. (2018): A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben *Területi Statisztika* 58 (1): pp. 3–26.
- Péti M. – Szabó B. – Szabó L. (2017): A Kárpát-medence országaiból Magyarországra áttelepült népesség területi mintázata *Területi Statisztika* 57 (3): pp. 311–350.
- Poot, J. (1996). Information, communication and networks in international migration systems *The annals of regional science* 30 (1): pp. 55–73.
- Püski L. – Barta R. – Gyarmati Gy. (1997): *Magyarország a XX. században II.* Babits Kiadó, p. 700. ISBN: 963-9015-08-3
- Radovanović, M. (1998): Desrbizacija i albanizacija kosovsko-metohijske stare Srbije *Arhiv za pravne i društvene nauke* 84 (3): pp. 38–49.
- Ravenstein, E. G. (1885): The Laws of Migration *Journal of the Royal Statistical Society* 48, pp. 167–235.
- Rédei M. (2001): *Demográfia* Budapest, Eötvös Kiadó. p. 191.
- Rédei M. (2007): *Mozgásban a világ, a nemzetközi migráció földrajza* Eötvös Kiadó, Budapest, p. 568.
- Rédei M. (2009): Foreigners in Budapest *Hungarian Statistical Review* No 13, Vol 87. pp. 31–49.
- Rogers, A. (2015): *Applied Multiregional Demography: Migration and Population Redistribution* Springer, p. 114. ISSN: 2211-3215
- Rudnák I. – Mészáros A. (2018): Az asszimiláció – integráció – szegregáció aktualitása a szakirodalom tükrében *Studia Mundi – Economica* 5 (1): pp. 33–44., 10.18531/Studia.Mundi.2018.05.01.
- Salt J. (2001): *Europas Migrationsfeld, Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft* Jg 26. 2-4/2001.S. 295–325.
- Samers M. (2002): Immigration and the Gobal City Hypothesis: Towards an Alternative Research Agenda *International Journal of Urban and Regional Research* 26 (2): pp. 389–402.
- Sandu D. (2000): Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar *Sociologia Romaneasca* 8 (3–4): pp. 5–52.
- Schuchmann J. (2013): *Lakóhelyi szuburbanizációs folyamatok a Budapesti agglomerációban* Doktori értekezés, p. 150.
- Schultz, T. W. (1983): *Beruházás az emberi tőkébe* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Sik E. (2012): A migrációs burok. In: Sik E. (szerk.): *A migráció szociológiája 2.* E-tankönyv, Budapest: ELTE-TÁTK, pp.133–158.
- Sik E. (2018). Migrációs burok és migrációs potenciál. In: Siskáné Sz. B. és Halász L. (szerk.): *Boldogulni itthon vagy külföldön. Legújabb trendek a magyarországi kivándorlásban* Miskolc: Miskolci Egyetem, Földrajz – Geo informatika Intézet. pp. 106–127.
- Sirkeci I. – Jeffrey H. C. – Pinar Y. (2012): Turkish culture of migration: Flows between Turkey and Germany, socio-economic development and conflict *Migration Letters* 9 (1): pp. 33–46.
- Sirkeci I. – Pinar Y. – Deniz E. U. (2015): Syrian Crisis and Migration *Migration Letters* 12 (3): pp. 181–192.
- Siskáné Szilasi B. – Halász L. – Gál-Szabó L. (2017): A magyar fiatalok erősödő kivándorlási szándékának kiváltó okai és jellemzői *Tér és Társadalom* 31 (4): pp. 131–147. doi:10.17649/TET.31.4.2885.
- Sjaastad, L. A. (1962). The Costs and Returns of Human Migration *Journal of Political Economy* 70 (5): pp. 80–93.
- Speare Jr., A. (1974): Residential satisfaction as an intervening variable in residential mobility *Demography* 11 (2): pp. 173–188.
- Spéder Zs. (2009): Az anyaországi és erdélyi magyar népességet összehasonlító kutatásról, az átmenet magyarországi és romániai kontextusáról. In: Spéder Zs. (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón* Kutatási Jelentések 86. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, pp. 7–30.
- Soltész B. – Eröss Á. – Karácsonyi D. – Kincses Á. (2014): Hungary: cross border migration in a fragmented ethnic space. pp. 72–87. In: Eröss Á. – Karácsonyi D.: *Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners* p. 233.
- Soltész B. (2018): Chilei fejtörő *Bevándorlás – másként* 36 (3): pp. 42–53.
http://epa.oszk.hu/03000/03037/00049/pdf/EPA03037_foldgomb_2018_03_040-053.pdf
- Stark, O. – Taylor, E. J. (1989): Relative Deprivation and International Migration *Demography* 26 (1): pp. 1–14.

- Stark, O. – Taylor, E. J. (1991): Migration Incentives, Migration Types: The Role of Relative Deprivation *The Economic Journal* 101 (408): pp. 1163–1178.
- Stark T. (2001): Háborús népeségmozgás a Kárpát-medencében (1938–1948). In: Faragó T. – Őri P. (szerk.): *A KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének Történeti Demográfiai Évkönyve* KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. Budapest. pp. 389–411.
- Sushko, I. – Kulchytska, K. – Koriagina, D. – Pozniak, O. (2016): Ukrainian migration abroad during the contemporary crisis: economic reasons still prevail. In: Drbohlav, D. – Jaroszewicz, M. (eds.): *Ukrainian Migration in Times of Crisis: Forced and Labour Mobility* Charles University, Faculty of Science.
- Székelyi M. – Barna I. (2008): *Túlélőkészlet az SPSS-hez. Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára* Negyedik kiadás. Typotex kiadó, Budapest, 453. o.
- Tátrai P. (2003): Etnikai identitás a magyar-szlovák nyelvhasználatban *Kisebbségkutató*, 12 (1): pp. 44–68.
- Tátrai, P. (2017): A Kárpát-medencei magyar szórványok településszerkezete és főbb demográfiai jellemzői *Kisebbségi Szemle* 2 (1): pp. 7–31.
- Tátrai P. – Eröss Á. – Kovály K. (2016): Migráció és versengő nemzetpolitikák Kárpátján az Euromajdan után *Regio* 3., pp. 82–110.
- Tátrai, P. – Eröss, Á. – Kovály, K. (2017): Kin-state politics stirred by a geopolitical conflict: Hungary's growing activity in post-Euromaidan Transcarpathia, Ukraine *Hungarian Geographical Bulletin* 3., pp. 203–218.
- Tátrai P. – Kocsis K. – Gábrity Molnár I.– Takács Z. (2013): A Vajdaságot érintő migráció és annak történeti előzményei *Tér és Társadalom* 27 (2): pp. 35–54.
- Tátrai P. – Molnár J. – Molnár D. I. – Kovály K. – Eröss Á. – Ferenc V. – Rákóczi K. (2018): A migrációs folyamatok hatása a kárpátjai magyarok számának alakulására *Metszetek* 7 (1): pp. 5–29; ISSN 2063-6415 DOI 10.18392/metsz/2018/1/1
- Thirring G. (1904): *A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság. Kilián Frigyes utóda magy. kir. egyetemi könyvkereskedő bizománya* Budapest, p. 366.
http://mtdaportal.extra.hu/books/thirring_gusztav_a_magyarorszagi_kivandorlas_Optimized.pdf
- Tønnessen, M. (2020): Declined Total Fertility Rate Among Immigrants and the Role of Newly Arrived Women in Norway *Eur J Population* 36: pp. 547–573. <https://doi.org/10.1007/s10680-019-09541-0>
- Tóth G. – Kincses Á. (2009): A hazánkba bevándorlók területi elhelyezkedésének vizsgálata *Tér és Társadalom* 23 (4): pp. 61–82.
- Tóth, G. – Kincses, Á. – Nagy, Z. (2014): The changing economic spatial structure of Europe *Norwegian Journal of Geography* Vol 68: pp. 301–309. ISSN 0029-1951.
- Tóth, G. – Nagy, Z. (2016): The world's economic centre of gravity *Regional Statistics* 6 (2): pp. 177–180.
- Tóth J. (1997): Hogyan válogassunk a migrációs politikai etlapról? In: Sik E., Tóth J. (szerk.): *Migráció és politika* MTA PTI, Budapest, pp. 176–181. / MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve, 1996.
- Tóth Pál P. (1997): *Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon* Püski Kiadó, Budapest, p. 238.
- Tóth Pál P. (1999): *Szórványban. A magyar vegyes (magyar-román, román-magyar) családok helyzete Észak-Erdélyben 1942–1944 között* Püski Kiadó, Budapest, p. 272.
- Tóth Pál P. (2001): A nemzetközi vándormozgalom szerepe a népeségfejlődésben. In: Faragó T. – Őri P. (szerk.): *A KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének Történeti Demográfiai Évkönyve* KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. Budapest. pp. 327–341.
- Tóth Pál P. (2005): A szomszédos országokból bevándorlók lakóhelyi és kulturális jellemzői *Korfa* 2005/2–3, KSH, NKI, pp. 3–7.
- Tóth Pál P. (2010): *A magyar népeségfejlődés meghatározottsága (Múlt, jelen, jövő)* Művelődés (Kolozsvár), 04, pp. 153–163. <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=956>
- Tóth Pál P. (2018): *A Kárpát-medencei magyar népeségfejlődés* GlobeEdit p. 404., ISBN-10: 3330808292
- Traistaru I. – Nijkamp P. – Resmini L. (2002): *The Emerging Economic Geography in EU Accession Countries, European Communities* p. 456.
- United Nations (UN) (1998): Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1 *Statistical Papers, Series M*, No. 58, United Nations, New York, 1998, Glossary.

- United Nations (UN), Department of Economic and Social Affairs. Population Division (2017): *Trends in International Migrant Stock: The 2017 revision* (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2017). https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/data/UN_MigrantStockTotal_2017.xlsx
- Utasi Á. (2011): Baráti közösségek és magántársaságok – a közélet iskolái. In: Utasi Á. (szerk.): *Közösségi kapcsolatok és közélet* Belvédère Szeged, pp. 127–154.
- Van Geenhuizen M. – Ratti, R (2001): *Gaining Advantage from Open Borders. An active Space for Regional Development* Ashgate, Aldershot. p. 398.
- Varga E. Á. (1992): *Népszámlálások a jelenkori Erdély területén. Jegyzetek Erdély és a kapcsolt részek XX. századi nemzetiségi statisztikájának történetéhez* Budapest, Regio – MTA Történettudományi Intézet. p. 208.
- Varga L. – Kovács A. – Tóth G., Papp I. – Néda Z. (2016): Further We Travel the Faster We Go *PLoS ONE* 11(2): e0148913. doi:10.1371/journal.pone.0148913
- Váradi Mónika M. (2013): Migrációs történetek, döntések és narratív identitás. A tanulmányi célú migrációról – másként *Tér és Társadalom* 27(2): pp. 96–117.
- Venables A. J. (1998): The assessment: trade and location *Oxford Review of Economic Policy* 14 (2): pp. 1–6.
- Veres V. (2002): Közösségi identitástudat Erdélyben a társadalmi struktúra tükrében *Kisebbségkutatás* 11 (2): pp. 275–303.
- Veres V. (2015): *Népességszerkezet és nemzetiség, az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi népszámlálások tükrében* Presa Universitară Clujeană – Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, p. 264.
- Vukovich G. (1983): *A népesedéspolitika tartalma, jellege, céljai, eszközei, hatékonysága nyugat-európai tapasztalatok* Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet, 1983/3, p. 56.
- Warnes T. (2009): International Retirement Migration. In: Uhlenberg P. (eds.): *International Handbook of Population Aging. International Handbooks of Population* vol 1. Springer, Dordrecht, pp. 341–363.
- Zimmermann, K. F. (1994). European migration: Push and pull *The World Bank Economic Review* 8 (suppl 1), pp. 313–342.
- Zolberg A. (1989): The Next Wave: Migration Theory for a Changing World, *International Migration Review* 23 (3): pp. 403–430.

9. Ábrajegyzék

1. ábra: Magyarország lakónépességének csoportosítása a nemzetközi migrációs szerepek szerint, a külföldi kötődésű népesség lehatárolása.....	13
2. ábra: A vizsgált országok közötti migrációs kapcsolatok, 2017	26
3. ábra: A vizsgált országok migrációs kapcsolatainak (forrásországainak) regionális, globális megoszlása, 2017	27
4. ábra: Főbb migrációs kapcsolatok a forrás- és a célországok között, 2017.....	28
5. ábra: A vizsgált országok közötti nemzetközi vándorlás hálózatának fókuszeloszlása (célországok szerint), 2017	31
6. ábra: A külföldön született állampolgárok népességaránya egyes országokban (fő), 2017	37
7. ábra: A lakónépesség és a külföldi kötődésű népesség korcsoportok szerint (százalék), 2017. január 1.	42
8. ábra: A lakónépesség és a külföldi kötődésű (25 éves és idősebb) népesség iskolai végzettségek szerint (százalék), 2017. január 1.	43
9. ábra: A 25–64 éves külföldi kötődésű népesség munkanélküliségi rátája (százalék)	45
10. ábra: A 25–64 éves nemzetközi vándorok és a lakónépesség megoszlása foglalkozási főcsoportok szerint (százalék), 2017	46
11. ábra: A külföldi kötődésű népesség ezer lakosra jutó aránya (százalék).....	49
12. ábra: A külföldi kötődésű népesség járásonkénti megoszlása főbb forrásországok szerint (százalék), 2017 .	51
13. ábra: A népességcsoportok települési koncentrációja a Lorenz-görbe alapján	53
14. ábra: A külföldi állampolgárok települési koncentrációjának Lorenz-görbéje magyar népességhez viszonyítva, 2017	57
15. ábra: A külföldi kötődésű népesség települési koncentrációjának Lorenz-görbéje a nem külföldi kötődésű népességhez viszonyítva, 2017	58
16. ábra: A külföldi és a magyar népesség változása 2011 és 2017 között a települések, osztályokba sorolása szerint.....	63
17. ábra: A külföldi kötődésű és az autochton népesség változása 2011 és 2017 között a települések osztályokba sorolása szerint.....	64
18. ábra: A magyarázó változók csoportjainak oksági viszonyrendszere	69
19. ábra: Az elérhetőség szerepe az Ausztriából származó népesség járási arányaira, 2017	71
20. ábra: A Magyarországon élő romániai kötődésű népesség az elvándorlás települése szerint (fő)	77
21. ábra: A Magyarországon élő kárpátaljai kötődésű népesség az elvándorlás települése szerint (fő).....	81
22. ábra: A Magyarországon élő szerbiai kötődésű népesség az eredeti szerb települések szerint (fő)	83
23. ábra: A Magyarországon élő szlovákiai kötődésű népesség az elvándorlás települése szerint (fő)	85
24. ábra: A Magyarországon élő, szomszédos országokhoz köthető népesség születési régiók szerint (fő).....	89
25. ábra: A Magyarországon élő, szomszédos országokhoz köthető népesség születési régiók és átlagéletkorok szerint (év)	92
26. ábra: A Magyarországon élő, szomszédos országokhoz köthető népesség korcsoportok szerinti megoszlása születési térségenként (százalék), 2017.....	92
27. ábra: A Magyarországon élő 25 év feletti, szomszédos országhoz köthető népesség felsőfokú iskolai végzettség és születési régiók szerint (százalék).....	94
28. ábra: A Magyarországon élő 25 év feletti, szomszédos országokhoz köthető népesség iskolai végzettség szerint, születési térségenként (százalék), 2017	94
29. ábra: A Magyarországon élő 25–64 éves, szomszédos országokhoz köthető népesség foglalkoztatottsági arányai, születési terület szerint (százalék)	95
30. ábra: A Magyarországon élő 25 és 64 év közötti, szomszédos országokhoz köthető népesség foglalkoztatottság szerint, születési térségenként (százalék), 2017.....	96
31. ábra: A Magyarországon élő 25–64 éves, szomszédos országokhoz köthető népesség a legjellemzőbb foglalkozási főcsoport és születési régiók szerint	97

32. ábra: A Magyarországon élő 25–64 éves, szomszédos országokhoz köthető népesség foglalkozási főcsoport szerint, születési térségként (százalék), 2017	98
33. ábra: A Magyarországon élő, szomszédos országokhoz köthető népesség születési régiók és a magyar anyanyelvűek aránya szerint (százalék)	100
34. ábra: A Magyarországon élő, szomszédos országokhoz köthető népesség anyanyelv szerint, születési térségként (százalék), 2017	100
35. ábra: A magyar nemzetiségű népesség aránya a külföldi területeken (százalék), 2011	110
36. ábra: A magyar nemzetiségű népesség nettó változása a Kárpát-medencei külföldi területeken, 2011 és 2017 között, a Magyarországra vándorlások és visszavándorlások következtében (százalékpont)	111
37. ábra: A születési és jelenlegi magyar lakóhely régiójának kapcsolata a külföldi kötődésű népesség körében (fő)	116
38. ábra: A magyar települések Kárpát-medencei vándorlási települési kapcsolatainak száma (darab), 2017 ...	120
39. ábra: A magyar települések Kárpát-medencei vándorlási települési kapcsolatainak változása (százalék), 2017/2011	120
40. ábra: A román–magyar vándorlásban érintett magyar települések foksámeloszlása, 2017	122

10. Táblajegyzék

1. táblázat: A tíz legnagyobb befogadó és kibocsátó ország, 2017	24
2. táblázat: A tíz legtöbb kapcsolattal rendelkező cél- és forrásország, 2017	25
3. táblázat: A külföldön született magyar állampolgárok és a külföldi állampolgárok főbb országok szerint, 2011, 2017	40
4. táblázat: A 25–64 éves nemzetközi vándorok és a lakónépesség megoszlása gazdasági aktivitás szerint, 2017	44
5. táblázat: A Magyarországon tartózkodó népesség megoszlása településtípusok szerint (százalék)	47
6. táblázat: A települési Gini-együttható értékei népességcsoportok szerint	54
7. táblázat: A Gini-együttható területi felbontásának összetevői a különböző népességcsoportokban	56
8. táblázat: A Hoover-index felbontása a települések jogállásai szerint	59
9. táblázat: A magyar települések csoportosítása a megfelelő népesség változása szerint 2011 és 2017 között... ..	61
10. táblázat: Magyarország településeinek száma és aránya a különböző osztályokban, 2011–2017	62
11. táblázat: A Robin Hood-index összetevői a települések jogállása szerint az egyes népességcsoportokban	65
12. táblázat: Kétváltozós regressziós eredmények az elérhetőségek és a vándorlók arányai között	67
13. táblázat: A közvetlen és a közvetett utak szerepe a külföldi kötődésű csoportok népességen belüli arányának magyarázatában (standardizált β együtthatók).....	72
14. táblázat: Területi etnikai arányok és változásai a Kárpát-medencében, 2011, 2017	106
15. táblázat: A jelentősebb migrációs áramlások arányai a szomszédos országokból Magyarország felé (százalék)*, 2011	114
16. táblázat: A jelentősebb migrációs áramlások arányai a szomszédos országokból Magyarország felé (százalék), 2017	115
17. táblázat: A migrációs települési foksámeloszlások illeszkedése a skálafüggetlen topológiához, forrásországok szerint (R^2).....	122